

АЛЬМАНАХ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НА

1952

РІК

КАЛЕНДАР - АЛЬМАНАХ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК
1952

Оснований 1894

ОПРАЦЬОВАНИЙ РЕДАКЦІЄЮ „СВОБОДИ”

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.

З М І С Т

	Ст.
1. Євген Маланюк: Ісход II	3
2. Остап Тарнавський: Мовчу	5
3. Л. Мишуга: В історичний момент	5
4. Дмитро Галичнин: Моральна допомога поневоленій Україні	8
5. Іван Смолій: До нових берегів	12
6. В. Барка: Океан	18
7. Д-р Семен Демидчук: Слідами українських піонерів	19
8. К. Туркало: Україна в 20-их роках ХХ. сторіччя	26
9. Марко Босслав: Їх Наказ	38
10. В. Січинський: Історичний скарб України в Нью Йорку	39
11. Володимир Сосюра: Любіть Україну	43
12. Отар: Як перед 175 роками	44
13. Григорій Герман: Український Народний Союз	47
14. Д-р Степан Баран: В світ за очі	51
15. Богдан Бора: Я — журавель	61
16. Яр Славутич: З поеми „Донька без імени”	62
17. А. Драган: Розвиток робітничого руху в ЗДА	63
18. Іван Кедрин: Нова українська іміграція в ЗДА	75
19. — — — Теперішні назви Львівських вулиць	81
20. Д-р Іван Раковський: Проф. Михайло Грушевський у Львові	82
21. Л. Луців: Романи й повісті	87
22. Роман Купчинський: Перший стріл з рушниці	91
23. Марія Струтинська: Зустріч із людиною	97
24. Володимир Блавацький: Театральне життя у Львові	101
25. Михайло Островерха: Перші польські вибори в Галичині	107
26. Остап Тарнавський: Подвійне життя	108
27. Д-р Б. Базилевич: Княжі лови	111
28. Ікер: Новоприбулі	118
29. Микола Понеділок: Обід собачий	121
30. Максим Подорожний: Міранда	124
31. Д. Кулик: Гречаники	131
32. Іван Колосів: Американський театр	133
33. В. Оренчук: На твердій основі	137
КАЛЕНДАР	141-152
Оголошення	153-160

ІСХОД ІІ

ТИ ЗАТУМАНИЛАСЬ ЗА ДАЛЯМИ, ЗА ДИМОМ,
ЗАЙШЛАСЬ ІМЛОЮ, ПОНЯЛАСЬ ВОГНЕМ
І ОСЬ ВІДХОДИШ НЕВМОЛИМО...

ДЕСЬ РІДНИЙ ВІТЕР ГНЕ
ТВОЇХ ТОПІЛЬ ВИСОКІ РЕШТИ,
МЕТЕ ШЛЯХІВ БЕЗКРАЙ, —
ЧИ Ж ЗАТАШІ, ЧИ ЗБЕРЕЖЕШ ТИ
НА ДНІ ЯРІВ, У ГАЛЯВАХ ДІБРОВ
ТВІЙ ТИХИЙ РАЙ
І СОНЦЕМ П'ЯНУ КРОВ?

О, СОНЦЕМ П'ЯНА КРОВ,
ВАЖКА, ЩЕДРОВОГАТА Й НЕВИДЮЧА!

ПОРОГАМИ ЦЕ КЛЕКОТІВ ДНІПРО
І НА ДВІЧИЙ СТЕП НЕ ВПАЛА ТУЧА,
ЦЕ МЕРЕХТІВ АРХИПЕЛАГ ОСЕЛЬ
КРІЗЬ ПЛОМІНЬ ГОЛУБИХ ПРОСТОРІВ, —
ПВДЕННИЙ ВОГ В ТВОЇМ САФІРНІМ МОРІ
ЗНАЙШОВ НОВУ КУПЕЛЬ
І ГЕЛІОС, ЩО — ЯСНІСТЬ І ЧИСЛО, —
ОСЬ СТАВ ОСЛІПЛИМ З ЯРОСТИ ДАЖВОГОМ.

І ШАЛОМ СОНЯШНИМ КЛЕКОЧЕ ЗЛО
В ТОВІ, НЕБОГО.

ТИ ЗАЛИШИЛАСЯ ЗА ОБРІЯМИ МИЛЬ
І ОСЬ ТЕПЕР ТИ — ПРИВИД І ПРИМАРА,
І МАРНОТА ЗУСИЛЬ, І СУМУ ВІЧНИЙ ВІЛЬ,
І СПОМИНУ НЕПРОМИНУЩА КАРА.

ТАК НЕСЕМО В СЛІПІХ СЕРЦЯХ
ТВОЄ НЕЗВАГНЕНЕ ОБЛИЧЧЯ
І ДАВНИЙ ШЛЯХ
В НЕЗНАНЕ КЛИЧЕ,
І ДОВГА ПУТЬ ОСЬ СТЕЛЕТЬСЯ В БЕЗКРАЙ,
ЙІ НЕ ВІДВЕРНУТЬ, ЙІ НЕ СТЕРТИ, --

БО ЛИШ ВОНА ВЕДЕ В ТВІЙ ЧОРНИЙ РАЙ
З ПУСТЕЛІ САМОТИ І СМЕРТИ.

Остап Тарнавський

МОВЧУ

Мовчу про все, що діється у світі,
про всі малі й великі діла рук,
що злочином і добродійством вкриті,

підносяться угору, наче дрюк —
і кари знак, і знак дороговказу
серед доріг без правди заборук.

Мовчу про суд, що діє без наказу,
коли людьми людина творить торг,
і про брехню, яку — немов заразу —

несуть сліпі і праведні у порт
людських думок; і про держави,
де людський дух під зашморгом ескорт

і де тиран — ждучи для себе слави —
учить народ неволю полюбить;
і про війну без змислу і підстави,

щоб мирний люд у розтечі розбить;
і про грозу нових кривавих воєн,
що перетруть в руїну цілий світ.

Мовчу про гнет, мовчу про неспокої,
нужду і штрайк, про голод і терор,
про крик в'язниць — розпачливі
настрої

малих людей, що із тюремних нор
поранку ждуть; і про страшну систему,
що змінює людей в гидких потвор.

Мовчу про гнів, що наче анатема
брехливих правд, безвірства вір-зневір
росте в душі і шлях, куди ідемо,

проколює гнилям порожніх дір,
що тягнуть нас в незнану порожнечу,
у сумніви, у безпредметний спір,

у круг ідей, що зроблене нівечать,
що зло й добро, що зрадник і герой
для них одно, і всі великі речі

стягають вниз одним кличем „долой!”
Мовчу про час, коли життя це ласка,
мовчу про сум, про мучеників зойк

і про людей, що потерпіли важко
в краю, звідкіль їх нарікань не чуť —
у царстві злім московського ватажка,

що творить гимн із людського плачу
і заставля і гнаних і голодних
поклін нести йому. Про все мовчу...

І жду часу, коли це людське кодро
зжере себе у взаємній борні —
погноїще для днів, що линуть гордо,

для правд нових, що спіють в глибині—
в ясній душі зганьбленої людини,
що стане знов у повній вишині,

пізнає всі злочинства і провини,
почне життя свого добу нову,
рахуючи всі радісні хвилини,

що ростимуть, мов квіти при шляху,
і піднесе благословенні руки
над всім, що бачу і про що мовчу —

мовчу, щоби не крикнути з розпуки!

В ІСТОРИЧНИЙ МОМЕНТ

Написав Л. Мишуга

Вступасмо в новий рік нашого існування як наймолодша етнічна група в Америці. Більшість з нас це вже тут роджені й виховані — природні господарі цієї Богом благословенної країни. Коло 50,000 — це новоприбулі, що привезли зі собою свіжий подув Рідної Землі, за яким завжди так дуже тужили старі імігранти, які — так сказати б — доживають свого віку, вже тільки споглядаючи на пройдений ними піонерський шлях. Бо це, що було зроблене досі, можна зарахувати назагал до піонерських досягів. Щойно тепер, коли дістаємо щораз більше інтелектуальних сил з молодого покоління та коли прибули до нас остатніми роками у великій кількості видатні українські науковці, мистці, письменники та різного роду фахівці, ми можемо перейти від піонерства — в нову добу плянового вкладу української спільноти в американське життя.

Коли вже доля привела на цю землю так багато українського інтелекту, то було б великим прогріхом супроти українського народу й України, коли б ми навіть ще тепер не зуміли покласти тривку основу під американсько-українське майбутнє. Всі культурні народи дбають про це і ми не можемо й не повинні бути тут винятком. Крім того, кожна етнічна група старається прихилити Америку до народу, з якого вона вийшла, а кожна країна розраховує на „своїх” в А-

мериці, головню останніми часами, як Злучені Держави стали у провіді світу. Загально відомо, як старанно плекають культурні зв'язки з Америкою, при допомозі своїх етнічних груп, такі країни як Англія чи Франція. Політичні й господарські зв'язки це вже свого роду наслідок постійно піддержуваних культурних зв'язків. Росія мала тут завжди цілі фаланги таких, що працювали серед усіх американських кол в прихильнім для неї дусі. Створене таким робом американське русофільство не дало змоги американським українцям, у їх піонерській добі, пробити тут шлях українській правді, особливо в політичному розумінні. Це вже завдання сучасности. Сьогодні воно актуальне вже з самих інтересів Америки. Давніше це не виступало з такою яскравістю, й це було головною перешкодою, чому не можна було пробити про-російського муру, а українській справі продертись крізь ворожу пропаганду брехні, що спиралася на легенді про „традиційну російсько-американську приязнь” та на цілковитій ігноранції американського загалу щодо України та її національно-політичних змагань.

Труднощі, і то великі, існують теж і сьогодні для тих, що хотіли б зв'язати Америку з волелюбним українським народом та його боротьбою за здійснення тих самих ідеалів, які найдорожчі також й американському серцю, хоч нині Амери-

ка стоїть уже в обороні тих ідеалів всюди в світі! Ще тільки один крок і вона відчужає та зрозуміє також і боротьбу України з Росією, не зважаючи на нову проти-українську пропаганду, що лякає Америку — на випадок війни зі Соведами — „українським сепаратизмом”, — підтримка якого означала б поставити проти себе весь московський нарід. Але український „сепаратизм” це ніщо інше, як тільки воля. Як же ж бути проти неї?

Президент Труман у своїй промові з 4 липня 1951 року, виголошеній з нагоди 175-річчя Деклярації Незалежності, між іншим, сказав:

„Совєтські можновладці намагаються знищити вже саму ідею волі, і то в кожній частині світу... Вони ненавидять нас не тому, що ми американці, але тому, що ми вільні, — що ми найбільший приклад сили волі”.

Американський нарід і уряд мусять тепер зрозуміти і те, що Росія — царська і червона — ненавиділа й ненавидить справжнє українство не так тому, що хтось хоче називати себе „українцем”, а тільки тому, що назва „Україна” і „українець” — це те саме, що воля, це ті самі ідеали, які виявлені в американській Деклярації Незалежності.

У згаданій промові през. Труман говорив ще теж про теперішнє світове напруження, спричинене московським імперіялізмом і комуністичною агресією, що стало вже загрозою і для Злучених Держав. Величина і сила цієї загрози пробивається з дальших слів президента: „Переживаємо добу, яка виставить на найвищу пробу нашу само-контролю, наш патріотизм та нашу віру в наші установи... Як не матимемо успіхів у цій країні, тоді справа людської свободи — пропала”.

Таке сьогодні положення країни, в якій живе поважна українська етнічна група, посилена тепер свіжим і творчим елементом з поневоленої України, та яка мріє про визволення українського народу, — зважаючи це своїм окремим і головним завданням. Ворог вільної України став нині найбільшим ворогом Америки. Що за нагода! Єдина у своїм роді.

Чи всі ми, американські українці, це розуміємо і чи знаємо, що ця нагода буде напевно вписана також в історію України? Чи ми розуміємо, що, наприклад, в моменті вибуху війни між Америкою і Росією — це дасть Америці перший раз нагоду пізнати і належно оцінити волюлюбність українського народу та навіки заприязнить ці два славні демократичні народи? Це ж буде дружба, що постане в природній спосіб, на полі бою, у такій завзятій та страшній боротьбі за ідеали волі, якої ще світ не знав! Чи тепер і це не накладає на нас окремих зобов'язань, чи не дає нам багато дечого до думання і планування?!

„Дзвін волі”, — говорив президент Труман, вшановуючи 175-річчя Американської Незалежності, „що проголошував у Філадельфії волю, дзвонить сьогодні ще голослосніше, як в 1776 році, й голосить цю волю — для усіх людей у всіх країнах.” Важливість й далекоїдуче значення тих слів пізнати можна хоча б по тим, що не минуло два тижні, як секретар стейту, Дін Ачесон, заговорив про 500 років російського імперіялізму та про „новий реалізм” в американській закордонній політиці.

Як бачимо, поле до праці для України відкрите, як ніколи досі. Тому ніщо не виправдало б нині нашого безділля. Тут роджене наше покоління хіба вже розуміє, що

сьогодні праця для визволення України тотожна з працею для оборони Америки та її ідеалів. Знову старі імігранти, що дожили такої хвилини, до якої вони тут весь час змагали, теж хіба не сміють тепер сидіти зі заложеними руками. Про найновіших нема потреби і згадувати, бо ж це „політична еміграція” — „сінь землі”.

Що ж тоді могло б бути перешкодою в цій великій праці, яка перед нами?

Тільки — ми самі!

Однак такої перешкоди не сміє бути. Про неї не слід й думати в такому трагічному моменті, як цей, що його переживає Україна, а з нею і весь поневолений світ. І коли у вільній Америці, в якій живемо, сам президент закликає весь американський нарід до найбільших зусиль і посвяти для оборони ідеалів волі тут і в світі, то це відноситься в найбільшій мірі до нас, американських українців.

Тому не говоримо і не пишім раз-у-раз про наші недомагання, непорозуміння, партійні роздори, чи нашу байдужність, не нарікаймо на наше нещастя. Але радіймо, що Господь вибрав нас з-поміж десятків мільйонів нещасного українського народу на тих щасливців, що мають змогу допомогти своїм рідним видістатись з пекла, з царства сатани. Чи вже ті великі нещастя, які нас оминули, не повинні промовити до нашого сумління та спонукати його до жертвенности на допомогу визвольній акції, на політичну працю для України? З усміхом жертвуймо й з радістю піднімаймо свого духа до нових зусиль, а за кілька років легше відітхнемо, бо знатимемо, що сповнили ми своє призначення гідно й чесно, а свої обов'язки виконали сумлінно, та що це ввійде в історію української етнічної групи в Америці й в історію України.

АМЕРИКАНСЬКІ УКРАЇНЦІ беруть участь в Параді Львельности, що кожного року відбувається з кінцем квітня, в протипагу п'ятиколонним комуністичним демонстраціям 1-го травня. Українську групу в демонстрації в 1951 р. відкривали дівчата в національних одягах та з відповідним транспарентом.

МОРАЛЬНА ДОПОМОГА ПОНЕВОЛЕНІЇ УКРАЇНІ

Написав Дмитро Галичін

Московська пропаганда в обороні одної і неподільної російської імперії все ще має значні успіхи на американській землі. Вона вже від давних давен послуговується, для замилення очей світу, самими високими кличами, на переміну, раз панславізмом, то знову месіянізмом, а тепер „найдемократичнішою” формою правління — комунізмом. Вона велась завжди так спритно, вона так знаменито прикривала свою властиву ціль — імперіалізм, що потрапила захоплювати і заманивати на свій бік чимало різних лібералів, учених по різних інституціях, та своєю отруєю просякати в різні суспільні верстви, зокрема робітників та студентів. Цю пропаганду почала ще царська Росія, а тепер продовжує її комуністична вже від 35 років. Різниця є хіба ця, що комуністи її удосконалили і тому мають більші успіхи.

В останніх часах ця пропаганда одної і неподільної Росії зазнала деяких ударів, які, хоч ще слабкі, то все таки потрапили внести певну зміну в поглядах Америки на зв'язку східно - європейського питання. Та хоч концепція неподільності Росії дещо захитана, то все таки ми ще не чули досі від ніякого відповідального американського державного мужа заяви щодо того, чого можуть сподіватись, по евентуальному розбитті Росії, поневолені нею народи, зокрема український народ. Таке положення вказує, — скільки зусиль і праці ми мусимо

ще вкладати в те, щоб вповні розвіяти цю заслону темноти, якою оповита українська проблема ворогами визволення українського народу.

Що ж робимо ми, американські українці, щоб протидіяти цій ворожій пропаганді? Ми нераз чванимось успіхами, коли хтось з американців згадає чи покличеться на якусь нашу статтю з журналу чи часопису, що заторкує українське питання у зв'язку з майбутньою долею Росії. Але досі не було ще такого випадку, щоб на цій підставі заговорили про Україну відразу десятки часописів та журналів з мільйоновим тиражем, щоб заговорили одною мовою по великих і менших містах, по різних закутинах великого американського континенту.

Це трапилось тепер, коли такий найширший, найголосніший і найбільш вимовний відгомін про Україну, її змагання та їх велике значення для волелюбного світу викликала книжка професора Колумбійського університету д-ра Кларенса Меннінга: „Україна ХХ. сторіччя”, видана старанням і коштом Українського Народного Союзу в березні 1951 року. Для характеристики цього відгому навести б приклади тільки деяких голосів.

С. Л. Солцбергер, коментатор і співробітник в закордонно-політичних справах найповажнішого американського органу — „Нью Йорк Тайме”, в надрукованій в цій газе-

ті рецензії повторює твердження автора „України ХХ. сторіччя” щодо важливості українських визвольних змагань для західного світу, — вважаючи їх за „пораду, яка цілком певно заслуговує на те, щоб її розглянули керівники психологічної війни в державному департаменті” у Вашингтоні.

Інший автор рецензії на „Україну ХХ. сторіччя” в одній з найбільш поширених американських газет — „Нью Йорк Ворлд Телеграм енд Сан”, дораджує урядовому „Голосові Америки” придбати цю книгу та використати її як „амуніцію” в боротьбі Західного Світу проти СРСР та його загрози для світового миру.

Сьогоднішня Україна могла б багато допомогти Заходові — твердить в книжковому перегляді проф. Міссісіпського університету — Джордж Кербон, додаючи, що західні великодержави прогаляли „золоту нагоду” зникнути більшовизм вже в його зародку, не підтримавши аспірацій українського народу до волі та державної незалежності.

Нарід багатой України може бути за залізною заслоною, але він не впадає на дусі і не зрезигнований, як того хотіли б Совети, або як того побоюються деякі американці — пише в рецензії на книжку проф. Меннінга „Лос Енджеліс Таймс”.

Наводимо ці голоси тільки для характеристики того імпазантного відгомону, що його мала досі — „Україна ХХ. сторіччя” вже впродовж не цілого пів року від її появи. Понад 50 американських часописів і журналів на цілому континенті від Атлантийського до Тихого океану відмітили її появу та дали їй високу оцінку. Тим самим, мільйони американців мали можливість довідатись з авторитетного наукового джерела про український

нарід, його терпіння під чоботом більшовизму та його героїчні змагання до волі на всіх ділянках життя, включно зі збройною боротьбою та неопінене значення тих змагань для Західного Світу.

Висновки з цього для кожного американця не могли бути інші, як їх поробили рецензенти. І тому теж не буде завеликою сміливістю добачувати деякий зв'язок між цим відгомном та симптомами основних змін в американській політиці відносно Росії. Зокрема вдаряє аналогія між реалістичним підходом до проблеми українських визвольних змагань автора книжки „Україна ХХ. сторіччя”, та „новим реалізмом” в американській політиці, що його в половині 1951 року заповів державний секретар Дін Ачесон, визнаючи, наостанці, так переконливо з'ясований в книзі проф. Меннінга факт, що російський більшовизм тільки продовжує той сам імперіалізм, що його започаткували російські царі і при допомозі якого Московія впродовж останніх 500 років розвинулася з малого князівства у світову імперію коштом багатьох поневоленних нею народів.

Видана УНСоюзом книжка проф. Меннінга та найширший відгомін на неї без сумніву заважають на змінах в американській публичній opinio в останніх часах та без сумніву здобувають ту opinio, а з нею і офіційну американську політику.

Так сповняє Український Народний Союз свою повинність відносно України. Ця допомога тим важливіша, коли звернути увагу на одну дуже характеристичну лінію, яка червоною ниткою тягнеться у всіх рецензіях, що досі появились на книжку Меннінга. Це своєрідний докір в бік українців, що вони замало дають про себе знати, що вони не ведуть майже ніякої пропаганди і тому західній світ так мало

знає про них і про їхні змагання. Натлі таких слухних завваг, видавництва УНСоюзу англійською мовою набирають тим більшої ваги. Тут бо мова тільки про одну книжку, видану Союзом в 1951 році, а вона є вже 8-ою в черзі подібних видань УНСоюзу за останні роки.

Ціль цих видань, як і всеї видавничої діяльності УНСоюзу за весь час його існування — це в першій мірі бажання допомагати українському народові в його боротьбі за здобуття волі і незалежності, як теж дбайливість про культурну ділянку життя нашої української спільноти на американській землі.

Ще 1-го березня 1894 року „Свобода”, офіційний орган Союзу, закликала українських громадян в Америці, щоб вони через своє членство в Союзі „дали пізнати світові, що вони тут живі, та що українське народне життя б’є тут живою струною”. Власне УНСоюз був перший між тими організаціями, які постійно дбали, щоб наше життя „било тут живою струною”. Правда, приходили часи, коли та „струна” замовкала. Діялось це головню в часах криз, що їх доводилось УНСоюзові переживати за час свого існування. Боротьба з москвофільською язвою, з назадняцтвом і темнотою, кількаразові економічні депресії, різні організаційні реформи, що змагали до поступу і добра організації, та які не завжди і не відразу зустрічалися з належним розумінням, все те спричиняло потрясення і не впливало додатньо на розвиток нашої культури, нашого народнього життя. Все ж таки ця „струна”, якщо навіть замовкала, то тільки на короткий час. УНСоюз виходив з криз завжди переможно і тоді з подвоєною енергією міг знову братись до праці, яка збагачувала наше життя новими культурними здобутками.

Так було продовж 50 років існування Союзу. До нього і до цілої української іміграції не ставив тоді Рідний Край завеликих вимог. Це зрозуміле. Упродовж цих 50 років український нарід все мав бодай малий клаптик своєї землі, де українська історія, культура і традиції могли свобідніше розвиватись. Знаючи можливості і спроможності еміграції, Край ставив до неї скромні вимоги.

Та в останньому десятиріччі зайшла під цим оглядом велитенська зміна. Москва об’єднала в соборній тюрмі всі частини українських земель. Не осталося ані клаптика, на якому українське життя могло б свобідніше розвиватись. Українська культура, наука і все життя не має ніде пристановища на своїй рідній землі. Вони мусіли піти в комирне по різних країнах світу. Доля покерувала так, що американським українцям припала велика історична місія захищати інтереси України на всіх ділянках її життя. І знову ця сама доля покерувала так, що саме на американській землі опинились якраз такі, що можуть сповнити цю місію. Тисячі кваліфікованих у всіх галузях інтелігентів: науковців, письменників, журналістів, мистців, інженерів, лікарів, разом з дев’ятками тисяч нового свідомого і патріотичного загалу, можуть здійснювати цю місію різними шляхами і різними засобами. Кожний на своєму місці і в своїй ділянці може і повинен дати відповідний вклад в промощування шляху українській правді на цій землі, в розбудову української культури, в збільшування українського морального і матеріального дорібку.

Проте, наші індівидуальні зусилля, хоча й не залишаться без тривких результатів на довшу мету, розпорощатись і не матимуть таких розмірів і такого ефекту, як вони

мали б у відповідних зорганізованих рямах, піддержані відповідною традицією та оперті на тривких існуючих вже основах. Індивідуальні зусилля, навіть найбільші і найкоштовніші, часто розгублюються і пропадають, якщо вони не мають відповідного організованого тла і бази, що охоплювали б їх в одну могутню цілість та скерсували б в одне цілеспрямоване русло. В додатку — теж час наглить. В теперішній світовій кризі та з погляду на вагу хвилі, яка гряде для України, треба вибрати саме найбільш пряму дорогу для здійснення цієї історичної місії, яка припала американським українцям, бо ця дорога буде й найуспішніша. Немає сумніву, що в наших обставинах цей найкоротший і найуспішніший шлях моральної і матеріальної допомоги поневоленій Україні в її визвольних змаганнях веде,

в першій мірі, через членство в УНСоюзі.

Грізні часи, в яких живемо, та важке положення українського народу вимагають від нас, як одиниць і громади, найбільших зусиль та постійної, об'єднаної і щоденної праці для збереження нашої волі на цій землі та для допомоги у визвольних змаганнях нашим братам на рідній Україні. Від тої праці і від тих обов'язків не може бути звільнений ніхто, ніхто не сміє пропасти, жадна одиниця не може бути втрачена для цих наших змагань. Тому теж членство в Українському Народному Союзі, в цій українській „заморській твердині“, треба вважати справою обов'язку кожного українця на цій вільній землі Вашингтона, справедливого закону якого з тугою вже від віків очікує багато страдална Україна.

Союз ідей, праці та інтересів

Український Народний Союз був створений 58 років тому з метою „не тільки нести порятунок в біді і нужді та чорній годині сліз і розпуки, але також дивинути українську еміграцію з духової темряви і невігластва, розбудити в ній приглушене почуття гідності людини, стерти з неї печать рабства та відкрити їй очі до світла, правди й знання; давати матеріальну і моральну допомогу Старому Красві та допомогти йому у визвольних змаганнях до здобуття волі та самостійної Української Держави”.

Український Народний Союз протягом 58 років свого існування став завершеним союзом ідей всіх ідейних українців на американському континенті.

Український Народний Союз, для здійснення своїх ідей, об'єднав уже понад 65,000 українців в Канаді й Америці в один могутній союз праці для здійснення їх ідеалів.

Український Народний Союз, як братсько-допомогова організація з наймодернішою системою забезпечень на життя та від нещасливих випадків, здобув величезне майно, що переступило суму 13,000,000 доларів, створюючи в той спосіб твердий союз інтересів усіх своїх членів та цілої української громади в Америці і Канаді.

Поширіть свої ідеї, об'єднайте свою працю та скріпіть свої інтереси в одному союзі ідей, праці та інтересів — в Українському Народному Союзі!

ДО НОВИХ БЕРЕГІВ

Написав Іван Смолій

І. Прощання з Європою

Мабуть, тільки колись Ксенофонові вояки, по довгих мандрах по безводній пустині, зустрінули з такою радістю море, як оцих кілька соток емігрантів, що теж по роках скитання, таборового животіння і переселенчих тортур добилися нарешті до широких вод. Поїзд з переселеного табору в Бремени-Грон пробирався вже півтори години передмістями зруйнованого Бремену і, нарешті, в'їхав на вузьку смужку землі, між води і ліс портових двигунів, між громади білих велетнів - кораблів. Менші і більші транспортівці американської армії, пасажирські трансокеанські велетні стояли тихо біля портових молів, наче приросли до суші.

Енергійні поклики ескортуючих службовиків, і з поїзду висипався довгий ряд чисел. Так, чисел. Бо людей, — імен нема. Десь там в переселеному ваборі залишилася пам'яткова карточка ДП, залишились імена, тепер же існують тільки числа, магія чисел, гра чисел, номерів... Подекуди це дійсно знаменита система, особливо для начальства, що оперує сотнями, тисячами без пошукувань, без вияснювань. Ось неповна тисячка емігрантів — чисел витягнулася в довгі ряди, вже проходить вузьким містком на поклад корабля, в трюми. Внизу приміщується січове братство — чоловіки. Неймовірно, як стільки людей може поміститися на цьому про-

сторі. Ніби турки бранців нещасних загнали тут, у ясир везучи. Тільки ясно скрізь від десятків світел, і вентилятори гудуть невпинно свіжою струєю повітря, і людські обличчя усміхнені. Поверхом вище теж січовики. А ще вище — там посажири першої кляси, жінки з дітьми в окремих, чистих кабінах, при повному комфорті, де м'які ліжка з білою постіллю, умивальня, туалета, душ. Тут і кухня й їдальня. Ще поверх вище — корабельні уряди, читальня.

Забувши про перші турботи, висипається народ на горішню палубу, роздивляється кругом. Море! Ах, деж воно? Сумна, каламутна Везера хлюпоче об борти корабля, відбивши в собі захмарене небо. Щось гнітуче, важке висить в повітрі, важко, неспокійно на серці...

Оживає все тільки тоді, коли два катери, закинувши линви на кінці корабля, пішли в хід, щоб відтягнути велетня від берега і обернути до відпливу. Як козявки біля слона, вовтузяться вони біля велетня, намагають грубезні линви як струни, шумить і піниться, наче кипить вода під катерами. Нарешті зрушений з місця корабель поволі, майже непомітно, віддаляється від берега, повертається передом назустріч морям. Праворуч ще біжить разом з кораблем земля, наче рідна сестра, що прощаючи, хоче продовжити хвилини спільного буття. Біжить і знеможена лишається позаду. Ще висунений серед моря форт,

що колись боронив в'їзду до порту, і віддаляється від берегів Європи. Європа! Так часто сьогодні вжива-на назва. Хто бореться за те, щоб виповнити новим змістом це поняття, щоб створити новий, дійсно сильний твір, який зумів би опертися натискові іншого континенту, деструктивній силі іншої культури? Віддаляємось від ніби рідних берегів і якимось байдуже. Навіть злорадно. Нехай!... Згадуються конференції, відбувані десь недалеко берегів цього моря, згадуються десятки промов, плянів оборни. Тих, що дійсно могли б оновити це поняття, — цілі народи, цілі простори з мільйонами людей — вичеркнено легкодушно з родини Європи. А решта? Хто глядить на рубець землі, що тоне в надвечірніх туманах, байдуже, хто з підчеркненою радістю, що кінчиться життя в тих неспокійних просторах, де блукає нуджа і помста, де лягли в концтаборах і крематоріях найдорожчі, де накипає людська ненависть, де все горить протиріччями...

— Но, нарештє!

Очі зупиняються на ярокармінових устах чорнявої дами і відвертаються, перемигують по інших обличчях. На декотрих сльози. Так, сльози. Це напевно земляки. Маліс смужка землі позаду нас. А очі ще вловлюють її, а зір летить ще далі о, далеко, через ліси, через гори, через землі німецькі, польські, і зупиняється де гори, де степи рідні, покинуті. І чується побіля тихе та довірливе.

— Там..., ген, далеко...

Котиться мимовільна сльоза по інтелігентному обличчі, рука ловить її, розтирає. І ця сама звогчена сльозою рука лягає ніжно на голівці малого сінка.

— Як виростеш великий... — чується. Але слова завмірають зразу здушені. Людина оглянулася сторо-

жко, чи не слухає хто цієї мови, і замовкла. Може договорить їх уже на самоті, добившись до берегів нової землі. А може й не докаже вже...

Тихо, нечутно сходить на море вечір.

2. На водах гордого Альбіону

Ранком море відмінилося. Хвилі помітно побільшали, позеленіли, на них з'явилися білі, мінливі гребені. Для самотнього поета, що пливе в тому натовпі людей з ашурансом на мерілендську фарму і з текою готових до друку поезій, це справжня радість. Бо вчора море було плюгаве. Огидне. Огірчений поет висловив здивування. І чим же тут захоплюються люди? Каламутною водою і хмарами?

Сьогодні ж він стоїть у молитовному захопленні перед тим незвичайним, що полонювало однаково тисячі людей, перетворюючи їх на мить, наче кохання, в поетів, творців, натхнених поклонників краси, у філософів. Безмежжя. І стихія! Їх перших відкрили колись старинні як первні буття. Одна стихія могутня. Тут же дві стихії разом, стихія неба і стихія вод, що наче доповнюють себе у величі, наче складають собою нову, досі невидану перспективу. Коли хто хоче відчутти бодай на мить подих нескінченного, схопити це, чого люди ні не судилося схопити — поняття вічного, необмеженого — хай гляне в бездонну перспективу, в обрій, де зливається стихія неба зі стихією безбережних вод у вузьку смужку вічного, нескінченного.

Але на кораблі будні й буденні проблеми. Найперша — це, по тижнях голоду в переходових таборах, раз порядно наїстися. Товстелезний „кук-мастер”, що в своєму кгакі мундурі виглядає на недопечений калач, зовсім не виявляє охо-

ти вдоволюти оці бажання. Шоколадово-чорні, галайкуваті кухарі переганяють товпою пасажирів до вподоби, частують швидко, як попало, з підчеркненим презирством і недовір'ям до людського апетиту. Хіба не все одно, користи ж з цього вам не буде! Ось тільки слухайте!

Море стає справді все більш неспокійне, корабель дрижить і починає злегка похитуватися. Німецьке море лишилося позаду, попереду Ля Манш, де море стиснене, неспокійне, і вітер рвучкий. Море потемніло, зелень перелилася в гранат, ще підчернений білістю піни. Море кругом піниться все більше. Ген, на обрії воно не темніє вже, тільки біліє, наче там сніги впали. А ближче ніби полощуть у лазурових хвилях чарівні нереїди білу постіль свого батька. Котяться по ній вали води, ополіскують, мигне край одіяла, сплесне біла рука... Білість морської піни зворушливо непорочна у своїй чистоті. Тільки вдивившись в її моторошно холодну, неземну красу, можна зрозуміти, чому старинні казали богиням родитися з морської піни...

Праворуч, десь далеко на заході, встають з моря береги, нові береги. З яким зворушенням сприймали їх появу колись перші мандрівники на незнаних водах. Сьогодні ж зустріч уже прозаїчна і не треба багато придивлятися, щоб сказати, що це англійська земля. От там десь, за тим рогом, гирло Темзи — недавня метрополія світу, столиця володарки морей. Суша все ближче. Забіліли крейдяні скелі. Дувр! Корабель пропливає близько попри масиви. Оце тут починається гордий Альбїон. Дуврські скелі дійсно монументальні. Наче з казки про те, що за сімома горами, за сімома морями стояв на високій скелі замок... Скелі то дійсно казкові, але з зам-

ку тут ні сліду. Замість нього на вузькій смужці краєвиду миршаві хатинки, похмура церковна башта, крило вітряка. Похмурість і вбогість. І згадуються чомусь похмурі повісті Гюґо з цим самим ляндршафтом, як тло понурих історій цієї колись так жорстокої країни, що нині славиться джентельменством.

Там, де кінчаються дуврські скелі, починається порт і місто Дувр. Корабель зупинився і вижидає поштової моторівки, що пробирається по розбурханому морю від порту. Наче горіхове лушпиння то випливає вона на чубки хвиль то пропадає в проваллях. Нарешті викарабкалася, вже близько нас. Хвиля несе її на спіненому хребті просто на корабель, несе і ніби знемігшися, западається. Моторівка сковзується у водяну безодню, а корабель наче плуг завертає на те місце велику скибу води. Легкий, тривожний оклик між видцями, і сміх. Моторівка вже потойбіч корабля, звідки спустили мотузяну драбину. Сходить вниз моряк, гойдається над водами наче павук, все нижче, зіскочив у моторівку. Летить туди на мотузках пошта, пакети, що їх відбирають дуврські моряки. Радісно, у великому захваті, підносить Позейдон лодку з людьми до половини борту, опускає грайливо і знову підносить вгору. А люди працюють, байдужі до цих іграшок. Готово. Процаються, поздоровкались. Привіт! Привіт старій володарці морів, все ще гордій та збіднілій, що і не зчулася, коли стала етапом на шляху нової метрополії, нової безспірної володарки морів.

Корабель вирівняв курс і знов крає хвилі, і знову лопотить на машині прапор назустріч океанським вітрам.

3. Корабельні імпрези

Вісім днів плавби по широкому океані томить. Тут хвилі довші, хитання ритмічне, невпинне, валить з ніг і доводить до пожаління гідного стану більшу частину пасажирів. Минає день, другий, третій... Коли кінець? Видається, ніби середга капітан збився з курсу або глузду, і оце везе нас як божевільний, десь у невідоме, і снуватимось ми як корабель-марево по океанах до суду-віку.

Капітан розраджує, правда, як може. Майже щоднини біля десятої протяжно гуде серед моря корабельна сирена, раз, двічі, тричі завиває понуро серед мовчанки зелених хвиль. Це ніби смертельна небезпека, корабель, мовляв, тоне. Тоді кожен одягає рятункову камізолу і ладом на поклад, до рятункових човнів. Для народу, що перебув сотні дійсних алярмів і кошмарних нальотів, вправа проста й нецікава.

Багато цікавіші імпрези влаштовує корабельний „Арбайтсамт”, перезваний тепер на „Емплоймент офіс”. Зміна в назві не внесла зміни в систему. Видається наказ, що всі мужчини до 45 років обов'язані працювати. Потім наступає „лапанка” на тих, що не зголосилися. По кабінах, по трюмах наскакує корабельна поліція в супроводі урядовців Уряду Праці. Хто заховався на той мент десь у кабіні біля жінки, хто за ліжко, тепер пропав. Іде на роботу, замітати, малювати корабель, чистити кітли. Проти засади, звичайно, не доводиться протестувати. Але методи нагадують кохану Європу в роки війни, безконечні „лапанки” і наскоки поліції, і в цій хвилині так приємно, що нарешті прощасмося з цією системою.

Найінтересніші імпрези влаштовують такі самі пасажирки. Укра-

їнці з литовцями перші. Жінки з героїзмом і посвятою видержують проби не тільки співу, але й колисання, коли голова ходить ходором і частенько доводиться перепрошувати диригента за свою хвиливу недиспозицію. Але такі склали хор, відбули кілька проб.

Слухати коломиїнок та стрілецьких пісень у корабельній читальні на палубі, при шумі моря і гуркоті корабельних машин — своєрідне враження. Та видається це дійсно чимсь екзотичним, оранжерійно ніжним і незвичайним. Таке враження навіть для свого. Як сприймають мелодію, танок чужинці? Успіх різний. Нерухомо, ніби задумано сидить у перших рядах капітан, боцман, корабельні інженери, сидять білі матроси. Обличчя, не осмалені, як оспівано, на сонці і вітрах, вони плекані, ніжні. Тут і там на них тепер живіший відрух. Може вразила незвичайність мелодії, може ритму. Ритму найперше. Коломиїнковий ритм захоплює задні ряди видців, де сидять шоколадовочорні кухарі й корабельна прислуга. Живіше притупцюють чорні друзі, живіше жестикулюють руки в захопленні.

По закінченні капітан дякує коротко, ділово. Але дійсно щирим і довгим привітом зустрів наших артистів кучерявий як Гайле Селясіс кухар Джов, вишкіривши в широкий усмішці ряди сніжно-білих на тлі кавового обличчя зубів. За ним підходили рядом інші його земляки, висловлюючи теж своє зрозуміння і захоплення нашим мистецтвом. З танками була подібна істерія, тільки з дещо драматичнішим кінцем. Гопак подобався навіть вибагливим морякам і боцманам, а про чорну братву і не згадувати. Захоплення досягло тут екстази і в тій екстазі довгошийй кухарський помічник Луї пішов сам у танок, по-

казуючи зовсім слушно для порівняння муринське танкове мистецтво. Потім вже не знати, як воно сталося, чи тому, що капітан виїшов, чи що — все вимішалось, десь взялася музика, приграючи якийсь там вальс чи танго, імпровізована сцена перемінилася на забавову залю. І найдивніше, якимсь чином чорне перемішалось з білим. Так ні сіло, ні пало, тендітні панянки та красуні, в вишиваних строях дами, оплетені стали чорними, смаглими руками. І в крутіж, в крутіж. Повільний ритм вальсу для синів Африки, як для козака сибірські кайдани. Вони поломали його, вони женуть уже в щораз більшому темпі на край муринської танкової екстази. Тільки мелькають стрічки, тільки охають, не знаючи що почати, отетерілі танцюристкі, тільки блимають вивернуті з розкоші білка муринів, і линуть вигуки, один дикийший другого. Це ж! Ах, чи є між вами, чорні друзі, ваш поет, що схопив би цю подію, передав поколінням як легенду, як міт. Про те, що раз сталося чудо, раз мурини попали в рай. Було це тоді, коли з невідомих країн, десь з-за сімох морів, їхали прекрасні, білі богині. Їх тіла були білі, ніжні, бліді як цвіт орхідеї. Їх волосся ясне, пахуче і, на диво, їх мова ласкава до муринів, ніжна, наче це не представники гордої раси, а звичайні, покірні, найпокірніші муринки. І вони були в прекрасних білих строях, як ангели херувими. І взяли вони в свої обійми, і пригорнули ніжно, тремтливо, як нідна муринка не вміє пригортати, високого Луї з Орлеану, кучерявого Джо з Каліфорнії, пригорнули вони й губатого Джіммі з Нью Йорку, і Джона. І вже були ті близькі небесного щастя, і вже мліли в забутті, задихаючись біля білих богинь, коли з'явився поганий сторож раю, вернувся суворий ка-

пітан, зачувши неймовірні тупоти та вигуки. Глянув він грізно, зачудований тим видом, і крикнув голосно, так голосно, аж сп'янілі танцюристи прочуналися на мить і випустили білих богинь з обіймів. Страшне негодування завихрилося в їх грудях, але в жилах плила вже покора. Тільки високий Луї з Орлеану не видержав, він страшно завернув білками, заскреготів білими зубами і, забувши про долю своїх шестеро малят, що для них саме віз 400 дол. місячного заробітку, вхопив за крісло в одчаю, що втікає його щастя назавжди, що вже ніколи не повториться сон, ніколи вже не ввійде Луї в браму білого раю... А може...? Знову їхатимуть черговим транспортом білі, ласкаві богині, знову будуть співи і танки, знову повториться все...

4. Між двома світами

І знову днина. Котрась з черги. Десь за обр'ями — вже нові береги. Їх не видно ще, але їх близькість відчувається вже, вже можна догледіти пташину, вже зеленіє на хвилях мох. Море успокоїлося. Поцейбіч корабля, під сонце, воно стало леве, сиве, тільки з чорнішою лінією обр'ю. А потойбіч від сонця — темне, магічне.

Палуби кишать від народу. Вже й капітан покинув алярми, провівши корабель щасливо без бурі через океан, вже й „Емплойментофіс“ знесмілів недалеко берегів вільної землі і закинув „лапанки“. Зморені морською хворобою пасажери відживають під ласкавим сонцем, під лагідним вітром.

Десь бренькнула гітара, біля неї скупчується група людей, чути глоси.

— Давай, Ваня, нашой!

— Маша, хаді-ка!

Диво! Національність, якої досі не помічалось, тепер скрізь. То бу-

ли „штатенлоси”, „нансени”, даже українці і беларуси, а то лунає знайома мова. Акордом вдарила гітара і, примкнувши очі та похитуючись, затягає „певіца” зразу звисока, з тим неповторним відтінком у голосі, що його чути тільки в азійських чабанів, муезинів та московському радію, коли виконуються народні пісні.

Раскінулось море шіроке
І волни буцуют грозні,
Товарищ ми єдьом далеко,
Подальше од родной землі...

Пісня розливається по борту, не вгаває і мучить, тортурує, не так своїм змістом, не своєю мелодією, тортурує своєю настирливістю і забріханістю, мучить тисячами спогадів, що супроводить її, що зрослися з нею асоціативно в картину відомої советської дійсности. Одне нестримне бажання виринає в душі: втексти від цієї пісні, не чути її.

— Ах, Боже! — чується з боку ніби зойк — Не можу слухати, не можу!

Якась жінка підводиться, іде. Ще хтось підвівся, пішов. Бо чи ж не для того, щоб не чути тих пісень, не переживати тортур опльовування людських душ лишили сотні різних країн все своє, дороге?

А пісня вмовкла на мить, щоб

переродитися у жваву частушку. І похитуючись сп'яніло, витягає вже „певіца” під супровід одушевленої своєї групи:

Я на бачке сижу,
А под бочкой качка,
А мой муж большевик,
А я...

Ген, на кінці корабля ззаду пу-сто. Тільки плещуть хвилі і невтомно гудуть турбіни внизу, сверлюючи воду. За кораблем біла стежка аж до обрію. З просторів лине прохолода, м'яко плестить обличчя. А з-між синяви небес і зелені вод глядять Вічність, і перед її обличчям маліють, меркнуть людські турботи, трагедії, і зломаний безміром світового зла і несправедливости, дух випростовується, оживає у великій свідомості, у великому пізнанні: Були імперії, деспотії, були Атилли і Джінгісхани — і все пройшло. І все пройде...

Корабель наче біле ткацьке човенце, випущене вправною рукою, пронизує зелену пряжу хвиль і мчить від берега до берега.

Покірно хилиться чоло. І німо питаються уста:

„Чи метне ще коли Небесний Ткач людської долі наше човенце знову цією тканню назад, до покінених берегів?”

МАЛОРОСИ...

„Дві дочки у мене. Одна ще дівує, сирій матеріал, жде, що з неї зроблять. Трапиться чоловік українець — буде українкою; руський — руською; поляк — полькою. Віск. Друга, от ця. Чоловік у неї з породи так званих у нас „малоросів”. Знаєте, що таке малорос? Ні? Паршивець, просто кажучи, ні те, ні се. Він, бачите, собі з походження українець, з виховання — руський, з переконання — неук у всьому, що стосується рідного народу, по вдачі — боягуз, себелюб, раб. От це — малорос”.

(В. Винниченко в романі „Хочу”).

О К Е А Н

Уже за мною голубині сестри,
кигичучи, — мов сон, вітають,
як море все на віцім перехресті
та все спливає в сиву тайну.

Чого це незриданні зграї кружать
без сонця до мого чола?
Нас доля,—як не стали ще подружжям,
вже океаном розвела...

Вже досвітом на глибині відчаю,
де риза поривас вічно;
о, рідне серце! як я дожидаю,
й чайні втішення навіщо?

Бо тільки сонце з крові перекаже
проз океан — мою біду,
де білокрилля хмару й хвилю в'яже,
де я до тебе не прийду...

де в перені неба ясність янголина,
де левами вода веде, —
вітання в руки сонця перелине,
зеленим димом доцвіте.

Волошкове — навіки з грому візьме
все золоте все молоде.
На божевілля вигляне на грізне
сіяння з келії святе.

І дзвони пісні, наче щастя, сніяться,
в чайнії вінки вквітають...
хрещату щоглу, що в надсвітті знята,
виводять з вишивки і з гаю.

І крильцями твої думки кохані
через розлуку сино кличуть —
вона на серці: дужім океані:
кричить нещастями на стрічу.

Але кризь усміх, райдугами димний,
до лілії, що неодежна,
Пішла порогами зірок над ними
стежинка пестоців прийдешня.

Стань, ясна ясочко, стань, цвітко вишні,
бо спогади страждання будять,
бо океан, гірку біду надпивши,
мережку розрива на грудях.

Без тебе крушить гори з завирюха,
біжить пожежею сідою,
над клавішами підкидає руки,
щоб ти почула всю недолю;

і музиці, мов кров—живій, схлинатись
без тебе кризь огні свічані,
де пристрасти й несамовиття натиск,
як де на брамах бій мечами;

І день, мов дзеркало, розбито вдрузки,
ні променя твого немає,
і вже ніде пташиної галузки
блакитна щирість не гоїдає.

Лиш сонце привіталося кризь скорбі,
черпнуло з вихора в долоню; —
за чайками шепочуть хвилі добрі
від тебе в глибину холодну:

Що незабудками відкрис радість, леле!
твоя над берегами тучі,
і як на празник до ікон, простеле,
турбуючись, грезет кидучий.

Дихання бризного безперестану
грудьми, як скрипку, жду давно,
і повіви розмов навкруг не втануть,
що люба кличе на вино.

Як трепет океану, вся спромога
пісенна — від грудей, що з горя
вже кров'ю милого життя до Бога
при всіх трояндах проговорять.

І на уста нам свіжість несказання,
що квіткою в світах не сохне;
але голубить кораблі кохання,
стрічаючи співуче сонце.

Це все — не гріх, трояндне від любови,
сама пелюстками священна.
І лиш її роса жива оновить
людське благання і прощання.

Кризь них і спомини в вінках чайних
бринять, як океанські квіти,
о, рідне серце! — все при тій святині,
де я з тобою міг радіти.

25. I. 1950. Атлантик.

СЛІДАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПІОНЕРІВ

Написав Д-р Семен Демидчук

Коли справді „історія це вчителька життя”, то її першим завданням навчити кого слід, що б не починав історії від себе, тільки познайомлювався з минулим своєї громади й спільноти, до якої себе зараховує. Це дасть людям спроможність зорієнтувати себе й інших і не витратити своїх сил на такі спроби, які вже пороблено в минулому, і радше почати працю там, де покінчили їхні попередники. Хоч ця засада загально відома і залюбки повторювана, то все ж таки її часто забувається зі шкодою для теперішності й майбутності. З уваги на велику кількість нових народних діячів серед українського громадянства в Америці, треба пригадати змагання, осяги й заслуги колишніх працівників, які в початках української іміграції почувалися до обов'язку організувати її в окрему цілість і випробовували свої сили в різnorodних ділянках, які приходилося їм розвивати.

Творчі чинники в піонерських часах

Хто досліджує історію тих, які клали підстави культурного життя в перших часах української спільноти в Америці, той може за вважати, що багато місця віддано першим священикам, які не тільки розбудовували церковно-релігійне життя, але і почувалися до обов'язку дбати в рівній мірі про національно - політичне освідомлен-

ня перших імігрантів та про закладання місцевих і центральних народних організацій. Видані досі ювілейні книги, альманахи, календарі й принагідні спомини в українській американській пресі доволі точно з'ясували працю таких священиків, як оо. Іван Волянський, Григорій Грушка, Іван Констанкевич, Стефан Макар, Антін Бончевський, Нестор Дмитрів, Микола Стефанович, Микола Струтинський та деякі інші.

Теж доволі точно згадувано про працю д-ра Володимира Сіменовича, Івана Ардана, Осипа Стеткевича і деяких інших імігрантів професіоналістів.

Щоб майбутній історик не призабув за інші групи, які з посвятою трудилися для народної справи, треба хоч загально пригадати один стан, який клав тривкі основи під теперішні установи й організації, поклав великі заслуги для утривання української майбутності, а який, мабуть тому, що не був самостійний, майже пішов у забуття вже за життя теперішнього покоління і серед теперішніх відносин. Це —

Стан дяковчителів

За часів повного розвитку й праці, дяковчителі були в першу чергу виховниками, учителями дівчорі, а не тільки дяками. В другу чергу це був стан, що плекав українське мистецтво, бо дяк був не тільки „пів-

цем”, але й диригентом хору і вчителем співу для сирого імгрантського матеріалу. Впарі з цим диригент був організатором театральних вистав, звичайно йому треба було бути режисером, а нераз і автором та композитором чи аранже-ром. Славні в минулому виступи українських хорів у великих музичних залах треба завдячувати оцій невтомній праці дяковчителів.

Їх праця ще найменш просліджена і відмічена в нашій пресі чи споминах, ті тому майбутні історики мусять добре потрудитися, щоб зібрати дані про оцих забутих освітніх працівників і організаторів. Для загальної орієнтації назвемо деяких осіб, імена яких мало відомі, але які дали великий вклад в початки і організацію нашого громадського життя.

Михайло Білянський це один з перших дяковчителів в Америці. Він скінчив горожанську 8-клясову школу в Белзі, в Галичині, а після 4-річної праці на становищі дяка й диригента хору в Микулинцях, приїхав у серпні 1906 року до Америки і дістав посаду дяковчителя при греко-католическій „угро-руській” церкві у Свойерсвил, у Пенсилвенії. Запізнавшись з відносинами в одній угроруській парафії, він опісля побував на таких же парафіях в Алден Стейшен, в Маганой Ситі і Симсон, хоч в різних інтервалах переходив на галицькі парафії, як в Олифанті, Вилксбері й Бейоні. Тепер, як 80-річний старець і сеніор з ери дяковчительської діяльності, п. Білянський живе на своїй загороді коло місцевости Делевар, над рікою Делевар, у стейті Нью Джерзі, приймаючи гостинно колишніх і нових працівників громадського життя. Він почуває себе ще в повноті умових і фізичних сил і має багато спогадів, як зі своєї особистої праці, так і з діяльності початкових і піз-

ніших провідних людей української громади. Він був колись в рр. 1907-1908 дописувачем до „Свободи” під псевдонімом „Радикал”, основником Б-ва св. Василя, від. 278 УНС у Вилксбері, і делегатом на X. Конвенцію УНСоюзу в Клівленді.

Разом з такими передовими дяковчителями, як бл. п. Андрій Гела, М. Паздрій, І. Костюк, Дмитро Андрейко, Мирон Корикора, Мирон Гундич та Теодосій Каськів, брав він участь в організації Товариства Дяковчителів, а ці мрії здійснилися щойно на з’їзді дяковчителів в Ансонії, у стейті Конектикат, в 1912 р. Там остаточно оформлено Товариство Дяковчителів, а коли складено його статут, скликано з’їзд до Філадельфії в 1913 р. Перший голова був о. Нестор Дмитрів, секретар Теодосій Каськів. Коли в 1915 р. головою став о. Петро Понятишин, а Каськів залишився секретарем, Товариство нараховувало 60 членів. Деякі з них були справжніми діячами в педагогічній і мистецькій ділянках. Товариство зорганізувало свій власний чоловічий хор, який між ін. виступив на концерті під управою Андрія Гели в „Академі оф Мюзик” у Філадельфії 2 квітня 1917 р. в річницю смерті першого єпископа українців католиків, Сотера Стефана Ортинського (помер в березні 1916 р.). Останній виступ хору дяковчительського Товариства був під управою Т. Каськова на концерті з нагоди посвячення Української Католицької Вищої Школи в Стемфорді, 4 вересня 1933 р. Від січня 1918 р. видавало Товариство педагогічно - освітній місячник „Рідна Школа”, під редакцією Дмитра Андрейка. Коли в 1919 р. головою Т-ва став Т. Каськів, Т-во почало заводити в парафіяльних школах одноплановість навчання і в тій цілі висилано інспекторів в особах Каськова, Андрейка і Стеткевича.

Заохочені управою Товариства, деякі дяковчителі організували виступи місцевих хорів у великих залах, а з них помітний був виступ Українського Хору церкви св. Юрія в Нью Йорку, під управою Мирона Гундича, в Карнегі Голл у Нью Йорку (19 січня 1915 р.), при співучасті співака - баса Метрополитен Опери Адама Дідура і оперової співачки Сембрич-Коханської. Окрема згадка належиться „Сімці” українських церковних хорів, вправлених місцевими дяковчителями з околиць Нью Йорку. У склад „Сімки” увійшли такі хори з їхніми диригентами: „Боян” з Ньюарку (Т. Каськів); Т-во ім. Лисенка, Джерзі Ситі (Василь Гела); „Український Хор” з Нью Йорку (Т. Онуфрик); „Боян” з Йонкерс (Михайло Фатюк); „Молода Україна” з Бруклина (Василь Савицький); „Боян” з Байону (Василь Мельничук); „Боян” з Елізабет (С. Ядловський). Їх початково організував Мирон Сурмач на виступи у своїх радіо-програмах. Після того, завдяки Т. Каськову, вони зорганізувалися в одну цілість під диригентурою А. Гели. Згодом обняв над ними провід Михайло Гайворонський, а потім Олександр Кошиць. Під диригентурою Кошиця ця Сімка виступила між ін. з концертом у честь Т. Шевченка в Тавн Гол в Нью Йорку в 1935 р. і з концертом у честь митрополита Андрія Шептицького в Карнегі Голл в 1936 р. Об'єднані хори нараховували тоді коло 300 членів, в подавляючій більшості з родженої в Америці молоді, і були славою української громади. Після смерті Кошиця (25 вересня 1944 р. у Вінніпегу), ньюйорський хор під управою Теодора Онуфрика продовжував подібну свою працю, виступаючи прилюдно при різних нагодах зі значним успіхом. Помітний був виступ хору на Міжнародній

Виставі Мистецтва в Медисон Сквер Гарден, в листопаді 1944 р. Там був український відділ.

Коли йдеться про творчу діяльність дяковчителя М. Білянського, то йому треба завдячувати появу кількох композицій, які стали у пригоді місцевим дяковчителям і іншим диригентам при різних нагодах. З композицій, які були видані друком, більше знані такі: „Послання Т. Шевченка” (від початку аж до слів „свого не цурайтесь”), на мішаний хор; „На добраніч” (теж на мішаний хор) до слів Ю. Федьковича; „На skin Тараса Шевченка”. Ноти видані в Маганой Ситі в 1914 році, а перевидані опісля „Видавництвом Української Музичної Бібліотеки” Г. Смоленського в Нью Йорку. Чергова композиція: „Ох, та не люби двох!” — в супроводі фортепіану. Ця музика до оперети під згаданим іменем — яка вийшла накладом „Музичного Видавництва” в Маганой Ситі в 1918 р. Лібретто написане невідомим автором.

Для потреб церковних хорів скомпонував Білянський „Службу Божу” (на Це-дур), видавши її в Маганой Ситі в 1914 році. Крім того перевидав збірник Коляд галицького композитора Віктора Матюка для заспокоєння американських потреб. Теж компоновав музику до різних вистав з нагоди свят у честь Шевченка, які переписувано в рукописах для потреб сусідів. „Арендар в клопоті” М. Білянського, це комедія з сільського галицького життя в чотирьох актах, написана для Календаря Сирітського Дому в 1916 р., вийшла опісля накладом „Руської Книгарні” у Вінніпегу в Канаді.

Велику частину свого життя присвятив Білянський на працю в угорських парафіях, у яких підтримував один фронт з галицькими дя-

ковчителями проти зазіхань російської церковної місії, яка не перебирала в засобах поборювання греко-католицької церкви. Як любитель української книжки, кількома наворотами займався він кольпортажем і продажем українських книжок, зокрема українських музичних видань.

Українські друкарі й друкарні

Найменше згадувані в розвитку українського громадського життя в Америці — це друкарі, бо вони рідко коли виступають прилюдно, а зате сповняють технічну працю, без якої писане слово не могло б було дістатися до домів українських іммігрантів. Загально відомо, що перші числа „Свободи” (від 15 вересня 1893 р.) складав сам її редактор, о. Григорій Грушка, а готовий склад возив тачками до друкарні, де була пресова машина. О. Іван Волянський та о. К. Андрохович, які видавали першу українську газету в ЗДА — „Америку” в Шенандоа, у Пенсилванії (1887-1890) — мали свою друкарню, черенки до якої спровадив з друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка перший редактор. У цій друкарні навчився друкарської штуки Василь Сарич, родом із Підкарпаття. Коли згодом вона опинилася в руках першого голови „Соєдиненія Русских Греко-Кафтолических Братств” (заложене в Маганой Ситі, Па. 1892 р.) Івана Жінчака-Смита, і разом з Соєдиненієм була перенесена до Нью Йорку в 1896 р., її унаслідив Сарич і довгий час заспокоював потреби українських громад на Сході. Його друкарня проіснувала до кінця першої світової війни, а від нього перебравли її два москвофіли.

Конкуренційні українські друкарні в Нью Йорку набрали сили щойно з часом. Це були друкарні: В. Пуйди, Т-ва „Гайдамаки”, Т-ва

„Просвіта”, Андрія Петрова, База-ру „Сурма”, Українського Народного Комітету, Якова Кулинич, ОДВУ і деякі українські відділи в чужих друкарнях. Цим друкарням треба завдячувати різномодні видавництва. Так напр. Базар „Сурма” видавав освітню - бизнесовий місячник „Базар”, а коли в 1922 р. перебрав на себе від УНСоюзу колишню друкарню УНКомітету, приступив до передруків різних краєвих книжечок. Значну підприємчивість виказував Я. Кулинич, заки перейшов на працю метрампажа в теперішній друкарні „Свободи” в Джерзі Ситі.

Факт, що найбільшою того роду технічно - культурною установою була й є друкарня „Свободи”, не тільки тому, що видає газету й книжки, але й має найкращі машини та технічні сили. Великою підприємчивістю відзначався вибраний на XII Конвенції УНСоюзу в 1912 р. управитель друкарні до смерті в 1925 році — Андрій Савка, який постійно дбав про видавання книжечок в українській мові, а сам на свій рахунок дбав про нові наклади загально поширеного порадника українських іммігрантів п. з. „Товариш, русько-англійський підручник до початкової науки англійської мови, з доданням словаря”.

Автім, місія друкарні йшла впарі з місією „Свободи”, без уваги на це, чи вона була приміщена в Джерзі Ситі, Шамокіні, Мт. Кармел, Скрентоні, чи в Нью Йорку.

Найстарший друкар у „Свободі” Степан Гладкий

Тепер найстаршим своєю працею українським складачем в „Свободі” та одним з найстарших в Америці є Степан Гладкий. Про себе він скромно оповідає: „Я приїхав до Злучених Держав 6 березня 1906 р., не маючи ще повних 16 років. Тоді, за президента Теодора Рузвел-

та, було велике безробіття і я мусів виконувати роботи, які попало: на фармі, при будові або валенні домів, в мотузовні й т. п. Восені 1906 р. Василь Сарич, який мав маленьку друкарню при 14 вулиці в Нью Йорку, пошукував українського хлопця до науки друкарства. Я зголосився і він мене прийняв. Друкарство відповідало моїм спосібностям і я робив великі поступи в науці. До праці в друкарні „Свободи” я став на весні 1907 р., коли мій тодішній працедавець задумав разом з родиною відвідати Карпатську Русь, а свою друкарню залишити під моїм зарядом. Тоді В. Сарич таки продав свою друкарню і поїхав до своєї батьківщини.

Власником друкарні „Свободи” був тоді Іван Ардан, а управителем друкарні був Андрій Савка, котрий заходив до друкарні Сарича, бачив моє виконання друкарських робіт і тому радо прийняв мене до друкарні „Свободи”.

Друкарня, редакція й адміністрація „Свободи” були приміщені тоді під ч. 184 Гудсон стріт, у Нью Йорку. Займали цілий малий будинок. Два тижні по моїм прибутті до „Свободи”, друкарню й видавництво купила від Ардана спілка: Кость Кирчів, Олексій Шаршонь, Гаврило Дзядик і Андрій Савка. Управителем спілки став К. Кирчів, а управителем друкарні остався дальше А. Савка. Редактором, як це вже було за часів Ардана, був Антін Цурковський. В друкарні, крім Савки, працювали українці: Петро Мацийовський, Михайло Смакула, поляк Вартиньскі й жид Мілер. В друкарні була одна машина до друкування газети, ручно накладана; одна машина („фолдер”) до складання „Свободи”; одна мала машина до малих друкарських робіт; один „лайнотайп”. Одначе газета була складана в більшій частині ручними черенками, виходила раз

на тиждень, а її наклад був коло 18,000 примірників. Під теперішню пору (1951 р.) працює в самій друкарні „Свободи” 9 робітників (складачів і друкарів) крім адміністрації й експедиції...”

У Філадельфії найстаршою з теперішніх друкарень це друкарня Сирітського Дому СС. Василянко, заложена в 1913 р. при допомозі єпископа С. С. Оргинського, який, прибувши на своє становище (в серпні 1907 р.), спровадив СС. Василянко з Галичини під проводом матері Олени Лангевич. Друкарня видає книжки й часописи релігійного змісту і шкільні підручники для парафіяльних шкіл. Як друкарі працюють самі Сестри.

Друкарня теперішньої „Америки” повстала в 1912 р. в Нью Бритен, у стейті Конектикат, для друкування церковного часопису „Душпастир”, редагованого оо. Олександром Павляком і Романом Залітачем. Вони започаткували видавання тижневика „Америка”, який перенесено до Філадельфії (в 1913 р.), коли туди перенесено заложене в Нью Йорку в 1912 р. „Провидіння”. В другій половині десятиріччя 1920-1930 повстала у Філадельфії ще друкарня „Дніпро”, органу Української Автокефальної Православної Церкви.

У Скрентоні й Олифанті існували українські друкарні за часів „Свободи” (між 1900-1905 рр), а коли на конвенції в Клівленді (1910 р.) повстав розлам в У. Н. Союзі і зорганізовано „Русько-Народний Союз”, пізніший Український Робітничий Союз, то в Скрентоні заложено друкарню для органу цієї організації: з початку „Шершеня”, а від 1913 р. „Народної Волі”. „Шершень” виходив у Скрентоні від 1910 р. старанням книгаря Василя Гришка.

В Олифанті повстала в 1908 р. повітова братня організація „Зго-

да Братств", яка видавала свій орган, двотижневик „Нове Життя". Управителем друкарні й редактором органу був Петро Кирилук. „Згода Братств" перевела злуку з УН-Союзом в 1938 році і від тоді в Олківанті перестала існувати українська друкарня.

У Питсбургу існує українська друкарня при братній допомозі організації „Українська Народна Поміч", яка видає свій орган „Народне Слово" від 1914 р. Довголітнім його редактором був колишній редактор „Гайдамаків", Матвій Хаїдога. Друкарня видала кілька разів календар УНПомічі.

У Шікаго існувала ще в 1920 році українська друкарня, в якій видавано „Осу", а з часом повстала друкарня тижневика „Україна", що її редагував о. Микола Стругинський і д-р Володимир Сіменович (помер 1932 року). У „Січовім Домі" містилася Організація Українських Гетьманців - Державників з своїм органом „Січ" і друкарнею десь від 1920 року під проводом д-ра Степана Гринецького.

Оці згадки про українські друкарні й друкарів ще далеко неповні.

„Безсловесний і безславний Милтон"

Чи не найбільшу частину популярної історії незнаних українських творчих сил криють у собі такі могили на цвинтаріщах. Наші піонери, починаючи організувати своє громадське життя у вільному світі, пильно дбали, щоб не затерлася пам'ять перших імігрантів по їхній смерті й тому не жалували грошей, щоб, у парі з будовою церков, забезпечити шматок землі на цвинтарі для небіжчиків. На гробівцях, поставлених на першому українському цвинтарі в Шенандоа, можна ще тепер відчитати імена небіжчиків, які померли аж у Мінесоті або

в інших далеких стеях. Окремий український цвинтар в Ансонії, у стейті Конектикат, має гробівець відомого о. А. Бончевського. На такім же цвинтарі в Питсбургу стоїть пам'ятник о. М. Стефановича, у Шікаго д-ра В. Сіменовича, а окрема українська секція на римо-католицькому цвинтарі в Нью Йорку (від 1911 р.) свідчить про запопадливість с. М. Підгорецького про збереження пам'яті невідомої кількості українських імігрантів, що потрудилися працею, знанням і грошем для розбудови ньюорської громади. Дієцезальний цвинтар на Факс-Чейз у Філадельфії нагадує Національний Цвинтар Арлінгтон коло Вашингтону, бо він своїми кам'яними пам'ятниками засвідчує про дійсне існування осіб, які колись діяли.

На цвинтарах спочивають теж тлінні останки людей, які багато праці поклали за життя, але їх труди не найшли признання серед їхніх співгромадян. Інші мали тільки добрі думки і були дорадниками передових осіб, а ще інші пішли на вічний спочинок, не використавши своїх талантів.

Англо-саксонський світ пильно зберігає пам'ять першої дитини — дівчини, народженої в Америці з англійських батьків, Вирджинії Дейр, і часто згадує про знайдення її надмогильного каменя з написом її імені. Коли б перевірити метрикальні книги первісних українських парафій і нагробні пам'ятники, може вдалось би ще віднайти і зберегти для потомности ім'я першої української дитини, народженої в Америці.

Англійський письменник-поет Т. Грей у своїй глибоко передуманій поемі „Елегія, написана на сільському цвинтарі"**) помістив стільки неоцінених думок про незнаних або недоцінюваних небіжчиків, які

спочили на призабутих цвинтаріщах, що й український іммігрант га американець українського походження може й для себе найти зерно правди у таких строфах цієї „Елегії”, довільно вийнятих і свобідно перекладених:

„Під цими порепаними кленами, в тіні цієї тисової деревини, де ворушиться цілими купами попадана змиршавіла трава, — там сплять простодушні батьки оселі...”

„Може між ними лежить якийсь сільський Гампен**), що то відважно наставляв свої груди проти малого тирана своєї землі; може тут спочив якийсь німий, безславний Милтон*); може якийсь Кром-

вел***), невинуватий крові своєї країни...”

„Одначе, щоб і ці костити захистити від зневаги, поставлено на швидко й без розголосу хиткий пам’ятник, який своїм недоладним віршом і безобразною різьбою благає в прохожого згадки хоч одним зітхненням...”

*) T. Gray: Elegy Written in a Country Churchyard; **) Джан Гампен, англійський патріот, який відмовився платити данину королеві Чарлсові I; ***) Джан Милтон, англійський поет, автор поеми „Утрачений Рай”; ****) Олівер Кромвел, англійський кривавий диктатор з половини 17 сторіччя.

ПРАЦІВНИКИ В ДРУКАРНІ „СВОБОДИ” В 1951 Р.

Перший ряд: (сидять від ліва): Свєтен Нарвицький, Володимир Кушнір, Степан Гладкий, Степан Шимон, Яків Кулинич; Другий ряд (стоять від ліва): Іван Левницький, Ромал Ференцевич (тепер в Армії), Теодор Гіль, Іван Книш, Дмитро Кравець, Михайло Воробейний, Софрон Федів. — Непрявки: Микола Твердовський і Дмитро Кусий.

УКРАЇНА В 20-ТИХ РОКАХ ХХ. СТОЛІТТЯ

Написав **К. Туркало**

Упродовж довгої своєї історії — Україна чимало разів зазнавала багато лиха від сусідів — ворогів. Вони розпинали її, — плундрували край, кров'ю заливали її родючу землю, не даючи українському народові вільно порядкувати у себе вдома. За старих часів печеніги, — пізніше татари, а ще пізніше поляки й москвини переорювали українську землю своїми кривавими плугами й призводили до зубожіння українські міста й села.

Нове лихо спіткало Україну, коли запанував над нею московський комунізм від 1920-го року. По короткому, трирічному існуванні самостійної демократичної української держави у формі Української Народньої Республіки у роках 1917—1920, вона знову потрапила в московські лабети. Червона, большевицька вже Москва, зламавши своє офіційне визнання самостійності України, пішла на неї війною й наприкінці 1920 року Україна знову втратила свою самостійність. УРСР (Українська Радянська Соціалістична Республіка) — це тільки паперовий шильд, за яким таїться цілковите національне й соціальне поневолення українського народу.

Проте, червона Москва, окупувавши Україну 1920-го року, не зразу наклала була на неї своє імперіалістичне ярмо. Вона бо до того тоді ще не мала сили й спроможностей. Війна з Україною впродовж майже трьох років і одночасно

потреба відбиватися від натиску російських реакційних сил, що намагалися повернути Росію до старого, може трохи й модернізованого ладу, довели цілу колишню Російську Імперію, разом з Україною, — до страшного хаосу, до цілковитої руїни її економіки й господарства. Тим-то довелося большевицькому урядові рятувати становище й запровадити нову економічну політику, так зв. НЕП, і дозволити приватну ініціативу до розбудови народного господарства. А що Україна й землі інших поневолених народів являли собою вогнища постійних збройних повстань і бунтів, то Москві довелося поступитися і в національному питанні. Окремим законом дано було більшу волю розвитку національних культур. І це все було зроблено ніби так щиро, що спочатку й на думку не могло спасти фальшивість цих заходів влади. Кожна нація, і зокрема Україна дістала змогу вільно розвивати свою культуру. Культурне життя й культурна робота забували в Україні. Та тривало це не довго. То був тільки тактичний маневр Москви. По кількох роках вона скинула свою машкару демократичности й політичної добродійности, і тоді перед усіма народами, насильно об'єднаними від 1923-го року в ССРСР, став справжній комуністичний, московсько-большевицький імперіалізм. Москва виявила справжню свою природу. Однак, Україна

за цей короткий час встигла багато зробити до збагачення своєї культури, але вона й дорого заплатила за це своїми людськими силами — інтелігенцією, робітниками й селянами.

Судовий процес Спілки Визволення України (СВУ), що відбувся 1930-го року, був скерований до того, щоб винищити насамперед українську інтелігенцію.

Розповіді про справу СВУ в цілому — справа не легка. Синтеза цієї історичної події належить майбутнім історикам, а тепер можна подати тільки невеликий ряд історичних ескізів, відповідно проаналізувати події двадцятих років XX сторіччя на Україні та показати, як український нарід у советських умовах боровся за ідеал своєї незалежності.

Усього говорити не слід тепер з багатьох міркувань. Не треба забувати, що процес визвольної боротьби в тій чи іншій формі триває далі. На Україні ще багато є людей, що тими чи іншими нитками пов'язані з подіями 20-тих років, тим-то кожне зайве слово, сказане прилюдно, може стати їм на шкоду.

Процес СВУ в березні-квітні 1930-го року становить собою визначну подію в історії визвольних змагань українського народу — після 1920-го року, коли армія Української Народньої Республіки та її Уряд примушені були відійти на еміграцію. Ця подія мала велике значення своїми наслідками, бо хоч і забрала дуже багато жертв, вона іще глибше пустила національне коріння в українські народні маси й дала народові змогу ще виразніше освідомити собі свою колоніальну залежність від Москви та потребу позбутися цієї залежності. Проте, не всі українці, особливо ті, що тоді були вже на еміграції, або принаймні частина їх, належно сприйняли

цей історичний факт. Їм не хотілося вірити в поважність цієї події, хоч виявляли цікавість, як казали вони, підчас самого процесу. Вони склали собі погляд, що все, що робилося під большевиками, то нічого не варте, бо однаково було просякнуте в тій чи іншій мірі большевицьким духом. Тоб-то, вони вважали, а, можливо, дехто й тепер вважає, що Україна під московською окупацією, являє собою дике поле, що там нічого не робиться, — жадної боротьби нема, і вразі, коли б вона врешті позбулася тієї окупації, то справу будови своєї вільної держави треба було б починати від початку.

Такий погляд на справу неправильний і навіть шкідливий; він не дає змоги українській еміграції правильно й раціонально визначити свою тактику визвольної боротьби в еміграційних умовах. Це наша історія, а до історичних подій треба ставитися серйозно. Історичні факти треба освітлювати, збагачувати подробицями, всебічно вивисувати й нотувати події й відомості, щоб на підставі цього матеріялу майбутнім історикам легше було проаналізувати, належно висвітлити нашу історичну добу й дійти правдивої синтези.

Сучасники не можуть писати історії своєї доби, бо вона була б неповна. Сучасникові, хоч би й такому, що стояв у центрі чи то загального політичного життя, чи то в центрі якоїсь окремої історичної події, не все може бути відоме. А якщо взяти до уваги бурхливість нашої доби з усіма її наслідками, коли багато документів гине, або десь може лежить у таких місцях, куди не кожне око може сягнути, то ще ясніше стане, що одній людині, сучасникові — просто неможливо охопити всього, і що б такий сучасник не написав, то буде тільки ма-

теріял до історії, що його, разом з іншими матеріялами, належно зможе використати тільки майбутній історик. Чим більше буде написано таких матеріялів, чим більше буде подано в них фактів, тим ліпше, бо багатий буде матеріял до правдивої історії.

Ми вже й тепер маємо чимало написаного про СВУ, хоч й не з її діяльності, і не з метою подати якесь висвітлення цієї справи. Все написане досі, — друковане, чи тільки в рукописній формі, — це здебільшого гадання. чи було СВУ, чи ні. Ці писання нічого не варті, бо висані з пальця, не підперті жадними фактами, а вийшли з дозвільного теоретичного розумування. У них не почувається найменшого намагання відобразити добу двадцятих років, добу справжнього українського ренесансу, й дати їй належне висвітлення.

Тим часом завдання й моральний обов'язок кожного українця, що жив у тих часах, дати всебічне висвітлення характеру 20-их років на Україні. А це справді роки, багаті на явища свосрідної боротьби українського народу проти Москви, — проти свого колоніяльного становища. Спочатку збройні повстання, потім боротьба на економічному й культурному фронтах, іще пізніше спротив селянства проти колективізації. Усі ці рухи дістали своє виявлення в закритих судах ГПУ і відкритих судових процесах шахтинських інженерів, Спілки Визволення України та масово висланих на північ селян з усіх закутків України.

У згаданих писаннях одні гадають, що СВУ зовсім не було, інші твердять, що вона, якщо й була, то не мала форми поважної організації, а тому нічого не могла зробити, а ще інші обмежуються самим судовим процесом СВУ, іноді даючи

не зовсім правдиве висвітлення — щодо його виникнення, мети й перебігу самого процесу.

Візьмімо хоч би книжку українця, що прибрав собі псевдонім проф. Роберта Поклена, під заголовком „Біла Книга — національна й соціальна політика Советів на службі московського імперіялізму”. Не знаючи обставин соціального й політичного життя в Наддніпрянській Україні, автор у цій книзі нічого не говорить про саму організацію Спілки Визволення України, а згадує тільки за процес, помилково оцінює він і мету процесу СВУ і самий його перебіг.

Для прикладу взяти хоч би твердження: „...Мета процесу — довести, наче б то всі члени тої Спілки в дійсності не були прихильниками незалежності України від всякої Москви, а тільки від Москви советської, і з клясової ненависти висували протимосковські гасла, — щоб вирвати Україну з підсоветської влади та просто реставрувати з допомогою європейських держав „капіталістичний устрій”. Це мало б, з одного боку, коли б почали в світі щось підозрівати, заспокоїти світову опінію і переконати, що все ж таки нема в СРСР національного гніту, а є тільки боротьба з соціально-ворожими елементами, з ворогами державного ладу!”

У цьому уступі навіть нема належно витриманої послідовності й логіки. З одного боку „всі члени тої спілки” наче б то „не були прихильниками незалежності України від всякої Москви, а тільки від Москви советської”, проте „висували протимосковські гасла, щоб вирвати Україну з-під советської влади”.

Мета процесу СВУ була багато поважніша, аніж то думає автор поданих рядків. Большевики найменше дбають, щоб догодити ко-

мусь і мати чиясь добру опінію. — Їм просто треба було припинити розвиток українського національного життя. Буйний розквіт науки, літератури, мистецтва, церковного життя в Україні перелякав Москву. Україна далеко зайшла, а це не входило в плянові розрахунки Москви, тому вона заходилася припинити це, а для цього найперше треба було знищити тих, від кого той розквіт національного життя залежав і хто це робив. Треба було знищити інтелігенцію, патріотично перейняту українською ідеєю, виконавців буйного поступу.

Що ж до того, чи були члени СВУ „прихильниками незалежності України від всякої Москви”, чи „тільки від Москви советської”, то Спілка Визволення України якраз ставила собі завдання визволитися від усякої Москви. Хай Москва робить що собі хоче, а Україна мала б сама собі давати лад. Який це мав би бути лад, про це й мови не було, бо то прерогатива установчих всенародніх зборів, а не одної якоїсь організації, що не має права брати на себе сміливість розписуватися за цілий нарід.

Тим-то ще дивніше й ненатурально звучить таке місце з тієї самої книги: „Характеристично, що в процесі не переслухувалося зовсім тих, котрі б зазначили, що їх не обходить соціальний устрій, але що вони бажали визволити свій народ з-під всякої Москви... їх так повисилали”.

Цей уступ, як і в цілому за СВУ в цій книзі, — написано без найменшого знання справи, без належної аналізи, а як звичайне фантазування. Він міг повстати хіба на основі того, що на судовому процесі ніби то на перший погляд віддавалося більше уваги соціальним моментам, але досить заглянути — хоч бо одним оком — у передсудове

слідство, та навіть допити на суді деяких підсудних, як згаданий уступ виявиться неправдивим.

Коли говорити про підбір людей до процесу, то критерій був зовсім інший. Найперше дібрано науковців, найбільш відомих і впливових серед українського громадянства осіб, а по-друге, переважно кількість дібраних на процесі була духовного походження. Большевикам вигідно було показати, де саме нібито таїться ота контрреволюція.

Об'єктивно оцінюючи історичну добу двадцятих років нашого сторіччя, Спілку Визволення України ніяк не можна розглядати, як явище цілком відокремлене від того безнастанного спротиву большевицькій системі й колоніальному становищу, що ввесь час відбувався й відбувається тепер на Україні. Вона не була цілком ізольована від того безпереривного ланцюха боротьби, що тривала на всіх фронтах і в усіх ділянках життя. Вона була складовою частиною цілого комплексу боротьби серед різних прошарків людности України, здебільшого в цій боротьбі, можливо, формально й не пов'язаних між собою. Тим-то, беручись до цього свого повідомлення за СВУ, — я ставлю перед собою важке завдання: в короткій статті схарактеризувати двадцять років на Україні й показати, як та боротьба почалася, і ту систему окупаційної влади, що ту боротьбу гамувала.

Я сказав би, що на початках діяла ще інерція боротьби, яку провадив БУД відтоді, як перестала існувати Українська Народня Республіка. Але згодом ця боротьба почала набирати інших форм і перенеслася з лісів і балок на кінчик пера та в установи, що впливали на торгівлю, промисловість, культурно-освітню політику і взагалі на

всі ділянки соціально-економічного та політичного життя.

Треба відзначити, що большевицький уряд іще не знайшов був собі тоді твердої лінії, — ішли шукання, випробування, невиразні експерименти. У державі панував хаос. Щоб дійти якогось ладу, запроваджено НЕП. Однак, загальна політика не віщувала чогось доброго українському народові, ні з погляду національного, ні з погляду соціального. Це незабаром стало ясно й тим українцям-комуністам, що ще недавно вірили у всебічне визволення України вкупі з московськими комуністами, і так рішучо боролися проти Центральної Ради.

Академик Агатангел Юхимович Кримський, як член ВУЦВІК'у від ВУАН повернувшись 1924 року з сесії цього найвищого органу на Україні, оповідав, що робилося на цій сесії. Творилося щось неймовірне. Обмірковували справу державного бюджету. У процесі дискусії в гарячих, бурхливих дебатах особливу гарячковість виявив був історик Матвій Іванович Яворський, комуніст, що через 8-9 років став соловчанином. Він, гарячково протестуючи проти системи розподілу фінансів у ССРСР, у запалі торкнувся й національної політики й вигукнув: „Ви тільки подивіться, що робиться ось тут біля нас, у цій найвищій українській установі!” — Показуючи на стіні, провадив далі: „Чому тут на стіні висять портрети Разіна й Погачова, революційність яких іще треба брати під великий сумнів? А де портрети наших революціонерів — Кармелюка, Мазепа, Шевченка, Франка, Драгоманова?”

Отаке творилося вже 1924 року в українських комуністичних колах. Але, розуміється, за тих часів, що „можна було панові, то мужикові зась”. Українці-партійці ще тоді по-

чувалися вільно й вони могли так говорити. А безпартійні, приглядаючись до них, мусіли приборати собі інші форми боротьби, а найголовніше — інші сфери впливу.

Незабаром голос протесту проти московського панування залунав з кол письменників, також з партійної їх частини, бо знову таки треба відзначити, що тільки партійцям можна було більше-менше відкрито подавати свій голос, а що найголовніше — подавати його в пресі.

1925-го року при офіційному органі „Вісті” в тодішній столиці України — м. Харкові виходив тижневий додаток „Культура й Побут”. У ньому провадилася гостра полеміка на літературні теми. Одночасно по кльобах відбувалися збори, дискусії, диспути тощо. І ось у цьому додатку „Культура й Побут” містилося багато статей і між ними статті письменника - партійця Миколи Хвильового, що особливо вражали своєю сміливістю. І вони не могли не впливати на загальні настрої цілої української інтелігенції і навіть, я сказав би, цілого народу, бо газети доходили до кожного села, до кожного закутка України.

Подам кілька виписок із статей, бо вони дуже характеристичні для тих часів. Микола Хвильовий — ідеолог робітничої кляси, пролетаріату — зразу зрозумів, як деякі інші українці - комуністи, що большевицькі гасла — це опуканство. На ділі, в наслідок ленінсько-сталінської політики, — дуже швидко почала витворюватися в КП(б)У чужа українському народові панівна московсько-малоросійська аристократія і вона почала затримувати українізаційний процес, а тим самим і поступ української нації. І він сміливо кидає на сторінках „Культура й Побут” гасло: „Геть від Москви, цього центру всесоюзного міщанства.”

Ставлячи за найголовнішу потребу дерусифікацію найперше українського пролетаріату, й вбачаючи в заходах Москви заперечення цього, в одній із своїх статей Хвильовий пише:

„Ідеї пролетаріату відомі нам і без московського диригента!.. Тільки українська молода нація, тільки український пролетаріат є справжні носії великих революційних ідей і їм немає чого орієнтуватися на центр всесоюзного міщанства, на московських задріпанок. Їм треба орієнтуватися на себе і на Європу, але не на Європу Шпенглера, що на закаті, що гниє, до якої вся наша ненависть, а на Європу грандіозної цивілізації, Європу Гете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса і т. п., і т. п. Це та Європа, без якої не обійдуться перші фалянги азійського ренесансу.”

Немає сумніву, що правдиво-українська частина КП(б)У, оті українці, що ще з-перед першої світової війни йшли разом із російськими комуністами, та ті, що пізніше, вже в перших роках революції 1917-го року, перейшли до неї через „боротьбизм”, „незалежництво” й УКП, були патріотично настроєні. Але їх патріотизм був своєрідний. Вони в своєму засліпленні „всебічного визволення” повірили були большевицькій Москві, але ошукалися. Тим-то дуже швидко їм довелося бити на сполох і поєсти боротьбу за національні права свого народу.

М. Хвильовий, критикуючи оту панівну в КП(б)У московсько-малоросійську аристократію, заявляє: „Росія ж самостійна? Самостійна! Ну, так і ми самостійні!”

В іншому місці, трактуючи літературні питання, він писав:

„Оскільки наша література стає, нарешті, на свій власний шлях розвитку, оскільки перед нами стоїть

питання таке: на яку із світових літератур вона мусить взяти курс? У всякому разі не на російську. Це рішуче і без всяких застережень. Від російської літератури і від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати. Справа в тому, що російська література тяжить над нами в віках, як господар становища, який привчив нашу психіку до рабського наслідування. — Отже, вигодовувати на ній наше молоде мистецтво — це значить затримати його розвиток..”

„...Кінець прийшов не тільки малоросійщині, українофільству й просвітянству, але й задріпанському московфільству”.

Чи можна було сміливіше вийти на герць із всевладною Москвою? Дарма, що Хвильовий перейшов пізніше через два етапи каяття в своїх „помилках”, але, почавши так боротьбу, він не міг органічно переродитися. Хвильовий залишився Хвильовим і це призвело його в травні 1933 року до того, що в нерівній боротьбі він змушений був пустити собі кулю в скроню.

І він у цій боротьбі був не один. Усіх тих патріотів українців-комуністів спіткав трагічний кінець, і до 1937 року всіх їх з наказу Москви приборало НКВД.

Не можна обминути ще одного витягу, вже в книжки Андрія Хвильового, цього правдивого тоді прислужника Москви, агітпропа ЦК КПБУ, під заголовком „Від ухилю до прирви”, з приводу роману М. Хвильового „Вальдшнепи”. Цей витяг дуже характеристичний. Андрій Хвильовий свідомо чи несвідомо подав читачам роману „Вальдшнепи”, та й навіть тим, що його не читали, неприховану вичерпну аналізу твору М. Хвильового та його політичного задуму. І написав таке, що могло б дістати місце в першому-ліпшому протисовєтському критично-

му журналі, коли б тільки викинути кілька слів, якими він віддає данину своєму господареві — Москві. Хоч треба сказати, що й сам А. Хвиля згодом загинув, і тоді чи не поставлено йому за тяжкий злочин і те, що він писав 1926-го року. А він у згаданій своїй книзі з приводу „Вальдшнепи” написав таке:

„Автор поставив собі завдання виявити в художніх формах свої політичні думки. Він підійшов до цієї проблеми просто. Взяв 4 дієві особи: Гаюку, Аглаю, Карамазова і Євгенія Валентиновича, а для інших ролей тьотю Клаву і лінгвіста Вовчика. Все життя цього невеличкого персонажу він підпорядкував одній думці: довести, що революція залишила тільки димок на обрії неба, що все загинуло, що відновлюється „єдина неделімая”, і тому в такій ситуації навіть український націоналізм — прогресивне явище... Аналіза доводить нас до висновку, що думки автора — це думки й вагання „комуніста” Карамазова... Карамазов, це той „щирий”, що йшов, захоплений великими гаслами, робити революцію з компартією, і побачив, нарешті, що він „собиратель землі русской”... Хвильовий виводить своїх героїв на літературний кін, щоб довести, що Радянська Україна — не радянська, що диктатура пролетаріату — не диктатура пролетаріату, — що національна політика — це одна лиш омана, що український народ виключно відсталий, безвольний люд, що йде переродження, що, нарешті, сама партія — то є організація лицемірів. Блискуче талановито ці думки виявляє в своїх „Вальдшнепах” Хвильовий, і, зробивши таку аналізу нашої дійсності, доводить, що єдине гасло, яке може запалити мільйони, піднести їх на височинь патосу боротьби за

Україну, за народ — є національне відродження, відродження нації... З цієї концепції виникає така схема відродження нації... Спочатку треба утворити певні кадри української загартованої інтелігенції. — Спочатку повинен прийти загартований Лонгфелло, щоб повести український народ до стану другого велитенського соціального руху. І тільки після того зможуть бути нові економісти, нові робітники, що економіку й соціальне життя нашої країни поведуть до інших днів... — Революцію маса творить через свою інтелігенцію, бо всякий масовий вибух тільки тоді робиться революцією, коли ним починають керувати Дантони, Леніни чи то Троцькі... Бо в основному питанні, — в питанні про революцію, хто її робить, хто нею керує, — Карамазов зводить усе виключно до ватажка, до однієї людини... Карамазов і Аглая сходяться на одному, на основному, що революція відійшла в минуле, що великі гасла соціальних заворушень 1917 року стали фарисейством, що історія в нових вбраннях повторює в 20-их роках ХХ століття криваві дні французького термідору. Робесп'єр уже давно поклав на гільотину Дантона і... — сам він доживає останні дні... Термідор у повному розгарі. Що ж залишається робити? Єдиний порятунок — націоналізм. Треба подбати лише про те, щоб термідор привів до створення могутньої української національної держави. І тут не може бути вагання, бо коли український „комуніст” не робитиме цього, — зробить це російський „комуніст”, але зробить проти нього, проти українця, для того, щоб передати свосму рідному фашистові „єдиную неделімую...”

Ось у таких умовах і в такій атмосфері відбувалося й творилося переформування сил української

безпартійної інтелігенції. Кожний узявся до якоїсь роботи. Національно свідоме духівництво заходилося відновляти українську Церкву, науковці — до піднесення української науки й культури, інші, відповідно до свого фаху й здібностей, — до роботи в різних галузях, де їхня праця, так чи інакше, могла б прислужитися національній українській справі.

Протягом 1921-1923 років створилася Українська Автокефальна Православна Церква й цим було зреалізовано закон Уряду Української Народньої Республіки про відокремлення Української Церкви від Московської Патріархії. Через брак свого єпископату й боязкість старих єпископів-українців, належних до Московської Патріархії, очолити українську Церкву, на 1-му Всеукраїнському Церковному Соборі в жовтні 1921-го року, за звичаями апостольських часів, створено свій єпископат на чолі з незабутньої пам'яті Митрополитом Василем Липківським.

Церковні кола добре розуміли, — що релігія й Церква можуть багато заважати в житті нашого народу, щоб сформувати його світогляд, скріпити національно й при звичаїти до свого власного державного життя. Український нарід дуже швидко сприйняв свою Церкву й за яких два-три роки на Україні було вже понад 1.500 парафій УАПЦеркви.

Одночасно відбувалося перетворення Братства Українців Державників (БУД-у). На базі цієї політичної організації створилася Спілка Визволення України (СВУ), але вона взяла собі нову, відмінну тактику. Не повстання, не збройні виступи, не кров лягли в основу її боротьби з окупантом Московією, а опанування різних ділянок народно-господарчого та національно-

культурного життя, гуртування людей, піднесення їх національної й політичної свідомости, щоб перешкодити Москві провадити її нівеляційну роботу над нашим народом і країною, і, розуміється, підносити в народі свідомість і розуміння своєї національно-господарської окремішности, а тим самим і готувати його до активної дії в слушному часі вже іншими засобами.

Провадилася боротьба таким чином і вона захопила в свою орбіту й молодь, що організована була в „Спілці Української Молоді” — (СУМ) і яка невідступно дотримувала тої самої тактики, що й СВУ, входячи до неї, як її складова частина.

Коли вже в 1929-1930 роках відбувалося судове слідство в справі СВУ, обвинувачували її учасників у багатьох злочинах: збройне повстання, повалення радянської влади, терор-підготування вбивств окремих, високих осіб із представників влади тощо. Але на що найбільше натискали, то це на контрреволюцію в ділянці культурній — ідеологічний фронт і в ділянці промислово-торговельній — кооперативний фронт.

Окремо спочатку стояла справа Української Автокефальної Православної Церкви. Її більшовики почали були громити ще 1927 року, коли за наказом більшовицької влади нарочито скликаному Всеукраїнському Церковному Соборові довелось усунути Митрополита Київського Всієї України Василя Липківського й вибрати нового Митрополита — Миколу Борецького. Багато тоді позаарештовувано й вислано священників, але найбільшого розгрому зазнала УАПЦ, коли її пізніше прилучено до справи — Спілки Визволення України.

Перші арешти в цій справі розпочалися напровесні 1929 року. —

Початок поклав СУМ (Спілка Української Молоді) з її чільними провідниками Павлушковым і Борисом Матушевським. Було б помилково гадати й складати собі уяву про СУМ так, як це вже за нього подекуди понаписувано й як це доводилося чути вже серед теперішньої молоді на еміграції. Найперше щодо часу її постання. Гадають, що СУМ постав чи не тоді вже, як організувалась СВУ. Це не так. Первісний зародок СУМ'у був іще за часів існування УНР у 1-ій Київській Українській Гімназії, як гурток української патріотичної молоді. Він дедалі міцнішав і прибрав собі назву СУМ уже десь 1923-1924 року й складався тоді із студентів ІНО (Інститути Народньої Освіти—замість Університетів), колишніх учнів 1-ої Української гімназії та інших гімназій, чи як тоді вони називались трудових шкіл з провінції.

По друге, дехто гадає, що СУМ була часто бойова, мало не терористична організація. А найголовніше завдання СУМ'у було — вчитися, культурно розвиватися, набувати політичного досвіду, належно розуміти національне питання й добре знатися на економічних питаннях. Немає сумніву, що була й далекою гла мета, але для того потрібний був би „слухний час”.

Треба сказати, що то були часи дуже сприятливі для громадської й культурної роботи. Однодушність серед української інтелігенції, відповідальне розуміння своїх обов'язків, сердечність і простота у стосунках, слухняність, визнавання авторитету старшого, відсутність зарозумілості, — ось усе це панувало серед нас, що були виповнені бажанням служити українській ідеї. Молодший не дозволяв собі зневажливо ставитися до старшого, — так само старший з увагою вислу-

хував молодшого, і коли той мав рацію, охоче приймав його зауваження. Але в противному разі молодший, по належній спокійній дискусії, скорявся і з вдячністю приймав поради старшого. Не було позалаштункових інтриг, непотрібних розмов. Безпосередність у стосунках приємно вражала всіх нас і надавала бадьорости й енергії у виконанні поставлених собі завдань. — Усе це можна пояснити тільки глибоким і відповідальним розумінням своїх обов'язків в окупаційних умовах, високою ідеєю, що опанувала була тоді кожну свідому одиницю злютованого моральною дисципліною колективу, який яскраво освідомлював собі свої завдання.

Але не дарма існує приповідка — „в родині не без виродка”. Розуміється, траплялися випадки незадоволення окремих осіб, але вони не давали себе тоді так іще дошкульно відчувати. І коли за них треба говорити, то тільки тому, що большевиків не на жарт злякала однодушність серед української інтелігенції і вони почали вживати заходів посіяти зерно розбрату. Дедалі це набирало більшої сили під кінець двадцятих років і дійшло свого апогею вже в тридцятих роках. З'явилася ціла армія сексотів („секретних сотрудників”), що з метою самозбереження чи „задля лакомства лукавого” пішла на службу ГПУ-НКВД. Усе пішло шкереберть. Але це стосується доби після процесу СВУ, коли вже переважна кількість свідомої української інтелігенції сиділа за мурами НКВД або рубала ліси на півночі, чи добувала золото над річкою Лепою та на Колимі, або взагалі пропадала по різних Ведмежих горах, Соловках тощо.

Арешти старших почалися влітку 1929-го року. За початкову дату треба вважати 11-го червня, коли

заарештували акад. С. Єфремова, В. Дурдуківського — директора 1-ої трудової школи (колишня 1-ша гімназія), А. Ніковського та проф. Й. Гермайзе. Цей арешт чимало збентежив усіх. Усім стало ясно, що це початок великої катастрофи, що цим не обмежаться і що за цим підуть дальші арешти. Один, покійний уже, Кость Степанович Шило, тодішній відповідальний секретар і керівник справ Державного Видавництва України (ДВУ), обурюючись, що, мовляв, запанувала така, як він казав, паніка, що нічого далі не буде, а потримують трохи й випустять. Пізніше, під час слідства, мені випадково пощастило на дуже короткий час зустрітись з Костем Степановичом в убіральному в ГПУ, і він, посміхнувшись, тільки встиг мені сказати: „Ну й розписались наші дідуся”, маючи на увазі В. Дурдуківського і акад. С. Єфремова.

А сталося так, як думала більшість. Хоч, правда, два місяці минуло нібито спокійного часу, і тільки з половини серпня почалася — справді інтенсивна хвиля арештів. За кілька днів заарештовано було сотні людей, а в-осени вже можна було рахувати тисячами. Важка чорна хмара, що згусла була 11 червня, під осінь розснажилася бурхливою, грізною зливою.

Незабаром почалися допити — часті, тяжкі й дуже неприємні. У наслідок слідства пізніше тільки 45 душ сіли на лаву підсудних на прилюдному судовому процесі, а тисячі людей у справі СВУ без жадних судових процесів, за ухвалою трійок ГПУ, у так званих закритих судах, і адміністративним порядком порозсилали до різних північних концтаборів і вони відтоді повернулися на постійних рабів, бо до другої світової війни тільки невеликій частині пощастило вирятую-

ватись звідтіля, а багато й загинуло від каторжної праці у цих невольничих таборах.

Щодо судового слідства в справі СВУ, то треба найперше відзначити, що було підібрано таких слідчих, які провадили допити тільки українською мовою, і все слідство провадилося по-українськи. Це була якась „висока” політика ГПУ, а, власне, Москви. Фізичних впливів не застосовували, якщо, не рахувати того, що допити провадили в різні години дня й ночі, і тривали вони іноді по 10-12, а то й більше годин. Це була початкова стадія пізнішого лихої слави „конверсу”, коли допити тривали по кілька днів, або тримали людей десятками днів на так званому „стілці” без сну й їжі. Зато моральним знущанням, тоді під час допитів не було краю. Лайка, глузування, кпини, висміювання, погрози — були повсякчасними аксесоріями на допитах. На слабших фізично людей такі довгі допити, та ще й під такою моральною депресією й уночі, впливали дуже від’ємно; бувало, що вони щось писали, а потім і самі не пам’ятали, що вони понаписували. Харчування було дуже мізерне. Ми були ізольовані від людей і від цілого світу із сонцем і свіжим повітрям. Передачі (харчових) з волі, часто бувало, не дозволяли. — Тимто слабші дуже скоро виснажувалися й підпадали на силі.

Тепер трохи про дивовижні речі. Наприкінці листопада 1929-го року заговорили слідчі про те, що нас — обвинувачених у справі СВУ, — мають перевезти до м. Харкова і що суд має бути там. І справді, 30 листопада ввечері, коли вже добре засутеніло, мене особовим автом (так робили зо всіма поодиночі) відвезли на двірець і посадили самого в купе 1-шої класи поїзду на Харків. Двері з коридору до цього купе бу-

ли замкнені, а мене ввели до нього через сусіднє, з розсувною стіною, сумежне купе, де розмістилися троє озброєних вартових. На ранок поїзд примчав до Харкова. Знову особовим автом відвезли мене до в'язниці на Холодну Гору, де я дістав для дальшого життя камеру ч. 61. Коли відчинилися двері цієї камери, мене охопило здивовання. Я побачив маленьку, щойно відремонтовану, чистісеньку кімнатку, з двома ліжками по обидвох боках під стінками, а між ними в кінці столик. Від дверей до столика на підлозі постелена була вузька до-рїжка-ковричок, столик покритий білим, свіжим обрусиком, а на столику в квіточнику — букет квітів. На ліжках по подушці в чистеньких білих пошивках, простирала на матрацах, по одному коцу, а під коцями ще по одному простиралу. — Усе чистісеньке, свіже. Біля дверей вішалка з двома кілочками. — Здивований, я не міг отямитися, що воно таке, і що то робиться. Але то був тільки початок, бо не встиг я опам'ятатися від здивовання, як відчинилося віконце в дверях і мені запропоновано взяти сніданок. Подаючи мені тарілку з двома яйцями, сіллю й ложечкою, а другу з пок-раєними — булкою й хлібом — наполовину, вартовий зауважив, — що вже пізній час і чаю нема. На другий день, справді, я побачив, що перед цим сніданком, на годину раніше, дається чай і окремо на мисочці цукор, а на тарілці так само булка, хліб і шматочок масла. О 12-тій годині дали знову сніданок — тарілку гречаної каші з доброю омастою.

По цьому сніданкові я спитав вартового, чи не має тут яких книжок читати. За кілька хвилин він приніс каталог, а потім дуже скоро й указані дві книжки з красного письменства.

О 4-тій годині подали повну тарілку борщу й знову хліб та булку. З'ївши борщ, я ліг на ліжко, щоб почитати, а може й заснути. Коли раптом відчиняється віконце й пропонують взяти другу страву. Це була котлета з гарніром і видельце при цьому на тарілці. По такому обіді та й поспалося добре. О 6-ій годині вечора дали підвечірок — кашу, — вже пшоняну, а о 8-ій годині ще й чай, цукор і булку, уже без масла.

І ось так пішло щодня з відмінаними щодо страв. А неділями меню обіду було звичайно таке: чистий бульйон і до нього добрий кусник пухкого білого пирога з м'ясом, — так званої „кулеб'яки", друга страва м'ясна, і обов'язково третя — компот, крем чи щось інше.

Так годували тільки тих, що мали стати на суді в справі СВУ. І не диво. Ми були дуже виснажені. Довге сидіння в непровітрюваних камерах, довготривалі допити з моральними тортурами й голодування надали нам надто нужденного вигляду. А нас мали виставити перед людські очі, вивести на прилюдний суд, де передбачалася присутність чужинців. Та коли б нас показали в „київському вигляді" — була б ганьба й правдиве свідощтво про советську тюрму.

Слідство закінчилося в кожного по різному, а в цілому десь приблизно наприкінці січня 1930 року. Відтоді нас уже не турбували допитами й попарували в камерах, тоб то до кожного додали другого з підсудних у цій самій справі.

21-го лютого нам роздали „Винувальний висновок", друкований у друкарні цілою книжкою на 231 сторінках, а 9-го березня автобусами повезли нас на перше засідання Верховного Суду УССР.

За винувальним висновком визначено було такі групи підсудних:

1. Керівний Центр; 2. Автокефальна група; 3. СУМ; — 4. Культурний фронт; 5. Кооперативна група й 6. Медична група. — Окремим розділом ішла периферія: Дніпропетровська, Полтавська, Миколаївська (м. Миколаїв на Херсонщині), Чернігівська, Вінницька й Одеська групи.

Підсудні були такі: 1. Акад. С. Єфремов, 2. В. Чехівський, 3. В. Дурдуківський, 4. А. Ніковський, 5. Л. Старицька-Черняхівська, 6. О. Гребенецький, 7. Й. Гермайзе, 8. М. Павлушков, 9. Б. Матушевський, — 10. В. Ганцов, 11. Г. Голоскевич, — 12. О. Черняхівський, 13. М. Кудрицький, 14. А. Барбар, 15. В. Удовенко, 16. В. Підгаєцький, 17. Г. Холодний, 18. М. Кривенюк, 19. В. Страшкевич, 20. В. Шарко, 21. В. Дубровський, 22. К. Туркало, 23. А. Болозович, 24. М. Ботвиновський, 25. М. Чехівський, 26. М. Івченко, — 27. З. Моргуліс, 28. Н. Токаревська, 29. А. Заліський, 30. Ю. Трезвинський, 31. Г. Іваниця, 32. В. Дога, — 33. К. Шило, 34. К. Товкач, 35. В. Щепотьєв, 36. П. Близнюк, 37. М. Лагута, 38. Акад. М. Слабченко, — 39. Т. Слабченко (син), 40. К. Панченко-Чаленко, 41. П. Єфремов (брат), 42. Л. Віднова, 43. М. Білий, 44. Й. Карпович, 45. В. Атамановський.

Склад суду був такий: Голова — Приходько. — Члени: Соколянський і Волков та два додаткових члени із яких один — відомий іще з часів Центральної Ради селянин Одиноць.

За головного прокурора був Михайлик, як Генеральний Прокурор Республіки, і на допомогу йому ще було п'ять звичайних прокурорів з Областей (тобто Обласні прокурори).

Крім того, іще були так звані — громадські обвинувачі: від ЦК КП(б)У — Панас Любченко, від пись-

менників — Олекса Слісаренко та від Академії Наук — акад. Соколовський. Із них з промовою в кінці не виступав тільки акад. Соколовський, бо „захворів”.

Характеристично те, що із суддів — отих прокурорів і громадських обвинувачів до 1938 року нікого не залишилось, крім, здається акад. Соколовського. Усіх їх самих — кого порозстрілювано (Панас Любченко сам застрілювався), а решту заслано в концтабори разом з іншими „ворогами народу”.

Оборонців було 14. Деякі мали собі до оборони групи підсудних, а деякі навіть одного підсудного.

Судовий процес відбувався в будинку Харківської Опери й тривав від 9. березня до 20 квітня 1930 р.

Перед самим судом усіх підсудних запитували, чи мають вони пристойне вбрання. У кого не було, тому видали. Щодня ходило кілька перукарів, що стригли й голили нас. Отже, на суді підсудні виглядали, як справжні європейці. Треба ж було показати Європі, як виглядають в'язні в Советах.

І на суді, у перервах, нам виносили на тацах будерброди з розкішною ковбасою і кав'ярем та тістечка, щоб „наочно” бачили ті самі чужинці, як радянська влада дбає навіть за тих контрреволюціонерів, то що ж уже казати за звичайних громадян. А тим часом — отой самий советський громадянин з великими труднощами міг тоді купити чорного хліба, а про ласощі, як ковбаса, кав'яр та тістечка й мріяти не міг. Він не міг того купити, бо не було нічого. Уже повним ходом ішли і колективізація і індустріялізація.

Усіх 45 за 54-им артикулом кримінального кодексу УСССР, пункт 2, 3, 4, 8, і 11, засуджено до судової ізоляції: на 10 років — 4, на 8 років — 6,

на 6 років — 7, на 5 років — 10 і на 3 роки — 18.

За тодішніми законами 10 років — була найбільша кара, а далі — йшла страта — кара на горло. — Проте, оці терміни кари виявилися фікцією. Пізніші зміни в большевицькому законодавстві призвели до збільшення терміну максимальної кари до 25 років, тим то ті, що мали по 10 і 8 років автоматично дістали подвоєння. Отаке жонглювання — державними законами.

Навіть ті, що дістали менші терміни судової ізоляції, відбувши їх, не мали спокою до останніх днів 1941 року, коли розпочалася друга світова війна, а деякі пізніше зазнали ще страшніших тортур, уже фізичних, аніж тоді в 1929-1930 роках. Політичну провину в Советах не можна викупити нічим і ніколи. Пляма над колишнім політичним в'язнем тяжить незмінно до кінця його життя з усіма наслідками поневірянь, обмежень, а іноді й повторних іще страшніших переслідувань.

Переважна частина з тих 45 осіб, що були на прилюдному суді в справі СВУ, безперечно загинула.

А сотні, якщо не тисячі, загинули поза цим судом. Це становить велику втрату для української науки й культури. Могили їх загубляються й будуть незнані та неоплакані, але пам'ять за них повинна будити в серці кожного свідомого українця найсвятіші почуття.

Отакі були 20-ті роки ХХ сторіччя на Україні. З одного боку Україна мала змогу героїчною працею й боротьбою на культурному й економічному фронтах, в умовах поневолення, зробити великий поступ і в науці і в культурі і в національному відродженню, а з другого боку їй довелося дорого заплатити за це, віддавши червоному молохові — Москві дуже багато людських жертв, своїх кращих синів. Багато людей понесли хрест на большевицьку Голгофту за справу української ідеї, за правду й справедливість, за справу визволення українського народу від московської окупації, за подолання тоталітарної московсько - комуністичної системи та виборення йому своєї державности на народоправних, демократичних засадах.

МАРКО БОЄСЛАВ

І Х Н А К А З

Слухай, в райки шахучі, гучні
Чи у темі розбурхані ночі —
їх наказ, їх присяга, їх гнів
Гомонять моз закляття пророчі.

Чуєш голос? — Це їх —
Так гуде, мов громів мегафони.
— Україно, Твоїх
Не зламали ми вічних законів! —

Ми лягли, як наказ твій велів,
Кровю свою віддали волі в жертву,
Чином дух наш горів — замість слів,
Щоб Ти встала, Україно, із мертвих.

Ми лягли, та за нами, поглянь,
Йдуть нові вже славетні колонії —
Авангард революцій повстань,
О, тремтіть, большевицькі дракони!

ІСТОРИЧНИЙ СКАРБ УКРАЇНИ В НЬЮ ЙОРКУ

Написав В. Січинський

Мало хто знає, що найбільший історичний скарб України тепер перебуває в Нью Йорку. Його може оглянути кожний в партері світознаного Metropolitan Museum of Art. Але чи багато наших людей справді бачило цей вишукано цінний скарб, що красномовно свідчить про багатство і велич староукраїнської держави і культури княжих часів? А варто оглянути, щоб скинути з себе шкаралупу меншої нації світового Вавилону, засліпленості перед чужим багатством і сусідською пихою.

Отже, в партері згаданого музею, в залі ранньо-християнського і візантійського мистецтва, міститься величезної вартости Київська збірка ювелірських виробів і так званого емалю, відомого київського збирача мистецтва, мільйонера А. Звенигородського. Частина його збірки була в 1912 році продана американському мільйонеру Морганові, а решта в 1917 році. Тепер ціла збірка перебуває в Metropolitan Museum, як „Збірка Морганна”. Представляє собою різноманітні золоті і срібні ювелірні вироби XI-XII сторіч., себто мають вік найменше 900 років! Серед них — паси, наручники, нашійники, зашпори, перстені, нагрудні іконки, хрестики та інше.

Перший власник цієї збірки А. Звенигородський збирав ці пам'ятки мистецтва незвичайно захоплено та з великою любов'ю, не жа-

люючи на закупно найбільших коштів. Ціла збірка складається переважно з київських та інших знахідок на Україні, особливо емальових виробів, а також інших знахідок візантійської доби.

На Україні металеве і зокрема ювелірське виробництво, вже в ранньому середовіччі досягало високого технічного і мистецького рівня, не тільки значно вищого від всіх сусідніх народів, але навіть Західної Європи. Численні знахідки незвичайно майстерно виконаних ювелірних виробів та емалю свідчать, що на Україні ювелірство було дуже розповсюджене і то як місцеве виробництво. Це доводять розкопані майстерні ювелірних виробів та емалю в Києві, Каневі, Чернигові, на Волині і в Галичині. За розкопками Хвойка, перед першою світовою війною, було знайдено печі для розтоплення металів та емалю, кам'яні форми для відливання, штамки для відбивання орнаментів, також готові ювелірні вироби та емалю, заготовлені кусники кольорового емалю тощо. З біжутерії старокняжої доби, виробляли в нас, крім різноманітних речей для прикраси тіла і одягу, також дорогий посуд, ризи і прикраси ікон, предмети церковного вжитку, хрести, частини військової зброї і т. д. Велика кількість знайдених дрібних прикрас, відливаних, кручених з дротиків, карбованих і гравірованих, а та-

кож кольорового емалю, вказують на переважаючі впливи візантійські, одначе є в нас і значно старші первістки.

Емаль був відомий в столиці Візантійської імперії — Царгороді в VI столітті. Досі за французькими дослідниками, вважають, що техніка емалю була перенята Візантією з Персії, але згодом значно удосконалена. Емалієрство було на Україні відоме ще далеко перед візантійськими впливами і сягає ще IV століття, з осередком виробництва на Придніпров'ю (М. Макаренко, Борзенські емалі, „Чернігів” збірник, Київ 1928, ст. 100).

Найбільш поширеною і найбільш досконалою технікою емалю був так званий перегородчастий емаль. Він полягав в тому, що на металевій (золотій та іншій) дощинці чи платівці, укладався контур рисунку з тоненьких дротиків чи кручених золотих мотузків (ланцюжків), які припоювалися до платівки. Таким чином, обмежені дротиками площі чи то ямки поміж дротиками (стінками), заповнювалися спеціальними кольоровими порцешками, які піддавалися розплазлюванню. Після того цілий предмет (із порошком) вкладався до спеціальної печі. Згаданий порошок, від високої температури, розтоплювався і заповнював цілу, обмежену металевими дротиками („перегородками”) площу. Розтоплений порошок після охолодження ставав блискучою масою, подібною до кольорового шкла, але менше прозорою, за те з більш інтензивними і „ситими” барвами. Немає що і казати, що ця техніка вимагала незвичайної уважності, пильності, неімовірної зручності і делікатних, спавді мистецьких рук. Досить сказати, що на площі одного квадратного інча, таким способом виображалися цілі людські

погруддя, постаті святих, птиці та інше, де були їх очі та інші риси обличчя, передавався вираз обличчя, рух постав — все в різних кольорових відтінках, навіть у деталях волосся, цапочках піря птиць, квітів та вишивкової орнаментики!

Емалі українського виробу X—XIII ст., як це ствердило цілий ряд вчених чужих і своїх, визначаються такою високою умілістю, що дорівнюють кращим виробам візантійської столиці. Переважно це оздобові вироби — вінці, барми, заушници, перстені, а також іконки, хрестики та інші речі церковного, релігійного вжитку.

Крім збірки емалю Звенигородського, найбільша і найкоштовніша збірка українського емалю була в музею „Ермітаж” в Петербурзі (Ленінграді), куди з розкопів на Україні вивозили росіяни кращі експонати.

Друга, але вже значно менша, збірка була в Києві в Музею Української Академії Наук, був. Ханенка, видана в альбомі того ж Ханенка. Як відомо, збірки емалю та інших золотих виробів петербургського „Ермітажу”, московські більшовики розпродували „буржуазному Заходові”, в добу т. зв. „військового комунізму” і в 30-их роках. Переважно поодинокі експонати розплилися по приватних руках Західної Європи і Америки, але ще ніде не з'явилися в якійсь поважнішій музейній збірці. Пригадується, як українські патріоти нарікали на родину Звенигородського, яка спродувала до Америки, до приватних рук, дорогоцінну київську збірку ювелірного та емалю старокняжої доби. Тепер виявляється, що властиво лише оця збірка Звенигородського - Морґана, єдина зі всіх, зберіглася непорушно та приступна для кожного, для оглядання і дослідів.

Звичайно, для нас прикро, що в Metropolitan Museum ця збірка українського емалю, за територіальним походженням, означена "South Russia". Знова на картках з репродукцією частини збірки, що продаються в Музею, читаємо "Russo-Byzantine, XI-XII Century". Та в тому є і наша вина. Під такою назвою збірка виступала у різних виданнях, особливо російських, а ми лише нарікали на „непоінформованість” чужинців, не даючи їм майже ніяких вияснень або рівнорядних своїх видань. Не треба шукати за прикладами. Автор цих рядків видав в Європі два альбоми „Українське ужиткове мистецтво” і „Українська культура”, де є, між іншим, кольорові репродукції з емалю старокняжої доби. Тепер робить заходи для видання тих самих альбомів у англійській мові, але не знаходить жадного українського видавництва, „національної” інституції чи мецената, щоби зацікавився цією справою. У нас все залишається переконання, що чужинців можна переконати щуплими брошурками (до того препаскудно виданими) про заповідяні нам „кривди”.

Не зайве пригадати історію видань збірки емалю Звенигородського, щоби зрозуміти цінність і значення самих виробів.

Вперше були опубліковані в 1894 році у виданні „Історія и памятники византийской эмали”, з текстом Н. Кондакова. А. Звенигородському коштувало це видання 120,000 рублів, це значить 60.000 доларів, вартості 1894 р.! Видання французькою і німецькою мовами друкувалися у Франкфурті над Майном, а російською в Петербурзі. Кольорові кліші і репродукції в Ляйпцігу. Було видрукувано всього 600 примірників книги, при чім жадний примірник не поступив у продаж,

а всі примірники були призначені, як дар Звенигородського, для найбільших світових бібліотек, музеїв, збірок, чужинецьких посольств і визначніших приватних осіб. Звичайно, на тому найбільше скористала російська імперія і російська культура, таким способом „пописуючись” чужим добром. Яким способом йшла пропаганда і як „колектизувалось” чуже добро, ще далеко перед добою „дружби народів” Леніна-Сталіна, найкраще свідчить — „наукова точність” згаданого російського мистецтвознавця Ніколая Кондакова, професора, академіка і найбільшого авторитету російської науки. Він, між іншим, опублікував фотографію нагрудного хреста XI-XII стол., з інкрустацією золотом і емалем, знайденого на Київщині (гл. альбом В. Січинського „Українська культура”, таб. XIV, рис. 14). В поясненнях рисунків і в тексті Н. Кондаков написав, що на тому хресті є надпис: „Анастасія, Елена, Семен і Дамян”. Між тим в дійсности, на фотографії хреста можна ясно розібрати надписи, писані київським уставом: „НАТАСЯ, ОЛЕНА, СЕМОН, ДАМЯН”. — Чи може бути ясніше, до якої сучасної мови ближче стоїть надпис XI-XII ст.??...

Згадане видання Звенигородського в скорому часі стало, звичайно, бібліофільською рідкістю. Тоді в 1898 році в Петербурзі було видане спеціальне бібліофільське видання про книжку емалів А. Звенигородського 1894 року. Це нове видання має заголовок: В. В. Стасов, Історія книги византийския змали А. В. Звенигородского”. Книга друкована на спеціальному грубому папері і має 270 сторінок. Прикрашена з азійською роскішню, але аляповато в московському „суздальському дусі — (сильний дух!), з 7 таблицями, де.

одначе нема жадних репродукцій емалю. Натомість, зібрані тут усі листи, рецензії та інші оцінки і писання різних закордонних посольств, бібліотек, музеїв та осіб, що дякують за дарові примірники книги та хвалять та захоплюються „русской культурой”... Один примірник цього видання, з видрукованим надписом „Екземпляр № 11 Великого Князя Константина Константиновича” переходується у відділі раритетів Публічної Бібліотеки Нью Йорку. Після переходу збірки Звенигородського до рук Моргана, була вона описана в розвідці: O. M. Dalton; Byzantine enamels in Mr. Pierpont Morgan's Collection, "Burlington Magazine", 1912, V.

Не можна без захоплення оглядати збірку київського емалю в Metropolitan Museum. Яка це чудова, справді мистецька праця, яка неімовірно тонка, тендітна, а при тім певна і прецизна техніка! Яке почуття міри, гармонії і ритму! Яка прекрасна сполука кольорів та їх лагідних, ніжних відтінків! Все це дихає божеською красою, ладом і гармонією ліній, форм і барв. Справді найвища відповідність і співгра поміж матеріалом, формою і змістом. Тут ви помітите і вишивкові мотиви, що нагадують нам українські народні мотиви, і орнаменти, близькі до гончарських виробів, і погруддя святих стилізованих так, як ми звикли їх бачити в українських народних рисунках, на шклі і дерев'яних іконках. Словом, відчуєте тяглість і безпереривність української культури і ті емалі стануть вам близькі і зрозумілі.

Чи все це є національні ознаки? Відповідь на це знайдете в слідуючих залах Metropolitan Museum, де виставлені ювелірські вироби та емалі французького та еспанського виробу XII-XV ст. ст. Зовсім інший світ! Передовсім форми і тех-

ніка значно грубші і, можна сказати, жорстокі. Нема тут тої делікатности, тонкої фінезії і досконалости, як в київських, українських виробках. До того ще кольори різкі, контрастові, і не виблискують своєю чистотою і прозорістю. Варто це порівняти, навіть для несправного ока! Особливо корисно для тих великомудрих „спеціалістів”, які засипують Америку писаннями, з пропозицією „пскінчити” з недоладним і шкідливим „візантинізмом”. Іншими словами, ми мусіли б відмовитися від найменше 1/3 цілої нашої, української культури!

Сучасна емалієрська техніка, не зважаючи на всі удосконалення репродуктивної техніки і прецизного приладдя, не може досягнути колишньої візантійської і української витончености. Тепер навіть неможливо підробити емаль XI-XII століть, не існує таких майстрів, щоби розумілися на тому мистецтві та були так терпеливі і досконалі в своїй праці, як київські мистці з-перед 900 років!

З сучасних українських майстрів емалю відома артистка Марія Дольницька у Відні. Не зайвим оповісти одну пригоду, яка сталася нещодавно, перед самою світовою війною 1939 року, а яка добре характеризує мистецьку працю в емалі і таки наші, українські відносини і взаємовідносини.

За ініціативою бл. п. Митрополита Андрія Шептицького, Свято-юрська капігула у Львові вирішила справити нову мистецьку оправу на престольної Євангелії, з ювелірськими оздобами та емалем візантійського стилю. Для того призначили цілу комісію, яка по довгих нарадах, вирішила для такої великої справи їхати до Відня. Звичайно, куди ж інше їхати, як не до Відня — до цього центру всіх мистецтв, усіх умінь і всіх мод Серед-

Я К П Е Р Е Д 175 Р О К А М И

Стою на площі Незалежності перед Палатою Незалежності в американському історичному місті Філадельфії й переживаю святкові хвилини проголошення американської державності. Побіч мене товпа людей — глядачів, як і я, але я їх тепер не бачу. Я бачу, як проходжуються купці й ремісники, вчителі й робітники і всякого роду інше міщанство в історичних строях світлого року 1776 — того часу, коли європейські тирані докінчували добивати свободу руками московської Катерини після зруйнування Січі і загарбання Польщі, або руками одного, чи другого з західно-європейських тиранів, які своїми утисками довели до Великої Революції у Франції, чи спричинили рішучу постанову цього молодого народу у цій молодій країні скинути тиранське ярмо.

Історичний будинок, що в ньому відбулось стільки важних для цієї країни подій, з підписанням незабутньої Деклярації Незалежності включно, гарно ілюмінований, прикрашений прапорами. Раз по разу під'їжджає під входову браму карета, чи фаєстон, і виходить звідтіль щораз новий посол — обранець цього свободолюбного народу. Посли вітаються, про щось живо дебатують і зникають за дверима історичного будинку. Деякі послы затримуються на ганку перед входом. Вже їх пізнаю: ось старенький доктор Френклін, підпертий на палиці, ось біля нього молодий правник Джеферсон, — славний автор

Деклярації Незалежності, дальше Адамс, Шермен й інші. Вони схвилювані, за кимось розпитують, когось виглядають. Френклін стурбований входить у будинок. Уже пора починати наради. Мальовнича товпа теж нетерпеливиться. Вона вже знає, що бракує представника стейту Делевар і нова ухвала — така важлива і така цінна може перепастися. Чи цей вірний американській ідеї свободи стейт відмовився теж піддержати бажання народу?

Та ні! Ось уже чути далекі вигуки, а дальше знімається крик і людська радість дзвенить над квадратом площі. Це гальопом в'їжджає на коні посол Делевару і серед площі на весь ріст стає могутня постать жовніра Родні. У послів усміх на устах, товпа кричить і кидає шапками угору. Останні послы входять до будівлі, сторожі в синіх лівреях засувають за ними важкі ворога, замикають їх важкі думи і рішучі замисли. Це в їх руках тепер доля і майбутнє народу, цієї нової, молодої країни: бути цьому свободолюбному народові самостійним і великим, чи залишитись у наймах тиранів.

Та високі ідеали свободи перемагають. Тоді, коли міська товпа веселиться на площі: прислухується оркестрі добровольчої пожежної сторожі та й заводить гри на зеленій мураві, відповідальні мужі американського суспільства вирішують долю своєї країни. І вирішують її згідно з засадами Божої правди, — глибокої моралі і справедливості і

згідно із своєю рішучою постановою найкраще служити своєму суспільству і своїй країні.

І коли звуки дзвону — імітуючи звуки славного Дзвону Свободи, який — як свідок слави і героїства цього молодого народу прикрашає Палату Незалежності, скликають розбавлену товпу і на підвищенні з'являється „Джон Ніксон” (той самий, який перед 175 роками вперше публічно прочитав Деклярацію Незалежності) і починає проголошувати ці безсмертні слова — я стою схвильований.

„Коли в бігу людських дій стає конечним для якогось народу розірвати політичні вузли, які зв'язували його з іншим народом, і зайняти поміж державами світу окреме і рівне місце, до якого уповажнюють його закони природи і закони Творця природи, то пристойне ставлення до опінії людства вимагає, щоб він виявив причини, що спонукують його до окремішності.”

Зворушений я, саме ці слова найбільше хвилюють мою думку. Поняття свободи — це таке невідлучне поняття, як день, чи ясність, як хліб, чи вода, що постійно живуть у нашій думці і кермують бажаннями і хотіннями нашого „я”. Скільки разів доводилось тобі, наш краю, посягати по своє право, але відібрати його від безправного насильства? Скільки разів ти кричав і переконував, молився і вмирав за це божеське право, яке відобрала тобі людська неправда?

А спікер далі проголошує врочистим голосом головні правди:

„Ми вважаємо самонаявними правдами, що всі люди є створені рівними і що вони наділені їх Творцем певними невід'ємними правами, між якими є право на життя, право на свободу і змагання до щастя. Щоб забезпечити ці права, встановлено між людьми правління, які ви-

водять свою справедливу владу саме від згоди тих, якими вони кермують. Та коли якась форма правління стається своїми цілями руйнівницька, тоді народ має право змінити і знищити її та встановити нове правління, кладучи в його основу такі принципи й організуючи його силу в такій формі, як це цьому народові видається найкращим здійснити свою безпеку і щастя.”

Які актуальні ці слова — актуальні тому, що правдиві, бо правда вічно та сама. Як переконують вони, як кристалізують думку і здобувають серце, і душу, і думку усіх, кому дороге добро людини і цілого людства.

Слухаю далі, як пануть обвинувачення проти тиранії, що застала американський народ зірвати пута, і думка знову лине до нашого безталанного народу. Скільки у тебе, наш народе, вікових причин до відплати, перед якими бліднуть усі світові злочинства! Скільки тобі довелося пережити, перенести! І чи все це безкарно?

А спікер піднеслим і твердим голосом виголошує останній абзац заяви — у мені зроджується почуття сили і рішучості.

„Тому ми — представники Злучених Держав Америки, зібрані у Загальному Конгресі, звертаючись до найвищого осуду світу відносно чесності наших замірів, які робимо в імені та й із уповноваження благородного населення цих колоній, святочно проголошуємо і заявляємо, що ці Злучені Колонії є і справедливо повинні бути вільними і незалежними державами, що вони є звільнені з усіх васальних залежностей від британської корони, що всі політичні зв'язки між ними і державою Великої Британії є й повинні бути цілковито розв'язані та й що вони — як свободні й незалежні дер-

жави — мають повну силу об'являти війну, заключати мир, підписувати союзи, встановляти торгівлю і робити всі інші чини і речі, які незалежна держава може справедливо робити. І для піддержки цієї декларації — із сильним довір'ям у захист Божого Провидіння — ми взаємно ручимось один одному нашим життям, нашим майном і нашою священною честю."

Різноколірова товпа в історичних строях оплескує конституанту й її історичну заяву, товпа побіч мене оплескує акторів. Але я, разом із тим давнім філадельфійським міщанством, що у відтворенні акторів створює тут на цій історичній пло-

щі давно минулу але незабутню подію, оплескую теж розум і любов до свого народу тих визначних американських мужів, які дали підвалини американській державі — вже великій і сильній та й ще більшій і сильнішій у її майбутньому безпереривному зростанні.

Це так і мусить бути. Підставою Деклярації, яка започаткувала світлу історію американського народу, є справедливість і правда, любов до людини і до цілого людства: найбільше поступові ідеали і вони мусіли перемогти. Народ, який вибрав справедливість і поступ, свободу і толеранцію, не може загинути. Він перемагає і вічно перемагатиме.

Отар.

За принципи волі і демократії, забезпечені Деклярацією Незалежності і Конституцією, американські воєнки в 1951 році боролись проти комуністичного ворога людства на побоєвищах далекої Кореї.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

Написав Григорій Герман

Чи може бути більша приємність, як опинитись в місцевості, де є за-авансована українська громада, де на кожному кроці зустрічається сліди українських досягнень та де кожна зустрічна людина радо псінформує вас про українців, вкаже дорогу до українських інституцій, висловлюючись про них з відповідною увагою? У вас тоді живіше б'ється серце і чоло підноситься з гордості, що й ви належите до цієї української спільноти, яка своїм життям, своєю працею і своїми досягненнями здобуває собі респект і увагу довкілля.

Ці почування виступають у нас в ще більшій мірі, як ми усвідомимо собі цілість нашого українського життя в цій країні та побачимо його в світлі його організаційних, культурних і господарських досягнень, знатимемо його вклад в загально-американський прогрес та в спільні творчі зусилля українських рук і української душі. В цьому відношенні викликає у нас такі почування та гордістю сповнює наші душі Український Народний Союз, який займає передове місце не тільки серед українських, але й інших національностевих інституцій в цій країні, та є найяскравішим прикладом і символом солідарности і творчости американських українців.

Український Народний Союз, оснований в 1894 році, видержав тверду пробу часу, впродовж 58 років свого існування він перейшов бага-

то криз і з кожної з них він виходив не тільки переможно, але ще й відповідно скріплений. Сьогодні, на порозі 59-го року свого існування, УНСоюз стоїть на 39-тому місці між понад 250 мільйонерськими братньо-допомоговими організаціями в Америці. Кількість його членства перейшла 65 тисяч чоловіків, жінок і дітей, а його майно виносить понад 13,000,000 доларів, не враховуючи в це великі матеріяльні надбання поодиноких його відділів в громадах. В наших обставинах Український Народний Союз — це наче непорушні скали Гібральтару, що збуджують довір'я і певність серед українських імігрантів та їх нащадків, без різниці де вони народились та в якій церкві християлись.

Довір'я до УНСоюзу має свої підстави і своє виправдання. Він бо від початку свого існування виплатив вже мільйони доларів на допомогу вдовам і сиротам по своїх членах, а інші мільйони доларів допомоги виплатили місцеві відділи.

Мова чисел

Для прикладу допомогової активности УНСоюзу навести б кілька чисел із закінченого фінансово 1950 року. В ньому виплачено:

На посмертну допомогу	\$ 318,394
На виплачені грамоти	\$ 11,600
Звороти готівки і дивід.	\$ 100,055
На допомогу потребуючим	\$ 33,123
На народні цілі	\$ 10,545
На відбуття Конвенції	\$ 99,147

Аналізуючи ці видатки спостерігаємо, що найбільшу рубрику становлять виплати допомог вдовам і сиротам по смерті членів УНС. — Це ж головні статутіві цілі і завдання УНСоюзу. Між іншим, УНСоюз має славу, що всі такі посмертні допомоги родинам своїх членів він виплачує безпроволочно та без зайвих формальностей трудящів, як це часто роблять інші подібні інституції.

Друга з черги рубрика у видатках — це звороти виплачених грамот, що впливає з наймодернішого роду забезпечення в УНС. Це звороти тих грошей, що їх вплатив забезпечений дрібними вкладками впродовж 20 років. Він вкладав до УНСоюзу, наче до банку, свої дрібні ощадності, які після 20 років йому звертається, хоча у випадку смерті вже навіть після одномісячної вкладки його родина могла дістати повну забезпечену суму. В останньому УНСоюз видав ще окремі грамоти на забезпечення платне за життя, з вкладками до 65-ого року життя. Вкладки на це забезпечення для дітей і молодих людей є дуже низькі.

Третя рубрика у видатках — це звороти готівки і виплата дивіденд, що знову може послужити прикладом модерного забезпечення в УНСоюзі. Звороти готівки і дивіденди виплачується після двох повних років забезпечення. В першому випадку, якщо забезпечений з будь-яких причин не може даліше вплачувати забезпечених вкладок, — йому звертається відповідну суму виплачених ним вкладок до того часу. В другому випадку йому виплачується відповідну дивіденду від виплачених ним вкладок, або відповідно зменшується його річну вкладку.

Понад 33 тисячі доларів допомоги виплачено в 1950 р. для потребую-

чих членів УНС, насамперед для хворих, покалічених і тих, що були ампутовані або втратили зір. В УНСоюзі є вже члени, які одержали більше допомоги, ніж виносить їхнє забезпечення, при чому й саме забезпечення залишається в повній силі.

Рубрика виплачених грошей на народні цілі — це щорічні виплати з головної каси УНСоюзу на Український Народний Фонд та на інші допомогіві, культурні і виховні цілі. Подібної рубрики не зустрічається в жадній комерсійно-обезпеченевій інституції.

Кошти конвенції — це кошти демократії. Український Народний Союз це власність всіх його 65 тисяч членів і вони ним управляють за посередництвом своїх представників. Ці представники відбувають свої конвенції що кожних чотири роки і на цих конвенціях провіряють організаційний та фінансовий стан своєї інституції, виносять відповідні рішення і ухвали для її дальшого розвитку та вибирають відповідні органи правління і контролю, що мають керувати Союзом і здійснювати конвенційні ухвали впродовж найближчих чотирьох років до чергової конвенції. Кожний член УНСоюзу має однакове право, кожний може вибирати і бути вибраним, чого немає в комерсійних забезпечених інституціях.

Чому братерська організація?

Часто можна зустрітись зі запитом, чому Український Народний Союз побудований на братерсько-організаційних, а не комерсійних основах? Відповідь на це дуже проста: бо такої власне організації бажали її основники, бо така була їм найбільше потрібна і така організаційна форма більше ніж виправдалася в дотеперішній праці. Основники УНСоюзу бажали створити організацію, яка б не тільки „не-

сла допомогу в чорній годині сліз і розпачі”, але їй задовольняла організаційно-творчі та громадські потреби української спільноти в Злучених Державах, була б ідейним сполучником із Старим Краєм та давала широку базу для цілоти громадського життя і ним керувала.

До головної ділянки праці УНСоюзу завжди належала добродійність і допомога потребуючим, не тільки своїм членам, але й цілій громаді та українському народові взагалі. Численні кампанії на допомогу українцям та їх інституціям в цій та інших країнах, зокрема в Старому Краю, як довго ця допомога була можлива, записані золотими літерами в історії американських українців. Просвіта, Рідна Школа, Інваліди, Політв'язні, поводяни, церкви, народні доми, всі ці інституції і групи в більшій чи меншій мірі діставали постійну та посередню чи безпосередню допомогу від УНСоюзу та тисячів його жертвенного членства. Ця харитативна акція УНСоюзу дійшла до свого вершка після другої світової війни в найбільш видатній допомозі масам переміщених осіб і втікачів та в суцільній піддержці допомоговорагункової акції Злученого Українського Американського Допомогового Комітету.

Окрему ділянку праці УНСоюзу становить його допомога новим імігрантам включитися в загальне американське життя. За посередництвом „Свободи” та інших своїх видань, УНСоюз допомагає новоприбулим пізнати і зрозуміти нову країну та знайти собі в ній відповідне місце. При цьому він теж допомагає їм зберегти рівночасно свій духовий зв'язок з країною і народом їхнього походження. В цьому їй криється широке розуміння та прояви тих братерських принципів, що лягли в основу УНСоюзу.

Праця для народу

На іншому місці заінтересований читач знайде окремі інформації про моральну допомогу УНСоюзу українській справі, яку він дає їй головню своїми виданнями в англійській мові про Україну та її змагання і аспірації. Але ці самі публікації є рівночасно відповідною прислугою й для американського народу, бо вони допомагають йому скинути насаджувані на його очі чужі імперіялістичні окуляри та побачити правду, від якої у великій мірі може залежати й доля самої Америки. Ще недавно в американських публічних чи університетських бібліотеках намарно було шукати авторитетної праці про Україну, її народ, її історію і культуру. Натомість ці бібліотеки були заповнені творами російських та інших імперіялістів, в яких не тільки не подається, але й тенденційно закривається та перекручується правда про Україну. Ця велика прогалина сьогодні вже бодай частинно заповнена, бо від 1941 року старанням і коштом УНСоюзу вийшли такі твори :

History of Ukraine, by Michael Hrushevsky;

Bohdan, Hetman of Ukraine, by George Vernadsky;

....Ukrainian Literature, by Clarence A. Manning;

The Ukraine—A Submerged Nation, by William Henry Chamberlin;

Taras Shevchenko, Bard of Ukraine, by Clarence A. Manning;

The Story of Ukraine, by Clarence A. Manning;

Ivan Franko, by Percival Cundy.

Twentieth Century Ukraine, by Clarence A. Manning.

Всі ці книги з помітним вдволінням прийняла американська публіка і критика.

Особиста користь

Признаючи всі заслуги УНСоюзу для громади і народу, кожна особа, що стає членом цієї організації, часто хоче знати теж яку особисту користь всна матиме з того членства. Ці особисті користі з членства в УНСоюзі ідеально злучені і зрівноважені зі загальними користями. Перш усього, кожний член УНСоюзу, якщо він кожночасно вирівнює свої зобов'язання щодо членських вкладок, має відповідне забезпечення для своєї родини на випадок його смерті і без огляду на те, як довго він належить до Союзу — один місяць, один, десять чи більше років. Факт, що в Америці є сьогодні забезпечених на життя понад 80,000,000 родин на загальну суму коло 220 бiльйонів доларів, — отже на кожного мешканця цієї країни припадає більше ніж одна забезпечена поліса, свідчить найкраще про вагу, значення і вартість та-

кого забезпечення. А УНСоюз має наймодерніші роди забезпечень і — що найважливіше — оплата за них є нижча, ніж в багатьох навіть найбільших забезпечувальних інституціях.

На іншому місці ми вже згадали, які особисті користі має забезпечений в УНСоюзі на випадок хвороби, покалічення чи непрацездатності. А коли до цього додати ще ті всі користі, яких не можна змиряти долярами, коли взяти до уваги самопочуття, які випливають із свідомості, що в УНСоюзі ми, допомагаючи собі, допомагаємо рівночасно своїм ближнім і своєму народові, що ми належимо до великої братньої сім'ї і творимо одну цеглину у величній народній будівлі, опертій на тривкій ідейній основі та призначеній для найбільш благородних цілей, тоді й матимемо образ того, що становить і що дає Український Народний Союз, союз ідей, праці та інтересів.

Видаання УНСоюзу в англійській мові.

В СВІТ ЗА ОЧІ

Написав Д-р Степан Баран

I.

В світ за очі. Тими словами називало наше галицьке простолюддя свою еміграцію з батьківщини у далеку, досі йому незнану, чужину. Невідрадні економічні обставини, передусім переселення українського села і безвиглядність поліпшити свою долю на місці, змушували наших малоземельних хліборобів шукати порятунку у мандрівці — в світ за очі. Ця мандрівка пішла у двох протилежних напрямках — на захід, за Атлантийський океан, з українських земель Австро-Угорщини, і на схід, за Урал, з українського материка над Дніпром. Характер й інтезивність тих обидвох великих, економічно суспільних течій, західної і східної, спочатку був відмінний. Західна течія — Закарпаття, Галичина і Буковина — мала довший час характер часової сезонно-зарібної еміграції, виїмково, як нпр. до Бразилії, поселенчої. Ідучи в світ за очі, як говорив сам емігрант, мав він — за висловом латинської правничої термінології — *animum revertendi*, тобто намір повернутися назад на рідну землю. Лише одиниці, так сказати б очайдухи, йшли в світ за очі *sine animo revertendi*, тобто без наміру повернутися назад на батьківщину, а не, як сезонівці, що йшли *cum animo revertendi*, тобто з наміром назад вернутися, придбавши на заробітках дещо гроша. Західна і східна еміграції різнили-

ся ще й тим, що перша йшла в чужі держави, з незнаною мовою, у відмінні правні і соціальні відносини, отже була еміграцією у властивому цього слова значенні. Друга була тільки міграцією, тобто внутрішнім пересуненням на нове місце постійного поселення в границях цієї самої держави — Російської царської імперії, з тим самим правним і соціальним устроєм, в додатку з тою самою російською урядовою мовою.

Початок західній заокеанській еміграції дало українське Закарпаття ще в 70-тих рр. мин. сторіччя і там увесь час — аж до першої світової війни — еміграція була найсильніша з усіх взагалі українських етнографічних земель. Цілий час ця еміграція була спрямована виключно до Злучених Держав Америки. Цю масову еміграцію спричинило катастрофальне положення — господарське, суспільне, культурне і національно-політичне — українського населення на Закарпатті під мадярським режимом. На цю нужду українського закарпатського населення і на його нечуваний економічний визиск місцевими жидами-кошмарями звернув увагу у своїх економічних дослідках на місці Едмунд Еган (*Egan*), вищий урядовець угорського міністерства хліборобства ще в 90-тих рр. мин. сторіччя і з'ясував це у свому звідомленні до цього міністерства. Воно вийшло тоді дру-

ком в українському перекладі з мадярської мови в Укр. Вид. Спілці у Львові під наголовком „Економічне положення руських селян на Угорщині”.

За прикладом закарпатців пішли незабаром, ще в 70-тих р.р., і галицькі лемки і західні бойки, а де-що пізніше і прочі повіти східної Галичини — теж до ЗДА. З початком 90-тих р.р. вийшли з Галичини перші емігранти до Канади. Спочатку були це одиниці. Ширша еміграція у цю країну розгорнулася щойно в останньому десятиріччі перед першою світовою війною, передусім з галицького Покуття і південного галицького Поділля та охопила й сумежну Буковину. Повнона сильна еміграційна течія до Канади була в 20-тих р.р. нашого сторіччя — до 1930 р., коли канадійський уряд припинив зовсім цю іміграцію з причини тодішньої гострої світової економічної кризи.

Справдішнім „в світ за очі” була в половині 90-тих р.р. мин. сторіччя масова еміграційна гарячка в Галичині до Бразилії, далекої за океанської країни, навіть з імени досі незнаной нашим емігрантам. Підселили цю гарячку серед нашого галицького простолюддя агенти корабельних підприємств, що вештаючися по селах, ширили вістку, що в Бразилії живе австрійський кронпринц Рудольф, який не згинув — в дійсності помер трагічно в Маєрлінгу біля Відня ще зпочатком 1888 р. — і кличе людей до нової країни з кращими, як у Галичині, відносинами і порядками. А Рудольф був у галицьких селян легендарною особою. Вони вірили, що Рудольф не вмер, а живе і перебраний ходить між прэстий нарід, щоб пізнати його злидні і пізніше, як цісар, ті злидні усунути. Еміграційна гарячка до Бразилії ширилася щораз більше. Не пома-

гали ні остороги в пресі, ні проповіді священиків. Селяни продавали своє майно за безцін, звичайно коршмарям — поміщикам еміграційних агентів і їхали у незнану виміряну країну. Більшість з них попала до тяжких робіт на плянтаціях кави і цукрової трощі і значна кількість з них вигинула від жовтої пропасниці. Ця трагедія галицьких емігрантів знайшла свій вислів і в нашій літературі, в „Листах з Бразилії” Івана Франка і в сценічних образах Лева Лопатинського „До Бразилії”, що на переломі 19 і 20 віків довший час не сходили зі сцени галицьких сільських аматорських театрів. Врешті справою зацікавився і австрійський уряд і галицький Краєвий Виділ. З їх доручення виїхали до Бразилії для дослідів тамошніх іміграційних умовин проф. львівського університету д-р Семірадзький та о. І. Волянський і щойно їх рапорти розкрили бразилійську дійсність. Бразилійська еміграція унормувалася, але широких розмірів не прибрала ніколи.

Канадійську іміграцію, після згаданої бразилійської трагедії, досліджено скоро. Ще з кінцем мин. сторіччя виїхав туди д-р Йосиф Олесків, директор учительської семінарії в Сокалі, і свої помічення про Канаду списав в окремій книжечці, що вийшла накладом т-ва Прогресу у Львові. Висновки для канадійської іміграції вийшли у нього позитивні і еміграція до Канади пішла управильняним руслом. Науково дослідив цю нашу канадійську іміграцію учений економіст, професор віденського університету, д-р Філіповіч, на кілька років перед першою світовою війною. Свою працю в німецькій мові оголосив він друком у „Записках” віденської Академії Наук, у якій українського колоніста в Канаді по-

ставив на перше місце перед хліборобами колоністами інших європейських народів, висказуючися додатно і про його культуру та духове зацікавлення.

Еміграція до Аргентини започаткувалася щойно між двома світовими війнами, коли Злучені Держави Америки в 1924 р. обмежили іміграцію з Польщі до квоти шість з половиною тисяч річно, а Канада в 1930 р. іміграцію припинила зовсім.

Найбільшу іміграційну пsemнiсть до першої світової війни і після неї до 1924 р. мали завжди ЗДА. Там і розпочалася перша українська національна організація, започаткована згаданим вище о. Іваном Волянським, що був першим українським греко-катол. священником на американському суходолі — 1884 р. Він збудував там першу укр. греко-катол. церкву і заложив перший український часопис. Українське греко-катол. духовенство з Галичини відіграло велику національно організаційну роль у всіх згаданих країнах, в першу чергу в ЗДА. Довгі роки наші імігранти були без власної духовної опіки. Прийшли врешті свої священники, за ними й деякі одиниці зі світської інтелігенції. Щойно значно згодом зачала творитися українська інтелігенція, уроджена й вихована вже в Америці.

Ще до першої світової війни створено й розбудовано цілу мережу українських товариств і установ у ЗДА, як теж у Канаді, беручи звичайно організаційні зразки і назви від подібних галицьких товариств і установ. Допомогою у цій праці була українська преса з нинішнім щоденником „Свобода”, тепер під редакцією д-ра Луки Мишуги, основником і першим редактором якої був о. Григорій Грушка, і яка появляється безперервно вже 59-

тий рік, нині як орган Українського Народного Союзу, а є сьогодні взагалі найстаршим українським часописом у світі. Українська організаційна мережа і преса обняла тоді й Канаду, а в деякій мірі й Бразилію. Приплив нової української еміграції після першої світової війни, а з нею поважнішого числа молодих інтелігентів з закінченими вищими студіями, учасників наших визвольних змагань, між ними і наддніпрянців, підкріпив значно кадри дотеперішніх працівників. Це й дало спромогу розвинути ширшу і більш плянову національну працю в ЗДА і в Канаді, як теж і в Південній Америці. Вперше появилася тоді українська еміграція в Аргентині, між нею й кілька тисяч православних українців з Волині, та дещо в Уругваю і Парагваю. Організацію і пресу започатковано і в Аргентині.

Зроблено й початки для публіцистично наукових дослідів нашої заокеанської іміграції, передусім у ЗДА. Зробив це Юліян Бачинський, відомий в нашій політичній публіцистиці як автор політичного трактату „Україна Ирредента”, Львів, 1895, про українську соборну суверенну державу. Він довгий час досліджував на місці в ЗДА перед першою світовою війною відносно, у яких живуть наші тамешні імігранти. Свої помічення з деяким статистичним матеріалом і з численними фотознімками про українську американську іміграцію зробив він в окремій публіцистично-науковій студії, перший том якої вийшов друком у Львові 1914 р. Книжка розійшлася лише в маленькій кількості примірників, бо увесь наклад, ще не зброшурований, забрала царська окупаційна влада у Львові у вересні 1914 р. прямо з друкарні і переплетні Т-ва Просвіта і знищила.

Від 1903 р. до 1914 р. появився в Галичині величезний сезонний зарібковий еміграційний рух до Німеччини. Після великого хліборобського страйку в Галичині в жнива 1902 р., одного з найбільших в історії хліборобських страйків, викликаного економічними і політичними умовами, бюро при Народньому Комітеті — ексекутива укр. нац.-дем. партії — у Львові перше зорганізувало виїзд десятків тисяч сільських робітників і робітниць на сезонні хліборобські роботи до Німеччини. Незабаром зачали їхати до Німеччини і наші робітники до копалень вугілля й фабрик, на необмежену сезонно і ліпше платну роботу, і число тих робітників перийшло скоро далеко поза сто тисяч річно. Хліборобські робітники поверталися в листопаді до краю, щоб з весною у березні виїхати знову. Копальняні і фабричні робітники могли залишатися в Німеччині без терміну. Організуванням приїзду чужих робітників до Німеччини займалася Deutsche Feldarbeiter Zentrale в Берліні зі своїми прикордонними бюроми, які робітникам виставляли відповідні легітимації. Створено для тих робітників два постійні греко-катол. душпастирства — в Катовицях на Горішньому Шлезьку, о. Володимир Ганицький, і в Бремені, о. Олексій Базюк; зокрема о. Ганицький працював з великою посвятою для наших робітників. В літніх місяцях виїжджав туди на душпастирську об'їздку гурток ідейних молодих священиків.

У зв'язку зі зарібковою еміграцією до Німеччини зросла дуже значно й іміграція до ЗДА і Канади. Тисячі робітників, передусім копальняних і фабричних, заробивши в Німеччині на оплату корабельної карти, виїжджали за океан до згаданих країн, часто прямо з

Німеччини, бо ж не треба було тоді ні пашпорту, ні візи. По першій світовій війні зарібкова еміграція до Німеччини припинилася зовсім. За те появилася нова еміграція наших робітників з Галичини до Франції, де до другої світової війни працювало кількадесят тисяч наших галицьких робітників і робітниць у хліборобстві, копальнях і фабриках.

В останньому десятиріччі перед 1914 р. зорганізовано й опіку над нашими імігрантами, що виїжджали за океан, або на роботи до Німеччини. Першими зайнялося Українське Т-во св. Рафаїла у Львові, другим Українське Еміграційне Товариство у Львові, яке переводило й виїзд робітників та старалося про відповідні контракти праці для них. Та найбільше популяризували справу еміграції самі емігранти — листи від них і оповідання реемігрантів. Освідомлюючи роботу для емігрантів про нові країни та услів'я праці у них вела й наша українська преса, а навіть появилася у Львові й окремий орган для емігрантів — „Український Емігрант”. Маса не їхали вже на вмання — в світ за очі, як це було в перших двох-трьох десятках років нашої галицької еміграції.

Австрійський уряд безпосередньо мало цікавився еміграційною проблемою. Не було в Австрії аж до її розвалу еміграційного закону, а до 1917 р. компетентного до цього міністерства праці і суспільної опіки. Виїздові поліційні справи упорядковувало міністерство внутр. справ, а евіденцію самих емігрантів вели міністерство промислу і торгівлі, що й вело евіденцію привозу й вивозу худоби. Не цікавились ближче долею емігрантів і австро-угорські консуляти. Емігрант був зданий сам на себе. Це й було причиною, що наша

заокеанська імміграція взялася до самопомочі у власних організаціях, передусім і спершу, в ЗДА і — в загальному — виказала значний організаційний хист.

Велика, у абсолютних і відсоткових цифрах, еміграція українців з Галичини спричинила у ній значні демографічні зміни в нашу некористь. Наше місце займав тут польський елемент зі заходу, що нагально виказують періодичні урядові переписи населення почавши від 1850 р. Економічна вбогість нашого галицького села, яку ще в 1878 р. виказав польський економіст зі Львова, Станіслав Щепановський, у своєму голосному колісі творі „Нендза Галіції в цифрах”, і безвиглядність поправити свою долю на місці, пхнула наші галицькі маси шукати поправи цієї долі у мандрівці в світ за очі.

Поселенча еміграція з українських земель кол. царської Росії йшла від 90-тих р.р. мин. сторіччя виключно до Азії, коли українська колонізація заселила вже Кубань і Передкавказзя й деякі простори над Волгою, посунувшись більшими українськими енклявами між Волгою і Уралем серед місцевого російського і татарського населення. На російській азійській території скупчилася всна головно в Зеленому Клині на Далекому Сході і в середній Азії на пограниччі Сибіру і Казахстану. За океан в Америку емігрували тільки жиди і виймово, як одиниці або маленькі гуртки, і наші селяни з Холмщини, західної Волині і ще більше виймово з Поділля й тому не мала вона там ніякого більшого економічно-соціального значення.

II.

Еміграція, про яку була мова в першій частині нашої статті, була спричинена головно невідрадними

економічними і соціальними обставинами, у яких жив тоді український нарід, отже й не була політичною еміграцією. З політичних причин емігрували лише нечисленні одиниці, в першу чергу з кол. царської Росії, звичайно інтелігенти. З української еміграції з кол. царської Росії до Азії, за обрахунком проф. д-ра Вол. Кубійовича в його „Географія України й сумежних країв”, Укр. Видавництво Краків-Львів 1943, за 20 передвоєнних років вимандрувало з корінної України два мільйони людей. Десять років перед російсько-японською війною (роки 1894—1903) емігрувало в середньому річно 42,000 осіб, у часі російсько-японської війни це число спало на 27 до 28 тисяч річно, по війні дуже сильно піднеслося, головно, коли селяни втратили надію, що аграрна реформа, проведена Столипіном, поліпшить їх долю. В рр. 1906 до 1910 покинуло Україну в середньому річно 202,000 осіб, а в 1909 р., коли еміграція дійшла до найвищого ступня, 290,000 осіб, тобто 68% природного приросту. В останніх роках перед першою світовою війною еміграція трохи зменшилася, за війни майже зовсім припинилася, по війні відновилася, але в далеко меншій мірі, як перед війною. Українська еміграція з 9 губерній становила майже половину всієї еміграції Росії, а в останніх роках перед 1914 р. навіть 60%.

Частина виселенців до Азії повернулася згодом на Україну; за 1890 до 1914 р.р. було таких поворотців аж 480,000. Коли зважити, що в мандрівках до Азії брали участь не лише українці з 9 корінних губерній, але і з Курщини та Вороніжчини, коли мати на увазі невелику еміграцію українців перед 1890 р. і за війни, то можна прийняти, що в Азії поселилося до

1930 р. яких два і чверть мільйона українців. Зваживши природний приріст емігрантів, замешкалих в Азії в 1926 р., тобто в році перепису населення, можна прийняти число українців на три мільйони. Насправді совський перепис з 1926 р. подає число українців в Азії на 2,100,000, але це число безперечно надто низьке.

Еміграція до Азії не охопила однакою силою всі українські наддніпрянські землі. Вона була дуже слаба із степової смуги, що не була перенаселена, слаба з Волині і Поділля і дуже сильна з Лівобережжя, зокрема з Полтавщини. На 100 виселенців з 9 українських губерній припадало 23 на Полтавщину, 17 на Чернігівщину, 12 на Київщину, 11 на Катеринославщину і Харківщину і лише 4 на Волинь і 5 на Поділля.

Цей великий вплив українців до Азії мав чималий вплив на демографічні зміни на Україні, передусім у промисловій її частині. Місце українців займали росіяни. По статистиці з 1926 р. на 460,000 емігрантів до Донецького басейну з України походило лише 32% і аж 53% з корінних російських губерній. Великі популяційні і демографічні зміни на Україні викликала насильна колективізація і масовий голод 1933 р., штучно спричинений большевицьким режимом для зломання опору українських селян проти колективізації. Некорисні зміни для нас принесе започаткована вже акція творення на Україні т. зв. агроміст, у висліді якої дотеперішнє українське село з його питомим побутом має зовсім зникнути з лиця землі, а всі селяни мають опинитися в колгоспних казармах, як безправні совські раби. Які популяційні і демографічні зміни — тепер вже на усіх просторах українських земель —

принесла друга світова війна і повсюдні відносини, нині цифровою годі ще устійнити.

Про українську еміграцію із земель кол. Австро-Угорщини була вже згадка попередньо. Найсильніша, з усіх взагалі українських земель, була вона з українського Закарпаття й тому там число українського населення, не зважаючи на доволі сильний природний приріст, за останніх сто років майже не зросло. Еміграція з Галичини, Буковини і Закарпаття за океан ішла головню до ЗДА і Канади з Галичини, з Буковини майже виключно до Канади, і з Закарпаття до ЗДА, а з Галичини теж і до Бразилії. Від 1890 р. до 1914 р. виїмігрувало з тих земель на постійне поселення за океаном щонайменше пів мільйона українців, найбільше до ЗДА, около 360,000, до Канади около 100,000, решта до Південної Америки.

По першій світовій війні еміграція знову віджила, але в наслідок еміграційних обмежень була слабша, як перед тим. Вся частинно охопила тепер і Волинь та Полісся, які перед тим у заокеанській еміграції майже не брали участі. Проф. В. Кубійович у своїй згаданій вже „Географії України і суміжних країв” подає і вислід еміграції українців із Польщі, Румунії і Чехословаччини за роки 1919 до 1935, при чому від числа емігрантів відчислено вже число поворотців (реемігрантів). У цьому часі виїмігрувало на постійне: до ЗДА 11 тисяч, до Канади 67 тис., до Аргентини 42 тис., до Бразилії 7 тис., в інші позаокеанські країни 6 тис., до Франції 36 тис., до інших європейських країн 3 тисячі — разом 172 тисячі. Отже число українців з кол. Австро-Угорщини, які тоді на завжди покинули рідну землю, виносить близько 700,000,

що при чотирьох мільйонах усього українського населення тих земель творить величезний відсоток 17.5%.

Жорстокий і нелюдський большевицький режим вирвав насильно з рідної землі і запроторив мільйони українців на тяжку невилічливу працю у далекі країни Советського Союзу. Це вже не емігранти, які емігрують добровільно, шукаючи для себе кращої долі. Багато з тих нещасних вже загинуло, або загине. Ті, що переживуть большевицьке пекло, повернуться колись на свою батьківщину.

Трагічний для нас вислід наших визвольних змагань в обороні відновленої української соборної суверенної держави спричинив велику українську політичну еміграцію в р.р. 1919 і 1920. В перших місяцях 1919 р. виїхало через Відень до західних держав кілька тисяч урядовців У.Н.Р., найчастіше як членів різних місій У.Н.Р. В травні 1919 р. перейшла Карпати гірська бригада У.Г.А. майора Чирського на територію Чехословаччини на Закарпатті, незабаром туди ж перейшло і чимало галицьких і буковинських інтелігентів. Влітку р. 1920 перейшла до Чехословаччини бригада УГА генерала Кравца, а в листопаді 1920 р. через ріку Збруч перейшла на територію Галичини, окуповану Польщею, армія У.Н.Р. Як і дві перші частини, так і останню розбросно й інтерновано. Це вже не була еміграція — в світ за очі, але суто політична у виконанні політичних і військових завдань. До Німеччини і Чехословаччини передісталася тоді й деяка частина галичан з УГА, що втекли з польського полону з табору в Тухолі на Поморю. По кількох роках галичани вернулися додів, на еміграції залишилися тільки одиниці або незначні гуртки. Наддніпрянська політично-військова еміграція у

своїй масі не повернулася й досі, знаючи, яка судьба жде їх під советською кормигою. Закордоном опинився і Державний Центр УНР. Вона залишилася — військові після звільнення з таборів інтернування в Польщі — в Чехословаччині, Франції — чисельно найбільша, — Польщі і Німеччині, а деякі гуртки та одиниці виїхали й за океан. Це т. зв. стара еміграція, що зі свого побуту оставила по собі й помітні сліди в розбудові української культури і науки.

Окрему політично-військову еміграцію створила Карпатська Україна в березні 1939 р., коли її діячі після проголошення 15 березня 1939 р. державної самостійності цієї країни та замешкалі там українці з інших земель і члени Карпатської Січи були змушені перед мадярською скупацією вийти з цієї країни. Вони остаточно опинилися в зах. Німеччині.

Ще іншу групу — суто військову — творять у сучасній еміграції вояки і старшини I Української Дивізії з часу другої світової війни. В травні 1945 р. на протибольшевицькому фронті в Сирії на пограниччі з Угорщиною попали вони в англійський полон. Їх, числом понад 10,000, інтерновано в Ріміні в Італії, а опісля перевезено до Великої Британії З часом їх звільнено з інтернування і сьогодні працюють вони там як звичайні робітники. Вони не підпадають під опіку ІРО і мають можливість, покищо теоретичну, виїхати на власний кошт до Канади. Незначні групи цієї дивізії передісталися й на терен зах. Німеччини до американської зони, але в еміграції до інших країн вони мають окремі труднощі.

Врешті по 1946 р. передісталосся на терен зах. Німеччини в американську зону кілька сот вояків і старшин з б р о й н о г о резистансу

(спротиву) з УПА. Вони примістилися в таборах ІРО і дехто з них вже успів передістатися за океан. Решта ще у таборах у зах. Німеччині в амер. зоні й не відомо, чи і коли зможе вона виїхати в дальшу мандрівку за океан. Це теж суто військова еміграція.

Величезною мандрівкою — в світ за очі був вихід около чверть мільйона українців з усіх наших земель в р.р. 1943 і 1944, що рятували своє життя перед большевицькою навалою. Причини цієї масової втечі — вже навіть не мандрівки — були суто політичні. Вона різнилася від звичайної еміграції, яка знає принайменше з імени країну, до якої прямує. Тут ті, що втікали, не знали, де остаточно спиняться і чи знайдуть взагалі можливість прожитку для себе. У ній були заступлені усі українські землі та усі званья. Число інтелігентів, часто високо кваліфікованих, було значне, близько 20%. Ця маса наприкінці війни опинилася в Німеччині, частинно в Австрії (дещо більше як 10%) на території, окупованій західними аліянтами. До них пристало дещо й тих, що їх насильно вивезли німці на примусові роботи в Німеччині і які успіли врятуватися перед примусовою репатріацією „на родину”, яку переводили в р.р. 1945 і 1946 большевицькі місії НКВД. З Польщі, опісля з Чехословаччини, виїхала на захід і стара еміграція з 20-тих р.р. Вона опинилася, як переміщені особи, в таборах УНРРА, а опісля ІРО в зах. Німеччині.

Створена Об'єднаними Націями Міжнародна Організація Втікачів — ІРО — як своє головне завдання одержала доручення переселити т. зв. переміщені особи (ДП — діпісти) в нові країни на постійне поселення. Право на виїзд у чужі країни мали не тільки мешканці

таборів ІРО, але й усі, кому призначено статус ДП. Останні мали тільки правну опіку ІРО і мешкали на приватних квартирах.

Після переведення приготовчих робіт та після особистих провірок у таборах та особистих провірок приватників для устійнення, чи дотичній особі прислуговує право ДП, ІРО розпочало велику переселенчу акцію в другій половині 1948 р. Тереном переселення були деякі країни зах. Європи — Англія, Франція, Бельгія і у малій мірі Люксембург і Голляндія, — північна Америка (ЗДА і Канада), Південна Америка (Аргентина, Бразилія, Венесуеля, Парагвай, а в дрібній кількості й деякі інші держави Південної і Середньої Америки, Австралія, а для жидів Ізраїль. У висліді цієї акції ІРО до травня 1951 р. переселило з Німеччини і Австрії та з Італії, де була тільки мала група ДП, приблизно тричвертини усіх ДП. Решта з тих, що мають можливості до виїзду, жде на свою виїздову чергу і ще у цьому році опиняться на нових місцях постійного поселення. Державою, яка прийняла до себе найбільше число ДП, були ЗДА, які на основі окремого закону оплачують кошти переїзду ДП з Європи до свого порту в границях означеного в законі числа ДП. Європейська еміграція обняла незначне число ДП і вона вже зовсім припинилася. Маса виїхала і виїжджає за океан. Припинила іміграцію ДП Аргентина, а останньо і Австралія. Фактично припинилася й еміграція жидів ДП до Ізраїля, вони, як і давніше, виїжджають масово до ЗДА.

Точного числа українців, що після закінчення другої світової війни в 1945 р. залишилася в зах. Німеччині і Австрії, годі устійнити, зокрема тих, що мешкали поза та-

борами. Не всі вони зголошувалися до українських комітетів, що вели й національну статистику. Не рідкі були випадки, що росіяни (москалі) подавалися за українців, щоб під українською фірмою легше виїхати. Вони вже на кораблях подавалися як русські і як такі й виступають на місцях свого нового поселення. На основі статистики Центрального Представництва Української Еміграції (ЦПУЕ) в зах. Німеччині та Українських Комітетів в Австрії, врешті й деяких інших матеріалів, число українців у зах. Німеччині на р.р. 1947/48 можна прийняти приблизно на 250,000, в Австрії до 40,000, з яких чимало передісталось опісля до зах. Німеччини. Брахувавши й о-коло 10,000 членів Першої Української Дивізії з італійського полону, одержимо приблизну цифру до 300,000 української еміграції, яка після 1945 р. знайшлася в границях згаданих держав і створила контингент кандидатів на виїзд у рамках організації ІРО.

Подана вище цифра о-коло 300,000 не вичерпує ще вповні числа тих українців, які в часі другої світової війни і після неї пішли в дальшу мандрівку — в світ за очі. Деякі малі групи українців опинилися в країнах Близького Сходу (Туреччина, Сирія, Ліванон, Ірак, Персія, а одиниці на Цейлоні в Ізраїль), а більші групи навіть на Чорному Континенті в Мароко і в британській колонії Танганайка на південь від Судану. Ця група з кількох тисяч, гол-сно зложена з українських православних солян з Полісся й Волині, виселених органами НКВД за Урал, передісталась разом з польською армією генерала Андерса до Персії ще десь в 1942 р. Вона, по довшій скитальщині у різних країнах Близького Сходу, разом з цивільними поляка-

ми остаточно опинилася майже в самій середині Африки в британській колонії Танганайка. Теперішня судьба тієї групи нам невідома. З нею був кол. лікар у Рівному, опісля у Володимирі Волинському, д-р Роман Могилинецький, від якого одержали ми повищу вістку.

Крім давніших країн нашого за-морського поселення — ЗДА, Канада, Бразилія, Аргентина, в меншій мірі Уругвай і Парагвай, прийшли нові країни — Бенезуеля, для менших груп і одиниць Болівія, Колумбія, Перу, Чиле. Нині, мабуть, нема ані одної країни південної і середньої Америки, у якій не було б українців, принайменше одиниць. З нових країн поселення, досі в нашій заокеанській еміграції незна-них, найбільше число українців поселилось в Австралії, які започаткували й ширшу національно-культурну організацію з власною пресою й мають вигляди на корисне матеріальне забезпечення. З Австралії передісталися одиниці і на острів Тасманія. Та і в найдальше від України віддаленій Новій Зеландії є теж група українців, переважно старшого віку, яку спровадила ця держава на свій кошт.

В загальному є дані на повне матеріальне забезпечення, а навіть з часом і на повний добробут деяких наших недавніх ДП. В країнах більшого скутчення задержиться ще на довше і їхнє національне обличчя при створенні українських національно-культурних організацій та при існуванні власної церкви. Запорукою в цьому є й по-важне число української інтелігенції, що теж пішла — в світ за очі. На жаль, велика більшість з тих, що тепер пішли в далекі країни — в світ за очі, ніколи не вернеться на рідну землю і у хвилині, коли вона стане вільною.

III.

Про переселенчу акцію ІРО ми вже згадали. Допомічною акцією в тій справі займаються й деякі організації зпоза ІРО. Такою акцією займається — тільки до ЗДА — кілька добродійних (волонтарних) організацій, створених віроісповідними об'єднаннями — католиків, протестантів і жидів. Єдиною суто національною організацією згаданого роду є ЗУАДК (Злучений Український Американський Допомоговий Комітет) з осідком у Філадельфії. Завданням тих волонтарних організацій в ЗДА є підшукати спонзорів, тобто особи, що гарантують мешкання і працю в ЗДА для переселенця, опікуватися переселенцями головню в часі т. зв. процесінгу та підчас дороги й по змозі нести матеріальну допомогу тим ДП у зах. Німеччині й Австрії, які цієї допомоги потребують.

Перед нами коротке звідомлення про „Перспективи дальшої праці ЗУАДК”. З нього виймаємо деякі дані. До кінця 1950 р. заходами ЗУАДК переселено до ЗДА понад 20,000 українців, на що витрачено понад 240,000 доларів. До того самого часу ЗУАДК вислав із ЗДА до Європи харчі вартости 146,000 доларів. Матеріальна допомога ЗУАДК набрала особливо широкого розмаху в другій половині 1950 р., коли значна кількість українських скитальців була позбавлена опіки ІРО і перейшла на німецьку економіку.

Число українських скитальців у Зах. Європі разом з Першою Українською Дивізією, що попала в полон, і членами УПА, які передісталися до зах. Німеччини, виносило після закінчення другої світової війни найвище до 300,000. Велика більшість з них вже виїхала, реш-

та, що має можливість виїзду, покине границі зах. Німеччини і Австрії до кінця цього року. Число українців, що врятувалися перед большевицькою загрозою, виносило в зах. Німеччині около 250,000, в Австрії децю понад 30,000, а в полоненій дивізії около 10,000, разом не цілих 300,000. Виїхати зможе около 85% з цього числа, решта, яких 40,000 — з того кілька тисяч в Австрії — буде змушена залишитися серед німців. Подані цифри тільки згодні, правдоподібні, точні цифри зможемо мати щойно по ліквідації діяльності ІРО.

Положення згаданих залишенців (тих, що залишаються в Німеччині і Австрії в зонах західних альянтів), буде куди гірше — і часто й безнадії на поправу — від тих, що виїхали поза межі згаданих держав.

Велика роль у збереженні українських залишенців у Німеччині — в Австрії їх число буде незначне — лежить на дальшій праці ЗУАДК. Але не тільки на ньому самому. До праці мусять стати й місцеві українські чинники. На цьому відтинку мусимо занотувати відрадне явище, а саме, консолідацію українських установ допомогового і харатативного характеру в зах. Німеччині з дотеперішнім Центральним Представництвом Української Еміграції (ЦПУЕ).

Зах. Німеччина залишиться й на далі головним осередком українського життя в Європі, бо тут залишиться й цілий ряд наших діючих досі установ і чимало провідних одиниць, які не матимуть спромоги на переселення в рямцях ІРО. Супроти цього буде потрібна і дальша матеріальна поміч наших громадян з Америки. Наші громадяни з ЗДА і Канади дали досі не один доказ своєї реальної допомоги українцям в Європі і загально

українській справі. Маємо отже надію, що дадуть їй тепер дальшою матеріальною піддержкою акції ЗУ АДК, щоб він, як і досі, міг і на майбутнє вив'язатися зі своїх завдань, що будуть, під деяким оглядом, більші, як були дотепер. Тим нашим громадянам, що в недавній світовій хуртовині вийшли з рідної землі з політичних причин — в світ за очі і не мають змоги виїхати з Німеччини і Австрії чи взагалі з Європи, належиться підтримка, якої чужі не можуть їм дати. У тих залешенців, у більшій мірі як у інших, залишився і *animus revertendi* — намір вернутися на батьківщину, яка від них не так далеко — за третьою граничною ме-

жою. А покищо і тут по своїм силам будуть працювати для її визволення.

Українська діаспора нині вже велика числом. Поза українською суцільною етнографічною територією поселилося досі кілька мільйонів, найбільше в Азії. Численна є й наша заокеанська еміграція. Українців і громадян українського походження за океанами Атлантийським і Індійським є нині сколо півтора мільйона, з того половина в ЗДА і четвертина в Канаді. Прийде час, коли всім українцям, що вийшли в світ за очі, буде знову відкрита дорога назад у їх прадідівську землю.

Богдан Бора

Я – ЖУРАВЕЛЬ...

Я — журавель. Мій Край далеко
Сніги туди несе зима.
Що сталося з ним — вгадати не легко,
Вже кілька літ вісток нема.

Лиш знаю те, що зима північ
Холодні кігті простягла
І кригою на груди ніжні
Моєї матері лягла.

А я... А я в південнім краю
Про рідний край тільки мрію в снах,
Про нього спомини збираю
В давно-давно минулих днях.

В тім краю жив, купався в ньому,
Ним дихав, ріс, любив і спив.
Той край колись мені малому
Під ранок росами дзвонив.

Він впав, немов у два озера,
Блакитом до моїх очей...
Той край ще дихас тепера
Барвінком із моїх грудей.

Барвінком і вогнем мозоло
Твердих від плуга хлопських рук,
На серці він застиг сльозою —
Сльозою щастя, кров'ю мук.

Тепер, як птах, я впав за межу.
Сніги туди несе зима.
І я про нього сни мережу,
Хоч кілька літ вісток нема.

Я — журавель в південнім краю...
Та може ще прийде весна?
І я крилом блакить розкраю
До рідного гнізда.

(Збірка поезій „У Вирію”, Ріміні, 1947.)

З ПОЕМИ „ДОНЬКА БЕЗ ІМЕНІ“

Радій, оновлена природо!
Вихруйте, сіверські вітри!
Полісся розбуялу вроду
Затоплой сонце! Гей, бори,
Гудіть могутньо з-над гори!
І славте, славте, гучно славте,
Лісів одважні аргонавти,
На лоні трав під шум ялини
Народження дитини!

Розцвітай, калинонько
Край ріки,
Розпускай білесенькі
Пелюстки,

Щоб раденька матінка
Рвала цвіт,
Веселила, славила
Білий світ,

Щоб маленька доненька
Край ріки
Брала рученятами
Лігдики...

На лоні трав під шум ялини,
Де синле сонце на цвітінь
Жовтогарячу миготінь,
Де над пригожістю долини —
В пекельних муках бороття:
Знемога смерті й змаг життя, —
Лежить Оксана, лікар строгий,
Немов стерничий у плавбі,
Не виявляючи тривоги,
Дас підмогу боротьбі.

О, перший крику немовляти!
З яких надхмарних височин

Дістати зваги прославляти
Твого приходу рвійний чин?
Кричи, волай, мала дитино!
Жагу життя надхненно клич!
Тобі належить воєдино
Узнати славлений терлич
І купіль красного любистку,
Щоб на незвіданій путі
З дерев життя, як гошу вістку,
Плоди збирати золоті.

І, може, в розпачі під тинюм
Благословляти день і ніч.
Кричи, волай, мала людино,
Жагу життя надхненно клич!
На лоні трав, ялини поруч,
Лежить Оксана... А Гордій
На полонині боровій,
Мов лев, ліворуч і праворуч,
Ворожі авта змівши в рив,
Забравши зброю, із загоном
Спішить до рідних куренів.
Але чому бинтом червоним
Повита в сотника нога?
Гордій на неї наляга

І нестерпучий біль тамус.
Та що той біль! Коли прямує
Він, розхвильований, туди,
Де цвіт ромену, як сади,
Полонить очі, де вона,
Щаслива, квола і блідна,
Його чекає. Він іде
І руку на чоло кладе, —
І переможно, як весна,
Цідунок вдячності луна.

О, щастя лісових чертогів!
Не вадить радошам розмов,
Ні на постелі кров пологів,
Ні на шинелі бою кров.

РОЗВИТОК РОБІТНИЧОГО РУХУ В ЗДА

Написав А. Драган

В модерному суспільстві праця піднесена на п'єдесталь найбільших чеснот, а робітник заслужено здобув собі передове місце і рішальний голос в суспільних справах. Це відноситься насамперед до Злучених Держав Америки, цеї справді робітничої країни, в якій робітництво не тільки становить відносно найбільшу частину її населення, але й разом з усіма іншими творчими силами є основою прислівного вже американського прогресу, волі і добробуту. Історія дає незбиті докази, що власне вільній праці та свідомому своїй рішальній ролі робітництву Злучені Держави завдячують свій розвиток і розквіт та своє передове становище в світі.

Вірну характеристику американського робітництва дав секретар праці Моріс Дж. Тобін в своєму заклику до нього з нагоди Дня Праці в 1951 році. Він заявив:

„В гарячій і в холодній війні американське робітництво вело перед в нашій боротьбі за волю, за людське поліпшення, за мир. Американське робітництво від найдавніших часів дає свій господарський, політичний і духовий вклад в наш прогрес. Праця, піт і скарби наших робітників піддержували наших вояків на близьких і далеких фронтах, а їхня продукція озброїла цих вояків та вдержала в ладі наше господарство дома. Співпраця між робітниками і працедавцями, їх

помисловість і винахідчивість та їх патріотизм вможливили величезні останні досягнення Америки в продукції для оборони та в розбудові господарської і військової могутности вільного світу. Американське робітництво було перше і найрішучіше у відкиненні комунізму та імперіялізму з-під знаку Кремля. Робітництво найшвидше пізнало, що безпеки і певности не можна купити коштом волі. Робітництво перше пізнало, що робітники в Росії і в країнах за залізною заслоною — втратило все, як втратило волю.”

Цю авторитетну характеристику американського робітництва повторюємо з тим більшою гордістю, що власне до цієї категорії американського населення належимо всі ми, американські українці!

До свого теперішнього значення і впливів американське робітництво дійшло довгими і важкими зусиллями. Американський робітничий рух має за собою багату в події історію розвитку. Короткий перегляд цієї історії допоможе зрозуміти теж теперішній стан зорганізованого робітництва та можливості його дальшого розвитку.

Початки організації американського робітництва в його професійні спілки, трейд-юнії, сягають своєю історією ще до часів перед Деклярацією Незалежності. Інтересно, що ці початки робітничого руху своїми організаційними формами

дуже подібні до наших теперішніх братсько - допомогівих організацій в роді Українського Народного Союзу. Перші робітничі організації в Америці мали добродійно-допомоговий характер, бо робітники поодиноких місцевостей, індустрій і професій об'єднувалися і організувалися початково з головною метою допомагати собі взаємно на випадок нещастя. Бажання самопомоги вперше звело робітників разом, вможливило їм обмін думками і поглядами, а з часом від такої „моральної і матеріальної” самопомоги — перейдено до спільного захисту спільних інтересів та до спільної боротьби за спільні права.

Початки робітничого руху в Америці

Перші робітничі організації, які можна вважати предвісниками сьогоднішніх трейд-юній, постали в 1791 р. Тоді теслярі, шевці, друкарські та інші робітники у Філадельфії, Нью Йорку і в Бостоні почали творити свої окремі організації. Ці початкові юнії мали чисто льокальний характер і були слабкі, бо тільки рідко коли охоплювали всіх робітників своєї професії. В загальному ці юнії тривали тільки короткий час, але вже й в їх історії відомі змагання за здобуття більших заробітних платень, за скорочення годин праці і навіть за встановлення принципу приймання на роботу тільки їх членів, що опісля розвинулось у відому засаду „закритої майстерні” (closed shop).

Вже в цьому періоді розвинулось теж багато інших засад, що опісля увійшли в головну програму робітничого руху, включно з колективними умовами праці (collective bargaining). Перші зареєстровані в історії американського робітничого руху спільні наради представників робітничих організацій і представни-

ків працедавців відбулися між шевцями і їх працедавцями у Філадельфії 1779 р.

Паралельно до розвитку робітничого руху занотовано теж страйки, отже зорганізоване перервання праці, щоб в той спосіб домогтися кращих її умовин. Перший такий страйк в Америці занотований в 1741 році в Нью Йорку, коли то місцеві пекарі припинили працю, щоб домоглись задоволення їхніх вимог. Проте, цей страйк був скерований не так проти працедавців, як радше проти місцевих властей, що визначували ціни на хліб. Перший справжній страйк був викликаний у Філадельфії в 1776 р. мандрівними друкарями. В 1799 р. теж у Філадельфії відбувся перший страйк шевців одної категорії в піддержці страйкуючих товаришів шевців іншої категорії. Ньюйоркські шевці в 1805 р. вперше створили „постійний страйковий фонд” для допомоги тим, що страйкуватимуть в обороні своїх прав, а чотири роки пізніше ті самі шевці зорганізували перший „генеральний” страйк, поширюючи початковий страйк проти одного працедавця на багатьох інших, які намагались допомагати першому.

Спротив працедавців

Рівночасно з розвитком і поступовим скріплюванням робітничого руху, почав організуватися і збільшуватися спротив працедавців проти робітничих організацій. Де тільки це було можливе, працедавці намагались розбивати робітничі організації, або щонайменше зменшувати їхню силу і впливи, наймаючи на працю робітників з-поза юній, організуючи страйколомів і, насстанці, відкликом до судів, щоб ті проголосили робітничі спілки нелегальними. Законна боротьба працедавців проти трейд-юній велася

головно в судах Філадельфії, Нью Йорку і Бостону в рр. 1806 і 1814 в рамках старого англійського закону, який постановляв, що організація робітників для домагання підвишки заробітної платні може вважатися „змовою проти публіки”. — Ця боротьба велася впродовж кількох десятиріч. Початково вона була проти самих профспілок. Опісля, як робітничі організації визнано „легалними”, працедавці повели судову боротьбу проти страйків та інших засобів, якими робітничі організації виборювали собі права. Боротьба була завзята та велася із змінливим щастям. В тому часі багато робітничих організацій перестало існувати, але криза минула в 1820 році і від того часу датується вже постійний ріст і поширення робітничого руху, що від ремісників почав поступово поширюватися і на фабричних робітників.

Новий розвиток

Для закріплення своїх впливів, робітничі організації вже в тому часі почали брати активну участь в політиці. В 1827 р. створено у Філадельфії Трейд-Юнійний Союз Механіків (Mechanics' Union of Trade Ass'n), першу більшу організацію профспілок, що швидко почала іменувати своїх кандидатів на місцеві уряди, завданням яких було „репрезентувати інтереси робітничої класи”. За прикладами Філадельфії і Пенсилвенії пішли інші стейти. В перших документах занотовані такі домагання і цілі робітничих профспілок: зменшення праці до 10 годин; обмеження праці для малолітніх; скасування конкурентійної праці каторжників; вільне і рівне право на науку; заборона конфіскації заробітної платні і ремісничого знаряддя за довги, і т. п. З часом, робітничий рух почав прибирати звичайні форми американсь-

кої політичної партії, з місцевими і красивими з'їздами та іменуваннями кандидатів, але опісля він знов завернув до того, що вважалося „спеціалізацією” в робітничих справах та до боротьби за поліпшення умовин праці.

В році 1840 почався вже сильний розвиток американської індустрії, а з ним і посилення робітничого руху та боротьби за права робітництва. Для характеристики тих часів вистачить навести, що робочий день, який раніше тривав від сходу до заходу сонця, почали обмежувати до 10 годин для кваліфікованих робітників, тоді коли робітники по фабриках мусіли працювати по 11 і 12 годин за платню від 75 центів до 1.25 дол. денно.

В 50-тих роках минулого сторіччя почали творитися перші красиві професійні спілки. В 1850 р. відбулася перша красава конференція організацій друкарських робітників, а впродовж дальших трьох років постали красиві юнії каменярів, капелюшників, машиністів, залізничників та деяких інших професій. На перше місце домагань тих організацій в тому часі вже починає виступати справа колективних умов з працедавцями.

Громадянська війна, розвиток воєнної індустрії, розбудова залізниць та загальний розвиток країни в наступних роках були пригожим тлом для дальшого розвитку і росту робітничого руху, що в 1872 р. нараховував вже понад 300,000 зорганізованих членів. На той час припадають зусилля і спроби об'єднати всі робітничі організації, що й проявилось в створенні Національної Робітничої Юнії (National Labor Union) в 1866 р. в Балтимор, яка початково зосередила свої зусилля на домаганнях 8-годинного дня праці, — але опісля відступила від „чистого” трейд-юніонізму та намагалась збі-

льшити заінтересування робітництва в співпраці з продуцентами. Ця юнія, що почала організувати кооперативи та встрявати все більше до політики, швидко, бо вже в 1872 р. перестала існувати, але започаткована нею праця не залишилась без наслідків, коли в 1884 році Конгрес законно встановив 8-годинний день праці.

Початки модерного робітничого руху

В цьому бурхливому періоді перших спроб організації робітництва та боротьби між робітництвом і працедавцями почав поступово кристалізуватися модерний робітничий рух, передвісником якого було створення Ордену Лицарів Праці в 1869 році. Орден постав з малої місцевої юнії мандрівних друкарів у Філадельфії, а його основником був Юріяг С. Стівенс. Вкоротці до нього долучились інші юнії, хоча орден існував як таємна організація, зі своєрідною ритуальною практикою. Десять років пізніше, в р. 1789, орден вже нараховував 10,000 членів а в 1886 він мав понад 700,000 членів по цілій країні. Організаційно Орден складався з Генеральної Асамблеї, що виконувала зосереджену краєву контролю над численними відділами ордену, які з черги складалися звичайно з п'ятьох або більше місцевих робітничих організацій. В 1878 р. Орден відбув своє перше загальне зібрання, на якому Стівенс був обраний першим т. зв. великим майстром-робітником.

Орден мав широкі цілі, зокрема перебудову цілого суспільства з конкуренційної в кооперативну громаду, в якій робітництво могло б вповні та нарівні з усіми іншими користуватись правами і спільно продукованими добрами. Засобом в змаганні до цієї мети мало бути обмеження „грошевої сили” банків,

а не боротьба проти індивідуальних працедавців. До конкретніших цілей ордену належало встановлення 8-годинного дня праці, однакова заплата за однакову працю чоловіків і жінок, скасування праці дітей і каторжників, публічна власність інституцій загального користування та творення кооператив. Головними засобами в змаганні до цих цілей — вважалося насамперед виховання і політичні впливи, а страйки допускалися тільки як остання konieczність. Проте, вже у 80-тих роках, коли „практичні трейд-юнійні сили” почали здобувати поважні впливи, орден сам був організатором цілої низки страйків, здобувачи собі найбільший престиж головно успішною боротьбою проти власників залізничної системи в 1885 році. Вплив і значення ордену почали впадати внаслідок внутрішньої боротьби, яка виникла між прихильниками колективних умов з одного боку, а з другого з тими, які першенство віддавали політичним засобам та переміни суспільства довгим процесом перевиховання.

Американська Федерація Праці

В 1881 році започатковано нову робітничу організацію, якій судилося відіграти рішальну ролю в розвитку американського робітничого руху. В цьому році представники шістьох визначних профспілок: — друкарських, залізних і сталеварних робітників, ливарників, цигаретних робітників, теслярів і гутних робітників, як теж представники цілої низки інших робітничих груп з'їхалися в Питсбургу та створили Федерацію Організованих Професійних і Робітничих Спілок (Federation of Organized Trades and Labor Unions), зі Самуелем Гомперсом і Адольфом Страссером на чолі. Початково Федерація нараховувала 45,000 членів, але впродовж дальших п'я-

тох років вона виявила тільки малий розвиток, натрапляючи на опозицію ордену Лицарів Праці. Коли орден на своїй конвенції в 1886 році відмовився респектувати юрисдикцію великих профспілок, їхні представники відбули наради в Колумбус, Огайо, та створили окрему Американську Федерацію Праці — (American Federation of Labor), з якою теж на конвенції в Колумбус, в тому самому році, злучилася попередня Федерація, та на чолі якої став Гомперс. Нова організація нараховувала в своїх початках 138,000 членів, подвоївши цю кількість впродовж найближчих 12 років. Головними цілями нової Федерації були „чисто трейд-юнійні” справи, зокрема підвищення заробітної платні та поліпшення умов праці.

Після створення АФП, орден Лицарів Праці з кожним роком більше втрачав впливи і членів. В 1890 році він нараховував вже тільки — 100,000 членів і майже перестав грати будь-яку роллю в робітничому житті, хоча формально проіснував ще до 1917 р.

На шляху нового розвитку

Три наступні десятиріччя від 1890 р. позначилися всебічним ростом, розвитком і консолідацією нової робітничої централі — Американської Федерації Праці. В першій декаді кількість її членства збільшилася з 500,000 до одного і пів мільйона, а в дальших двох десятиріччях, зокрема під час першої світової війни і безпосередньо після неї, — збільшувалася ще більшими темпами і в 1920 р. виносила вже понад чотири мільйони.

В цілому тому періоді до Федерації приступило коло 80% всіх робітничих організацій. До найважливіших груп, які залишалися поза Федерацією, але які вдержували з

нею приязні стосунки, були чотири „Братства Залізничників”. — Кількість членства самостійних робітничих організацій збільшилася з приблизно 200,000 в 1900 р до майже одного мільйона в 1920 р. Перед першою світовою війною робітничі профспілки поповнювалися голов-но вуглекопами, залізничниками та будівельниками домів. В 1902 році, після великого страйку в копальнях вугілля, вуглекопи створили одну з найбільших індустріальних профспілок, найсильнішу і найкраще зорганізовану групу: Об'єднані Робітники Шахт (United Mine Workers), що увійшла в склад Федерації та яка, на чолі з Джаном Луїсом, відіграла важливу роллю в американському робітничому русі і збереглася до сьогодні як одна з найбільш впливових робітничих організацій.

Боротьба в індустрії

Ріст, розвиток і об'єднання робітничого руху у велику і впливову національно-господарську силу не проходили без спротиву і боротьби з боку працедавців. Вже з кінцем минулого сторіччя, як на кін американського господарського життя почали виступати могутні промислові корпорації, вони повели запеклу боротьбу проти намагань організаційного трейд - юнійного охоплення їх робітників. Під час цієї боротьби трапилося багато випадків насильства, поранень а то й смерти. Наприклад, безуспішна боротьба Асоціації Залізних і Сталевих Робітників проти корпорації Карнегі Стіл в Говмстед, Пенсильвенія, в 1892 році закінчилася кривавою битвою між страйкуючими робітниками і спроводженими компанією детективами, у висліді якої було десятьох вбитих. Тільки Національна Гвардія потрапила привернути порядок і спокій. В 1894 р. Юнія

Американських Залізничників, керувана тоді Юджіном Дебсом, поведла страйк проти корпорації Пулмен Парлор Кар в Пулмен, Іліной, і коли з цим страйком почали солідаризуватися численні інші залізнодорожники Шікагівської округи, — проти страйкуючих були вжиті федеральні і стейтові війська. В цій боротьбі 25 осіб було вбитих і 60 поранених. До подібного насильства між робітниками і працедавцями приходило теж в багатьох інших місцевостях.

В 1902 році, коли робітничі трейд-юнії почали швидко зростати, загострилася ще більше опозиція працедавців та почала прибирати щораз більш зорганізований характер. Такі обставини тривали аж до першої світової війни, проте вони вже не потрапили не тільки знищити, але навіть припинити дальшого розвитку робітничого руху. Щобільше, навіть в обставинах цієї боротьби занотовано багато успіхів зорганізованого робітництва, зокрема в досягненні багатьох колективних умов праці в безпосередніх переговорах між профспілками і працедавцями. Поступово це призводило до щораз більшої стабілізації праці й індустрії і це вважається великою заслугою Американської Федерації Праці в тому періоді часу.

„Безпартійність” і радикальна опозиція

На початку нашого сторіччя аж до першої світової війни робітничий рух в Америці зосереджував свої зусилля для здобуття підвишки заробітної платні, скорочення дня праці до 8 годин та для здобуття загального поліпшення умовин праці — шляхом колективних договорів з підприємцями. При цьому робітництво в загальному було проти намагань різноманітних політичних груп використати робітничий рух

для піддержки їхніх політичних програм. Політична роля зорганізованого робітництва була кілька разів на порядку нарад конвенцій Федерації Праці, у висліді яких і скристалізовано становище робітництва в політиці. Федерація Праці виступила рішучо проти намагань творення політичної робітничої партії, натомість допускала піддержку або поборювання звичайних політичних партій, залежно від їхнього ставлення до робітничого руху та робітничих вимог. Практика цілком виправдала таке становище робітництва, яке в той спосіб потрапило рішально вплинути на цілу низку законодавчих реформ та переведення в Конгресі цілої низки корисних для робітництва законів.

Інтересно, що вже в тому часі Американській Федерації Праці довелося звести боротьбу проти радикальних лівих елементів з-під знаку створеного в 1864 р. марксіського „першого інтернаціоналу”. Федерація послідовно держалася засад „звичайного і чистого трейд-юніонізму”, тоді коли радикальні групи і організації почали протиставляти їй проповідуванням „клясової боротьби”, рекомендуючи „політичний наступ” як найуспішніший засіб в боротьбі за робітничі права. Вже в 1874 р. в Америці постала Соціалістична Партія Праці, американська філія Першого Інтернаціоналу Маркса й Енгельса, і вона в 1895 р. намагалася створити, конкуренційний до Федерації Праці, Соціалістичний Професійний і Робітничий Союз, який розбився в 1901 р. та з якого опісля постала Соціалістична Партія, члени якої намарно намагалися змінити традиційну політику Федерації.

В 1905 р. деякі трейд-юнії, що відпали від Федерації, — створили конкуренційну організацію: Промислові Робітники Світу (Industrial

Workers of the World), яка намагалась організувати масу припадкових і нефабричних індустріальних робітників та ставила собі за мету „повалення платної системи”. Проте, — своєю боєвою тактикою і застосуванням насильства, — ця організація наставила проти себе публічну опінію і її в багатьох стейтах поставлено поза законом, заарештовуючи та засуджуючи на довічне ув'язнення її провідників. Після 1913 року вона почала швидко занепадати і втрачати впливи так серед робітництва, як і серед загалу суспільства.

Робітництво під час першої світової війни

Перша світова війна причинилася до сильного збільшення індустрії та її активності, а з тим і до поширення та дальшої активізації робітничого руху. З приступленням Америки до війни тут була створена — Красва Рада Воєнної Праці, завданням якої було дбати про співпрацю між робітниками і працедавцями та полагоджувати непорозуміння, що могли б негативно вплинути на воєнні зусилля країни. Зорганізоване робітництво було запрошене теж до цілого ряду інших урядових воєнних агенцій і у висліді цієї співпраці з федеральним урядом та за свій вклад у воєнні зусилля нації робітничі організації почали користуватись виразною охороною уряду і почали грати важливу роль у загально - національному житті. Рівночасно з цим поліпшилися теж робітничі умовини. В 1923 р. заробітна плата вже виносила пересічно 52 центи на годину, а тиждень праці 46 годин.

Робітничий рух між двома війнами

Перше десятиріччя після першої світової війни позначилося в Америці великими господарськими по-

трясеннями і переминами, а з тим і сильним занепадом організованого робітничого руху. Переставка воєнного господарства на мирне, загальне зменшення платні та повільність в продукції логічно могли вплинути на скріплення робітничого руху, але в практиці було навпаки. Нічого не допомогли численні страйки, а зорганізована боротьба працедавців проти профспілок, зокрема в металевій, залізничній і автомобільній індустріях, причинилися до зменшення чисельности робітничих організацій майже на одну третю. Цей період відомий в історії робітничого руху як „ера відкритих майстерень” (open shop). Введення нових машин в індустрію, що у великій мірі зменшувало потребування робітничих рук, та господарська депресія в 1929 р. завершили занепад в робітничому русі після першої світової війни.

Господарська відбудова

Робітничий рух в Америці почав оживати та набирати нового розмаху щойно з ухвалою т. зв. Акту Відбудови Краєвої Індустрії на весні 1933 р., яким м. і. гарантовано робітникам право організації в довільні профспілки, як теж право колективних умов з працедавцями. Це, як і ухвалений Конгресом попереднього року т. зв. Акт Норріса—Ля Гвардії, що обмежував інтервенцію судів в спорах між робітниками і працедавцями, стало базою нового могутнього розвитку і росту робітничого руху та його організацій. Робітники автомобільної, гумової, цементової та алюмінієвої індустрій почали швидко організуватися на індустріальній базі, включаючись у Федерацію Праці в характері федеральних профспілок. Для характеристики розвитку профспілок в тому часі вистачить навести, що Міжнародна Спілка Ро-

бітників Жіночих Одягів збільшила кількість свого членства із 40 до 150 тисяч.

Уневажнення Акту Відбудови Красвої Індустрії в травні 1935 р. та подуманий для припинення трейд-юнійного руху плян репрезентації робітників по фабриках були знову хвилево дещо припинили дальший розвиток робітничого руху.

Нову базу для нового розвитку трейд-юнійного руху створив ухвалений 5-го липня 1935 р. т. зв. Акт Вагнера (Nat'l Labor Relation Act), яким знову гарантовано робітникам право довільно організуватися та колективно домовлятися з працедавцями. Крім того, Акт забороняв профспілки, опановані або фінансовані працедавцями. Після затвердження і вдержання в силі цього Акту в квітні 1937 р., розвиток робітничого руху набрав ще більшого розгону ніж після Акту Відбудови.

До найважливішого робітничого законодавства з того часу зараховується т. зв. Акт Справедливих Стандартів Праці (The Fair Labor Standarts Act), що увійшов в силу 1938 р. та який встановлював мінімум заробітної платні (40 центів), надчас (овертайм) праці та цілу низку інших стандартів праці на між-стейтовій базі.

Конгрес Індустріальних Організацій

Не зважаючи на новий великий розвиток і зріст робітничого руху, або, можливо, власне тому, внутрі Американської Федерації Праці — прийшло до внутрішньої боротьби, у висліді якої в 1935 році створено „Комітет Індустріальних Організацій”, який на конвенції в листопаді 1938 року переорганізувався в Конгрес Індустріальних Організацій (Congress of Industrial Organizations — скорочено СІО).

До розколу прийшло на тлі організаційних непорозумінь. Федерація Праці на конвенції в Сан Франсіско в 1934 р. прийняла одногласно звіт резолюційного комітету, в якому говориться про „розвиток нових метод в організації робітників в індустріях масової продукції” тому, що „організування їх в цехові профспілки виявилось дуже трудне або й неможливе”. Отже, йшлося насамперед про нові організаційні форми робітників в таких індустріях масової продукції, як автомобілева, цементова, гумова і т. п., в яких затруднені робітники не доконче мусіли бути кваліфіковані в тих професіях, в яких працювали. Федерація Праці почала тоді видавати чартери на організування місцевих і краєвих трейд-юній в тих індустріях, намагаючись встановити межу між масовими і цеховими профспілками, відповідно обмежуючи їх юрисдикцію. На тлі інтерпретації резолюції з Сан Франсіско й прийшло до поділу.

Нова федерація робітничих профспілок, Конгрес Індустріальних Організацій, включала початково 9 з 10 профспілок, завішених в правах Федерацією Праці, як теж понад 30 „організаційних комітетів”, що взяли за організацію нових індустріальних профспілок. Першим головою СІО був вибраний Джан Люїс, голова Об'єднаних Робітників Шахт. Організаційний поділ робітничого руху не тільки не припинив його розвитку, але в багатьох випадках ще тільки скріпив конкурентійними організаційними зусиллями. Загальна кількість зорганізованого в трейд-юніях робітництва виносила в кінці 1941 р. вже коло 11 мільйонів. Рівночасно з цим почались краще налаштовувати відносини і співпраця між робітництвом та працедавцями.

Робітництво підчас другої світової війни

Японський напад на Перл Гарбор звів разом в спільній справі всі групи зорганізованого робітничого руху і працедавців. Негайно після об'явлення війни 8-го грудня 1941 р., президент Рузвелт скликав конференцію представників робітництва і працедавців, у висліді якої робітництво добровільно погодилося припинити всі страйки на час війни, а працедавці зі свого боку зобов'язалися не проголошувати локаутів. Рівночасно створено з представників робітництва, працедавців і громадянства Красву Воєнну Раду Праці, завданням якої було розглядати та мирно полагоджувати всі непорозуміння між робітниками і працедавцями. На подібній базі та з подібними завданнями поставали теж такі самі місцеві ради.

В грудні 1942 р. — представники АФП, СІО і Братства Залізничників були призначені до т. зв. Комітету політики праці і управління (Management-Labor Policy Committee), як дорадчого тіла до т. зв. Воєнної Комісії Людської Сили. Після того представники зорганізованого робітництва брали участь в усіх спеціальних зусиллях, зокрема в Раді Воєнної Продукції. Воєнні обставини, максимальне затруднення та співпраця зорганізованого робітництва у воєнних зусиллях країни були новим пригожим тлом для дальшого росту, поширення і закріплення робітничого руху, що став одним з найбільш рішальних факторів в господарському і політичному житті країни. Окремо треба згадати, що організаційним воєнним дорібком робітничого руху було створення в 1946 р. Красвої Спільки Фармерських Робітників, що приєдналися до АФП.

Після війни

Закінчення другої світової війни в 1945 р. видвигнуло перед робітничим рухом, як і перед цілою суспільністю, цілу низку проблем, розв'язка яких не обійшлася й без важких забурень та нових конфліктів. Впродовж 12 місяців після закінчення війни здемобілізовано понад 10,000,000 чоловіків і жінок, — для багатьох з яких треба було знову зробити місце в індустрії. Перестали існувати численні урядові агенції, що підчас війни регулювали відношення між робітниками і працедавцями. Виникли нові господарські і фінансові труднощі та розбіжності між заробітками і коштами прожитку, у висліді чого прийшло до численних страйків та нових договорів між працею і управлінням. На цьому тлі прийшло теж до поширення робітничого законодавства.

Майже впродовж одного сторіччя американський робітничий рух розвивався без окремої допомоги з боку федерального законодавства. — Навпаки, до 1926 року місцеві суди часто інтервенювали в спорі між робітництвом і працедавцями на підставі законів про відшкодування а то й кримінального кодексу.

Основним зворотом в правній опозиції до робітничого руху вважається т. зв. Акт Залізнодорожної Праці з 1926 р., запропонований робітництвом і працедавцями. Цей закон базувався на принципі, що мирні відносини в праці можна вдержати вільними колективними умовами між робітництвом і працедавцями. Закон вдержано в силі рішенням Верховного Суду Злучених Держав в 1930 р.

Акт Норріса—Ля Гвардії з 1932 р. закінчує в робітничому русі добу — відому під назвою „управління при допомозі судових заборон”. —

Цей закон касував судову заборону страйків, пікетування та бойкотів.

Акт Вагнера з 1935 р. вже в цілості відносився до загального трейд-юнійного руху, гарантуючи затрудненням „право організуватися, творити, приступати або піддержувати робітничі організації, умовлятися колективно за посередництвом доволіно обраних представників, та займатися відповідною активністю для колективних умов, або для іншої взаємної допомоги та захисту”. У висліді того закону, офіційною назвою якого є: Nat'l Labor Relation Act, створено Краєву Раду Робітничих Відносин, з двома головними завданнями: — 1. не допускати до несправедливого трактування робітників працедавцями та 2. призначити представників для переговорів в справі колективних умов, якщо б працедавці і робітники не могли самі в тих справах договоритись. Головною заслугою Акту Вагнера для робітничого руху є повна легалізація та нормалізація колективних договорів між робітничими організаціями і працедавцями.

Деякі зміни в робітничому законодавстві вніс закон Тефта-Гартлі (Labor-Management Relation Act) з 1947 р., ухвалений проти сильної опозиції зорганізованого робітництва та проти вета президента Трумана. На підставі цього нового закону обмежено деякі домагання робітництва в колективних умовах, — зокрема заборонено договори про т. зв. „замкнені майстерні”, на підставі яких працедавці могли б приймати до роботи тільки членів профспілок, обмежено до деякої міри страйки та для противаги „несправедливим практикам” працедавців відносно робітництва встановлено теж цілу низку „несправедливих практик” робітництва у відношенні до працедавців.

Окремо треба зазначити, що в обличчі американського закону, не можна заборонити робітникові покинути працю в намаганні добитись більшої платні, або поліпшення умовин праці. „Право на страйк” — вважається зорганізованим робітництвом частиною американської Конституції, яка забороняє „недобровільне рабство.”

Теперішній стан робітничого руху

В 1951 році зорганізований робітничий рух в Злучених Державах складався з понад 200 красвих автономних робітничих організацій, — більшість з яких належить до Американської Федерації Праці або до Конгресу Індустріальних Організацій. Згідно з офіційальною статистикою, ці організації мають тепер коло 16,800,000 членів, з чого до АФП належить 8,000,000 до СІО 6,000,000 і 2,800,000 до незалежних профспілок. Це значить, що на кожних чотири робітники в Злучених Державах один належить до профспілки. Кількість місцевих профспілок, зареєстрованих з одною з централей або незалежних, виносить понад 70,000. Впродовж останніх двох років АФП і СІО виключили зі свого складу ті профспілки, що були комуністичні.

АФП і СІО вдержують стейтові і місцеві організації, що очолюють профспілки в їх районах. На початку 1950 р. АФП мала 50 стейтових федерацій та 811 міських централей, а СІО мало 39 стейтових та 245 міських і повітових індустріальних рад. Обі централі встановляють свою загальну політику на річних конвенціях делегатів стейтових і місцевих організацій, на яких вибирається теж езекутивних представників.

Робітничі організації часто означаються як професійні (craft) або індустріальні, залежно від того, чи

вони організують професійних робітників, чи загальних індустріальних, без точного означення їх професії. Проте, сьогодні вже є тільки дуже мало юній, які цілком виразно і точно підпадали б під одну або другу категорію, так, що це означення вважається радше тенденційним ніж фактичним.

Для кращої координації спільних інтересів усіх професій, АФП встановила чотири „департаменти”, — кожний з яких складається з групи краєвих профспілок зі спільним заінтересування у відповідних промисловостях. Це департаменти: будівельних, металевих, залізничних і морських (марітім) професій. Деякі юнії належать рівночасно до двох або і трьох департаментів. — Такого поділу немає в СІО.

Колективні умови

Колективні умови, отже договори представників робітничих організацій з працедавцями в імені всіх робітників, є тепер основою діяльності юній. У висліді їх спільних нарад з представниками підприємств списується відповідний договір, що ним нормується умовини праці, гарантії проти одностороннього звільнення з праці та встановлюється відповідний апарат і процедуру для покладжування всіх спірних справ, що можуть виникнути в тягу праці. Загально оцінюється, що сьогодні є в силі понад 100,000 таких колективних договорів, якими охоплені коло 15 мільйонів робітників.

Поодинокі „колективні умови” більше або менше різняться між собою. Деякі з них відносяться тільки до висоти заробітної платні, годин та умовин праці, а інші охоплюють ще й такі справи, як спільне управління охороною здоров'я, добродійність, пенсії, аванси, спільні зусилля для збільшення продукції і т. п. Крім того, в такі умови впису-

ється звичайно й платні за вільні від праці дні та свята, справу відпусток, додаткові винагороди за довгорічну працю, винагороди за працю понад час, і т.п. В половині 1950 р. було вже коло 8 мільйонів робітників, що колективними умовами мали забезпечену пенсію на старість та інші привілеї.

Час тривання більшості колективних договорів встановлюється звичайно на один рік, після чого його автоматично продовжується або змінюється чи доповнюється. Деякі умови підписується на довший період часу, хоча й з відповідними клявзулями для доповнень відповідно до обставин.

Інші роди діяльності

Діяльність робітничих організацій звичайно не обмежується тільки до самих умов з працедавцями. Численні юнії і їх централі розгортають теж широку суспільну, добродійну і навіть політичну діяльність для добра своїх членів і загалу. Цілість праці і активності юній тепер охоплює такі головні ділянки: адміністрація внутрішніх справ; переговори, встановлювання та нагляд над здійсненням колективних умов з працедавцями; добродійна і виховна діяльність; участь в громадських, стейтових і національних справах. В останньому часі зорганізований американський робітничий рух починає грати щораз більшу роль теж в міжнародних справах, організуючи світове робітництво для спільних цілей на базі американських ідеалів волі і демократії. Окремо треба згадати про послідовну акцію АФП на міжнародному терені для висвітлення робовласництва та поневолення робітника в Советському Союзі. Старанням АФП, СІО, Об'єднаних Робітників Шахт, разом з представниками вільних робітничих організацій —

Британії, Франції, Італії та інших країн, створено в 1949 році Міжнародну Конфедерацію Вільних Професійних Спілок, в протипагу створеній в 1945 р. (теж при участі СІО) і опанованій комуністами Світової Федерації Професійних Спілок. Нова міжнародна Конфедерація вільного робітництва швидко росте і розвивається а міжнародний комунізм не без причин вважає її своїм найбільшим ворогом.

Боротьба проти комунізму

Організована комуністична активність в американському робітничому русі датується з листопада 1920 року, коли то створено т. зв. Виховну Лігу Професійних Спілок, — метою якої було „розсаджувати і здобувати” робітничі юнії з нутра. Опісля ця організація перезвалася на Лігу Єдності Професійних Спілок. Не маючи успіхів в „здобуванні” робітничих організацій, — Ліга в 1929 році почала так само безуспішно розбивати робітничий рух та творити власні організації. Після створення СІО, комуністи звернули свою головну увагу на цю організацію. Багатьом з них пощастило проникнути в її ряди і навіть зайняти там важливі пости. Комуністичні впливи в СІО збільшувались і становили щораз більшу загрозу у воєнні і повоєнні роки, поступово намагаючись перемінити цю організацію в експозитуру Кремля. — Справи радикально змінились в р. 1949, коли то на конвенції СІО ухвалено доповнення до його конституції, на підставі якого виключається з проводу в організації кожного, хто є „членом комуністичної партії, фашистської організації або іншого тоталітарного руху”. Боротьба проти зорганізованого комуністичного руху в робітничих організаціях завершилась на початку 1950 року, коли з робітничих цент-

раль викінено всі комуністичні або опановані комуністами юнії та поведено генеральну чистку проти комуністів взагалі.

Вигляди на майбутнє

Американський робітничий рух має сьогодні найкращі вигляди на майбутнє. Його авторитет і впливи в суспільстві і в країні зросли максимально. З кожним днем ліпше налагоджується співпраця між робітничими організаціями і працедавцями. В 1951 році ми пережили такий — здавалося б — неімовірний факт, як частина автомобільної індустрії сама запропонувала зміну колективної умови та підвишку заробітної платні. Значення і вплив робітництва характеризується відомим фактом, що власне воно перерішило вибір президента в 1948 році. — Але найкращою запорукою дальшого розвитку робітничого руху та його впливів є наявні тенденції до єдності. Очищенням СІО від комуністів створено головну передумову співпраці між цю організацією і АФП, що вже з великою користю для цілого робітничого руху і для цілої країни проявилось в багатьох випадках. В поодиноких місцевостях вже створено спільні комітети для спільних цілей. СІО і АФП вже активно співпрацюють в багатьох організаційних ділянках, як і в урядових агенціях, створених після проголошення стану національної загрози в 1950 році.

Американський робітничий рух міг розвинути до його теперішніх розмірів і впливів тільки в обставинах американської волі і демократії, для яких він є теж одною з найбільших гарантій.

На закінчення треба висловити тільки побажання, щоб маса українського робітництва в цій країні більше заінтересувалася цим рухом та брала в ньому активну участь.

НОВА УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ В ЗДА

Написав Іван Кедрин

Скільки приїхало і де розміщені?

Скласти докладну статистику українців у Зл. Державах ПА взагалі та нової іміграції зокрема — дуже важко, а то й взагалі неможливо. Давні імігранти приїздили сюди не за національним принципом, а за квотами держав, громадянами яких вони були. Таким чином до першої світової війни офіційна американська іміграційна статистика знає тільки імігрантів із Австро-Угорщини й Росії (інші держави нас тут не цікавлять) і нараховує таких імігрантів, народжених у тих країнах, або їхніх дітей, 3 і 1/2 до 4-ох мільйонів душ. Одна четвертина з цього є українського етнічного походження, але не української національної свідомости.

Нові імігранти приїхали до ЗДА, на підставі „ДП-Акту”, в масі, за допомогою трьох переселенських організацій (поза ними, на афідевіти, приїхало не більше кількадесяти душ): 1. ЗУАДК спровадив по день 1. жовтня 1951 року докладно 26,793 осіб, 2. Український Католицький Комітет, як підвідділ Національної Католицької Конференції, спровадив округло 15,000 (за статистикою „греко-католиків”), 3. Світова Рада Церков спровадила теж певну скількість українців, але спільна з росіянами віроісповідна приналежність, без національного розподілу, внеможливиює окреслення їх числа. Коли взяти під увагу

сумний факт, що частина людей, що приїхала до ЗДА, подаючись перед допоміжними організаціями як українці, вступила в ЗДА до російських церковних парафій і до російських організацій, то можна прийняти цифру 50.000 українців як найбільш зближену до правди.

ЗУАДК зробив першу спробу перевести докладну статистику розміщення новоприбулих на терені держави. Він видав весною 1950 р. „Карту розселення українських імігрантів у ЗДА, прибулих за допомогою ЗУАДК-ту за час від 1-го січня 1949 р. до 28-го лютого 1950 року.” Хоч названий період іміграційної акції охоплює тільки 14,552 особи й хоч від того часу безсумнівно чимало змінилося щодо постійного замешкання наших людей — (напр. через масову втечу людей із фарм до міст та їх приплив на Схід Америки з її осередніх стейтів), проте ця карта збереже на завжди чимале історичне значення. І так, вона виказує, що тих тільки 14 з половиною тисяч новоприбулих українців поселилось аж у 42 різних стейтах. Шкоду з такого великого розпорощення українського елемента, і через те нараження його на швидку повну асиміляцію, рівноважить користь із скріплення усіх українських громад, де вони лиш знаходились до того часу, та заснування нових у таких місцевостях, де тамошні американці інколи й взагалі не знали

про існування України й українського народу. Екзекутивний директор ЗУАДК-ту твердив свого часу, що за два роки 1949 і 1950 появилось в американській пресі на всій величезній території ЗДА більше заміток і статей про Україну й українців, у зв'язку з приїздом на місця нових іммігрантів-українців, як за попередніх 20 років разом взятих.

Ця маса 50-ти тисяч новопритулих українців викликала не тільки негайний відрив американського світу, зацікавленого цим явищем, але й скріпила надзвичайно існуючий в ЗДА давній український елемент в усіх його зорганізованих клітинах, в усіх ділянках його релігійного, культурного, товариського й громадського життя. Коли в самих початках того великого історичного переселенського руху появились були дисонанси, взаємні заміти та нарікання на „розчарування”, то дуже швидко — згідно з передбачуванням керівників і давньої і нової імміграції — дисонанси вигладжувались, різниці щезали і щезала проблема поділу на „старих” і „нових”. Цей процес ще остаточно незакінчений, але поступає на очах швидкою ходою до свого завершення через щораз краще взаємне пізнання: новопритулі вміють оцінити заслуги давніх іммігрантів, як піонерів у творенні й організації взагалі українського церковного й громадського та політичного життя, що не існувало тут до 80-тих років мин. століття; давні ж іммігранти побачили, як нова імміграція почала негайно не тільки матеріально влаштуовуватись, не нехтуючи найважчими можливостями праці й заробітку, але, поруч із цими своїми невітшними життєвими умовами, почала негайно включатись в існуючі вже організації та творити нові, започатковуючи но-

вий період небувалого до цього часу здвигу, головно в ділянці культурній та політичній.

Церкви, братські організації, громади

Українська Греко-Католицька Єпархія в ЗДА (єп. К. Богачевський і єп.-пом. А. Сенишин) нараховувала в 1949 році 131 парафій із 302,103 їх членами. Фактом є, що церкви небувало заповнились і стали тісні, раз-у-раз творились нові парафії, люди линули до своєї Церкви і давали ще раз доказ релігійности українців. Це саме торкається православних. Українська Автокефальна Православна Церква (митр. Й. Теодорович і архиеп. Мстислав) нараховує 70 парафій і 80,000 вірних. — Деяка кількість українців належить до Протестантської Церкви (привітеріяни, баптисти, адвентисти).

Українські громади існують сьогодні в округло 500 місцевостях ЗДА і сміливо можна твердити, що вони майже без винятку стараються, з більшим або меншим успіхом, бодай час до часу виказувати свою активність, хоч би у влаштуванні раз у рік якоїсь традиційної культурно-патріотичної маніфестації.

Найяскравіше видко громадську зрілість нової імміграції за числом приросту членів існуючих тут 4-ох великих українських братсько-допомогових організацій. **Український Народний Союз** (Джерзі Сіті, Н. Дж.) нараховував на день 15. вересня 1951 року понад 64,000 членів, у тому числі коло 15,000 нових іммігрантів. **Український Робітничий Союз** (Скрентон, Па.) має округло 20.000 членів. „Провидіння” (Філадельфія) округло 9.000 членів, — „Народна Поміч” (Пітсбург, Па.), округло 6,000 членів. Разом — це велика сім'я кругло 110,000 членів,

зорганізованих, свідомих українців, що активно піддержують ті організації, які були і подекуди далі є головними носіями тягару економічної, громадсько - організаційної і політичної праці українства в ЗДА. Провід цих організацій є все ще в руках давньої імміграції. Але нема сумніву, що кожна наступна конвенція змінюватиме своє обличчя щораз у користь новоприбулих, головню ж тоді, коли ці нові іммігранти стануть (вже за 2-3 роки) теж „старими”, одержуючи в масі американське громадянство, — і тоді напевне зросте теж і їх безпосередня відповідальність за долю цих давніх фортець. Те саме торкається зорганізованих місцевих громад: нові іммігранти здебільша самі не квапляться займати на місцях чільні позиції, поки не пізнають основно ґрунт, відносини, реальні можливості праці. Загальний образ відносин у громадах (війнятки завжди трапляються) говорить про правильний, здоровий, ступневий розвиток тамошніх відносин, без внутрішніх „революцій”, основаних лиш тут і там на безтактовності одиниць.

Політичні Організації

З масовим приїздом нових іммігрантів від 1949 року, існувала в ЗДА (поруч з гетьманцями, про яких буде мова далі) тільки одна суто-політична організація, **Організація Державного Відродження України (ОДВУ)**, що її головою є безупинно від 1937 року проф. О. Грановський та яка у вересні 1950. року відбула свій 16-ий з'їзд. Відзеркалюючи раніше ідеологію одностайного ОУН та користуючись в перших десяти роках свого існування великими впливами в українському громадянстві в Америці, вона перейшла разом із усім табором ОУН полк. А. Мельника поважну еволюцію в своєму розвитку, сто-

їть нині на позиціях народного солідаризму й співпраці з іншими українськими групами та піддержує український Державний Центр на еміграції, як єдине політичне представництво українців у діаспорі. — Вже сам персональний склад теперішньої Гол. Управи вказує, наскільки в цій організації мають впливи нові іммігранти, що здебільша стоять теж у проводі місцевих Відділів, та редагують журнал „Самостійна Україна” в Шікаго.

Другою хронологічною українською політичною організацією в ЗДА, яка ідеологічно відповідає ОУН С. Бандери, є **Організація Оборони Чотирьох Свобід України — (ООЧСУ)**, основана з кінцем 1946. року (від 1947 — голова Гнат Білинський). У протилежності до ОДВУ—ООЧСУ ставиться критично до Української Національної Ради й на цьому тлі зберігає тактичний союз з гетьманцями. Щодо персонального складу, то нема ніякого сумніву, що майже весь він сьогодні складається з нових іммігрантів, які передусім є „мізком” організації, редагуючи новооснований тижневик „Національна Трибуна” (офіціозом є місячник „Вісник”). Поза тим націоналістичним сектором, є тепер на терені ЗДА сектори центрово-демократичний і соціалістичний, відбиваючи тут більш — менш образ українських політичних таборів, заступлених в УНРаді. Отже: колишні члени галицької партії УНДО (Українське Національно-Демократичне Об'єднання) та заснованих на еміграції Українського Національно-Державного Союзу (УНДС) і Союзу Земель Соборної України, поруч із деякими безпартійними, створили в квітні 1950. року **Союз Українських Національних Демократів (СУНД)**, — що його головою є д-р Кость Паньківський. Спроба втягнути туди й

інші центрово-демократичні елементи не вдалася, наслідком чого повстала ще окремо **Українська Революційно - Демократична Партія** — (УРДП), голова проф. Смолянський, спершу під фімією **Демократичного Об'єднання Бувших Репресованих Советського Союзу** (ДОБ-РУС) та потім окремо, щоб ця остання організація мала свобіднішу руку в її окремішніх статуткових завданнях (голова інж. Фуркаловський). В останніх тижнях появилася проба заснувати на терені ЗДА ще й окремо згаданий вище УНДС.

На соціалістичному секторі така ситуація, що під впливом створення на еміграції Союзу Українських Соціалістів (СУС) повстало в Нью Йорку **Бюро Організації Українських Соціалістів**, голова д-р С. Ріпечкий. Окремо гуртує соціалістів основана у 1949 р. **Вільна Громада**, голова проф. І. Паливода. Політично-дискусійним Клубом понад-партійного характеру є існуюча від кінця війни в Нью Йорку **Соборна Україна**, голова полк. В. Кедровський. Зближеним до соціалістичного табору своєю соціальною програмою, але націоналістичним своїм персональним членством, що вишло із ОУН, є „**Товариство Сприяння Визвольній Боротьбі**”, що гуртує прихильників УГВР (група М. Лебідя). Окремо від отого вахляра політичних організацій — націоналістичних, центрово - демократичних і соціалістичних — існує організація українських монархістів, **Українська Гетьманська Організація**, — яка ще у 20. рр. повстала з „Січей”, але підчас війни завмерла і тільки у вересні 1950. року відновила у Дітройті під головуванням Йосифа Білоуса.

Тому, що підставою усіх тих поділів не завжди є лише ідеологічні різниці, то не всі вони є теж ор-

ганічно виправдані й безумовно тимчасово хаотизують відносини, — розпорошуючи енергію громадського активу та відвертаючи його увагу від сутніх загальних проблем.

Лихо існування всіх тих численних груп зменшує факт існування двох (майже тотожних) центрів: — 1. **Порозуміння Політичних Груп** складається з представників СУНД, соціалістів і УРДП (головування за чергою). Воно покликало до життя **Фінансовий Комітет** (голова С. Дембіцький) для матеріальної піддержки Національній Раді, через що виринув конфлікт із Конгресовим Комітетом, що боронить принципу централізації всіх збірок. З Фінансовим Комітетом співпрацюють **Товариства Сприяння Національній Раді**, які в актуальні політичні справи не встрявають, зате піддержують матеріально і морально УНРаду. — 2. **Демократичний Блок** створений під проводом Українського Робітничого Союзу і охоплює не тільки центрово-політичні групи (крім СУНД), та соціалістичні, але й деякі не-політичні демократичні громадські організації (як напр. Об'єднання Демократичної Молоді чи згадана Соборна Україна).

Політичною верхівкою українців в ЗДА, як єдина політично-репрезентаційна організація назверх, є **Український Конгресовий Комітет** (голова проф. Добрянський). Однаково, як у всіх вищезгаданих політичних організаціях, таксамо у самому Конгресовому Комітеті і в його численних Відділах на терені ЗДА велику й активну ролю грають нові іммігранти.

Культура й мистецтво, преса

Нова імміграція дала поштовх до поглиблення української політичної думки та до політичної активізації українців в ЗДА, але в цій

ділянци не може похвалитися самими тільки успіхами. Зате насправді велетенські успіхи має вже за короткий час 2-3 років в ділянці духовій. Починаючи від церковних хорів та хорів при Народніх Домах і від маси популярних рефератів та численних щорічних місцевих культурно - мистецьких імпрез і кінчаючи на мистецьких виступах високої класи, нова імміграція дала відразу відчутти присутність в її рядах фахівців різних ділянок культури. Дві українські наукові установи (Українське Наукове Товариство ім. Шевченка, голова М. Чубатий, й Українська Вільна Академія Наук, голова М. В. Ветухів, два театри (Театральна Студія Й. Гірняка і Театр В. Блавацького), Студія Заочного Навчання д-ра М. Шлемкевича, Оперний Ансамбль Б. Пюрка, Капеля Бандуристів Китастого-Божика, такі хори високої класи, як український чоловічий хор „Думка” в Нью Йорку (Л. Крушельницький), Товариство Прихильників Музики і співу у Філадельфії (Л. Перфецький), Літературно - Мистецький Клуб з окремими Секціями, повстання двох спеціально - літературних часописів, місячника-журналу „Київ” у Філадельфії і дво-тижневика-газети „Обрії” Ю. Косача у Нью Йорку, індивідуальна діяльність українських письменників, — серед котрих є творці найвищого рівня, журналістів, артистів малярів і різьбарів, співаків і співачок, танецниць, декламаторів, чільних прелегентів, — все воно надало українському життю в ЗДА іншого тону, підтягнуло те життя вгору й оформило його духово. Коли й до цього часу бували інколи в ЗДА українські високо-мистецькі імпрези (напр. Хор Кошиця), то проте те життя характеризувала аматорщи-

на. Воно знялось тепер на рівень професіоналізму, дарма, що мистці і культурники-професіонали здебільша мусять заробляти на хліб насущний не-професійною працею.

Ми зумисне не називасмо багато призвищ та говоримо загальною, бо по-перше, це така широка тема, що вимагає окремої великої статті, і, далі, цій темі присв'ятив окремий інформаційний нарис О. Тарнавський у минулорічному Календарі УНСоюзу, до котрого відсилаємо цікавих. За останній рік культурно-мистецьке життя не послабло, а ще скріпилося, що є наявним доказом живучості творців.

На початку 1951 року було в ЗДА рівно 25 пресових органів, політичних часописів, періодиків, журналів і різних інших видань, разом накладом близько 100,000 примірників. У Редакціях всіх без винятку українських часописів у ЗДА засідають вже також нові іммігранти, в декотрих часописах вони становлять більшість, а то творять виключно всю Редакцію. Деякі часописи, і політичні й аполітичні (літературні чи суспільні, основані і ведені новими іммігрантами — (напр. „Київ” та „Обрії”, сатиричний часопис „Лис”, який — на превеликий жаль — часово припинив свою появу, тижневик „Новий Світ”, політичний тижневик, орган ООЧСУ „Нац. Трибуна й ін.). Позаредакційними співробітниками української преси є здебільша нові іммігранти, публіцисти або фахівці різних культурницьких ділянок. Національно-громадська свідомість нової імміграції піддержала українську пресу не тільки своїм членством в організаціях, що видають часописи, але й передлатою, бо нові іммігранти в масі не можуть обійтись без рідного часопису.

Допомоговий відтинок

Давні імігранти великим своїм зусиллям створили й удержали — **Злучений Український Американський Допомоговий Комітет (ЗУАДКомітет)**, головою якого є адв. І. Панчук та директором д-р В. Галан. Нові імігранти покликали до життя свою окрему допомогову організацію „Самопоміч” (Ю. Ревай), що видає орган „Новий Світ” (Д-р Ю. Фединський). Первісні жалюгідні непорозуміння між тими двома організаціями полягали власне на непорозумінні, що виходило через поганий підхід непоінформованих новоприбулих одиниць. Ці дисонанси належать вже до минулого. Потреба харитативної діяльності така велика, що є місце не тільки на дві організації, але на де-де збільшені розміри їх діяльності. Нові імігранти в масі зрозуміли історичні заслуги ЗУАДКомітету, опертого на жертвенність української громади, й індивідуально та збірно тісно співпрацюють з ним. Після недалекого припинення іміграції й у міру того, як нові імігранти стануть американськими громадянами й матеріально незалежняться, виринуть на допомоговому секторі нові проблеми: — створити суспільницько - культурний центр, дім опіки над старцями, допомоги незаможним інтелектуалам, ведення тієї харитативної діяльності, що її ведуть прерізні американські організації, кожна із власним призначенням. Нові імігранти мають зрозуміння цих проблем.

Інші організації

Було б трудно перерахувати всі існуючі в ЗДА українські організації, зокрема новозасновані, та ще й кожній із них присвятити бодай кілька рядків пояснення і характеристики. Зазначимо тільки загально, що повстала ціла низка но-

вих організацій, головно станових, або як секції при „Самопоміч” — (інженерів), або окремо (Т-во українських лікарів, голова д-р Р. Осінчук), колишніх учителів тощо. деякі з них дійсно надзвичайно вдатно допомагають новоприбулим одно - професіоналам влаштуватися по своєму фахові.

До існуючих раніше молодняцьких організацій (Ліга Української Молоді Північної Америки й ін.) долучились такі три ново-засновані організації молоді: 1. „Пласт”, — 2. Спілка Української Молоді Америки (СУМА) й 3. Об'єднання Демократичної Української Молоді — (ОДУМ), що їх членами є майже виключно нові імігранти молодого покоління. Поруч із давно існуючим „Союзом Українок Америки (голова О. Лотоцька), що його підсилили нові імігрантки, створено із деяких давніших жіночих організацій „Об'єднання Українських Жіночих Організацій в ЗДА” (Людмила Івченко) та створено нову організацію „Матірний Союз Українок (Мілена Рудницька). Під поштовхом новоприбулих, колишніх вояків, постало „Об'єднання б. Вояків-Українців” (голова Д. Галичин), куди цілістю ввійшла колишня Стрілецька Громада.

Висновки

Наслідком масового напливу кількадесяти тисяч нової іміграції із світу зовсім інших понять та інших метод праці й інших життєвих навичок, безумовно прийшло в житті українського громадянства в ЗДА до деякого заколоту. Те життя ще не зовсім устabilізувалось і все ще знаходиться у стадії деякого ферменту, з не тільки позитивними, але й негативними проявами. Але все це були і є речі природні, логічні і тому не страшні, бо позитиви де-де перевищують нега-

тивні явища. Найбільш позитивним явищем є власне активність нової іміграції, яка не пішла на зайву і руїницьку боротьбу з тим, що тут знайшла, а на включання себе в існуючі верстати та на поправу їх і розбудову власною участю і власною працею. До негативних об'явів теперішнього часу належить упадок жертвенности та надмір організацій, із котрих деякі є фікцією. Але нема сумніву, що із зростом матеріального добробуту нових імігрантів, які швидше, як це робили давні імігранти, стараються жити на пристойній життєвій стопі, — зростає також і жертвенність. — Можна думати теж, що після повної симбіози новоприбулих із давніми імігрантами повернуться жертвенність і активність давніх імігрантів, що тепер впала, бо — мовляв — „хай тепер другі дають їй роблять”. Штучні новотвори безболісно зниддють і щезнуть, творчі й

життєздатні збережуться. Актуалізація української проблеми для всього американського світу та щораз більше зацікавлення нею у риканським політичним світом у зв'язку з міжнародньою ситуацією стає поштовхом для достойної поведінки всіх українців в ЗДА, як одиниць так і збірноти, та водночас надалі буде спіратися не тільки об кон'юнктуру, але об плянову й безупинну інформаційну працю. Щораз краще вивчання дійсної американської демократії, прикметною рисою якої є велика толерантність до інших поглядів земляка та право критики всіх, включно з найвищими державними установами і особами, причиниться теж напевно до того, що щезнуть з українського життя деякі нездорові методи, привезені сюди із рідного краю, що перебував під чужинецькою займанщиною, та з еміграції з її нездоровою атмосферою.

ТЕПЕРІШНІ НАЗВИ ЛЬВІВСЬКИХ ВУЛИЦЬ

Згідно з останніми інформаціями, большевики поробили такі зміни в назвах вулиць Львова:

Алея Фоша названа тепер Вокзальною; вул. Баторого — советського маршала Ватутіна; вул. Бема — Ярослава Мудрого; площа Бернардинська — площа Воз'єдиненія; вул. Боїмів — Фрунзе; Вали — Радянський Бульвар; Домініканська — Ставропигійская; Святого Духа — Івана Підкови; Замарстинівська — Калініна; Зіморовича — Лермонтова; Зибликевича — Чернишевського; Кадетська — Гвардейская; Казимирівська — Чапаєва; Кармелітська — Дарвіна; Корняктів — Изюмская; Легіонів — Первого Мая; Л. Саліги — Сталіна; Лонцького — К. Брюлова; Личаківська — Лені-

на; Марії Магдалини — Лізи Чайкиной; Можнацького — Драгоманова; Орльонт — Молодої Гвардії; Пелчинська — Дзержинського; Рутівського — Театральна; св. Тереси — А. Невського; Сикстуська — Октябрю; 3-го Травня — 17 Вересня; Церковна — Кляри Центкин; Чарнецького — Радянская; Шепицьких — Кирова; Янівська — Шевченка; Жовківська — Богдана Хмельницького.

Як з поданих прізвищ бачимо, — всього чотири вулиці Львова назвали комуністи українськими історичними прізвищами, а всі інші прикрашено прізвищами москвинів або чужинних комуністів, що ні з Україною, ні зі Львовом нічого спільного не мали і мати не можуть.

ПРОФ. МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У ЛЬВОВІ

Написав д-р Іван Раковський

Як відомо, проф. М. Грушевський, тісно зв'язаний своїми родинними і маєтковими відносинами із Києвом, хоч був професором львівського університету, не прийняв австрійського громадянства і через весь час свого побуту в Галичині залишився громадянином російської держави. Але ж таким способом цей наш незабутній професор зробився дуже незалежним від красивого правління, ба навіть від своєї безпосередньої влади. Відносини між Австрією і Росією були вже в тих часах дуже холодні, але й дуже коректні. Зокрема красне польське правління мало перед Росією великий респект; воно ж мало від державного, віденського правління гострий наказ не робити і не допускати нічого такого, що могло б порушити і так вже „натягнені" відносини з могутнім сусідом.

Однак, як громадянин російської держави, проф. М. Грушевський знав дуже добре, що ним дуже „опікується" російський консулят у Львові, та при допомозі наших москвофілів пильно слідить за кожним його кроком, отже із цієї „опікою" мусів наш молодий професор дуже рахуватися і дуже берегтися у своїй поступуванні. Для людини такої як проф. Грушевський, з могутніми засобами духової сили і завзяття, меткої і дуже діяльної, що в додатку мала хист і гаряче бажання мати важливий голос не тільки в нашій науці, але і в

громадянському житті, це була нелегка справа. Але наш молодий вчений легко дав собі раду із цими труднощами.

Перш за все, проф. М. Грушевський, обнявши свої обов'язки, всеціло присвятився своїм викладам і своїм слухачам; багаті змістом і новими поглядами виклади, семінарійні вправи і пильний нагляд над працею слухачів та кермування тією їх працею, вимагали, особливо в перших роках, великого вкладу праці і часу.

Рівночасно віддався наш вчений із запалом своїм улюбленим науковим дослідям, продовжуючи далі свої праці, розпочаті в Києві, а систематично збирані матеріяли до викладів стали основою його безсмертного твору—Історії України. Про цю найважливішу навчально - дослідну діяльність нашого найбільшого і найбільш заслуженого історика певно розкажуть колись докладно його учні. Та цією діяльністю професора Грушевського наше львівське громадянство не цікавилось: науковими працями наших професорів високих шкіл, хоч їх було тільки кількох, ніхто не займався. Тому і не диво, що над новим членом львівської громади всі швидко перейшли до денного порядку. Але ж цілком ненадійно пригадався нашій громаді цей молодий вчений.

Пішов він два-три рази на вечірниці Бесіди, приглянувся тодішній нашій молоді, познайомився з нею

і... одружився з Марією Вояковською. Це був просто грім з ясного неба для нашої львівської „сметанки"! Вона вже вспіла була якось-то розвідатися, що молодий професор не тільки вчений, але і багатий і на визначному становищі, — тимто став в її очах дуже доброю „партією", — всі родини з нашої тодішньої верхівки були дуже раді пригорнути його до себе. А тимчасом цей многонадійний „кандидат" бере за дружину мало кому відому учительку віділової школи. Мезаліанс — та й годі!.. Та молодий вчений виявився тут великим психологом і знавцем людських душ: вибрана ним дружина була не тільки дуже освічена і розумна, але і дуже розсудна, а при цьому зразкова дружина, мати і господиня дому. Вона власне відняла молодому нашому вченому всі господарські і домашні турботи та уможливила йому спокійну наукову і громадянську працю і, коли сьогодні ми подивляємо дуже плідну наукову і багато-гранну громадянську діяльність проф. Грушевського, то велика в цьому заслуга його достойної дружини. Небавом панство Грушевські придбали чепурненький дімок, біля після-виставової площі, при вул. Понінського, із гарним садком і тут, на узгір'ї, біля Стрийського парку, близько гаю і піль, далеко від міського гамору, уладив собі проф. Грушевський своє родинне вогнище і свою наукову робітню, в якій творив свої безцінні праці, що є оздобою і гордістю нашої науки і культури.

Розуміється, що справа оснований державного українського університету лежала дуже на серці нашому професорові: він гарячо обороняв її на засіданнях професорів львівського університету, коли тільки вона там була на денному порядку, і з цієї власне причини рек-

тори цієї високої школи полагоджували всі зв'язані з цим справи президентально або на сенаті, де наш професор з правила не належав. — Зате, він давав завжди нашим послам докладні вияснення дотично української науки, коли вони цього потребували. А коли Польське Коло висунуло проти заснування згаданої нашої високої школи закид, що українці не мають стільки своїх вчених, якими можна б обсадити таку наукову установу, наш професор зложив великий, основний меморіал в цій справі, в якому виказав, що згаданий закид безосновний, бо українці мають доволі потрібних наукових сил і на доказ цього предположив нарис обсади всіх потрібних кафедр такого університету на всіх трьох світських відділах (філософії, права і медицини) науковими силами, признаними в слав'янському, а то й в європейському науковому світі. Згаданий меморіал, висланий до австрійського міністерства освіти від Наукового Т-ва ім. Шевченка, дуже осоромив Польське Коло та підніс повагу нашої науки. Слід зазначити, що при цій нагоді ми, галичани, вперше довідалися, що четвертина професорів всіх російських університетів були свідомими українцями, а вдруге стільки було „тоже малоросів". Про наших вчених на західно-європейських високих школах, як — Горбачевський і Пуллой в Празі, Борисикевич в Градці, Хведір Вовк в Парижі й інші, нам було відомо.

Крім справ, зв'язаних безпосередньо або посередньо із нашою наукою, справа видавнича була одною із перших, на які професор Грушевський звернув свою увагу. Ця справа була в тих часах у нас дуже занедбана: тільки „Просвіта" видавала щороку календар, а щомісяця маленьку книжечку, призначену головню для селян; Товариство Шев-

ченка видавало щомісячних „Зоря”, призначений для наших освічених родин, „Діло” видавало свою „Бібліотеку найзнаменитших повістей” — звичайно одну книжку на рік, духовенство мало свої скромненькі станові видавництва. Поза тим друкують дуже мало. Загально відчувався голод на книжку, який наші освічені люди заспокоювали різними польськими видавництвами, часто лубочного характеру. — Щоб цьому зарадити, проф. Грушевський закладає товариство „Українська Видавнича Спілка”, яке швидко розвиває свою видавничу діяльність, засипуючи наш книжковий ринок численними добірними книжечками дуже різноманітного змісту: літературного, з творами наших і чужих письменників в перекладах, та популярно-наукового, а крім цього видає поважний місячник „Літературно - Науковий Вісник”, який, під редакцією Івана Франка, стає на високому, європейському рівні. Отак, під енергійним проводом проф. Грушевського, Українська Видавнича Спілка зразу стає поважною видавничою установою, яка вповні заспокоює дотичні потреби тодішньої нашої інтелігенції.

З черги звернув проф. Грушевський увагу на наші потреби на полі шкільництва. Ця ділянка нашого народного життя була тоді в жалюгідному стані: шкільна краєва рада, краєве правління і сойм, що були в польських руках, вважали своїм обов'язком спинювати культурний розвиток українського народу, та ставили непоборні труднощі в заспокоєнні наших найколючніших потреб на цьому полі. — Доходило до цього, що заснування якоїсь одної середньої школи треба було з трудом виборювати довгими літами і просто вижебрувати у влади, а заснування такої школи вважалося надзвичайно великим

політичним здобутком. Правда, була тоді в нас приватна дівоча учительська семінарія у Львові, яка дуже гарно розвивалася, але закласти подібні такі свої приватні школи в краю, ніхто не мав відваги. — Перший зважився на це професор Грушевський; він підіймає клич: — Закладаймо собі самі свої власні приватні, потрібні нам школи! За його почином утворюється окремий комітет для переведення в життя згаданої думки, який збирає жертви на такі цілі і негайно, 1904 р. засновує своїми засобами українську приватну учительську семінарію в Коломиї. Згадана наша перша в краю приватна школа, під управою проф. Осипа Чайківського, розвивається дуже гарно і вже після кількох місяців сама покриває всі свої видатки. Ця успішна спроба заохочує других, і швидко скрізь по цілому краю, мов гриби по дощі, появляються наші приватні середні школи, головню гімназії, спершу гімназія в Рогатині, яка під умілою управою проф. Івана Галуцинського та при допомозі дотичного шкільного комітету, під проводом священників Городецького і Ваня, стає зразковою такою установою — а далі й інші.

Вже після двох літ заходить потреба заснування окремої установи, свого роду приватної української шкільної ради, яка кермувала б усіма нашими приватними середніми школами і для цього 1908 р. заснується Шкільний Союз, який під проводом проф. Грушевського починає свою важливу працю. Та недостача часу, конечного для ведення такої установи, змушує професора небавом, після двох літ, передати управу Шкільного Союзу в інші руки. За те наш невтомний професор дає себе вибрати на голову новозаснованого Товариства Учителів Вищих Шкіл „Учительська Про-

мада”, яка під його проводом зразу розвиває належну діяльність. Проф. Грушевський перш за все засновує нове окреме видавництво, місячник „Наша Школа”, що під кермою Івана Кревецького стає гарним професійним органом нашого середнього шкільництва, а рівночасно із цим „Учительська Громада” стає відважним оборонцем прав нашого середнього шкільництва перед зазіяма польської шкільної ради. Діло в цьому, що польська шкільна рада, замість опікуватися українським шкільництвом, що було її обов’язком, як державної установи, його послідовно нищила, викривлюючи та нагинаючи до цього відповідні міністеріяльні закони і розпорядки. До того часу не було ніякої оборони перед таким злочинним безправ’ям, та „Учительська Громада” від тепер, в кожному такому випадку, негайно висилає меморіяли до краєвої шкільної ради і до міністерства освіти, представляючи протизаконність поступування шкільної ради і домагається відкликання дотичного зарядження. Розуміється, що міністерство жадало від шкільної ради вияснення і вона мусіла оправдуватися й викручуватися із свого беззаконня, а, що найважливіше, гамувати свій запал у нищенні українського шкільництва. Справа мусіла дуже швидко до живого допекти полякам у шкільній краєвій раді, коли після кількох таких наших меморіялах її піднесено на черговому засіданні цієї установи, при чому дотичний докладчик зазначив, що всьому винен голова „Учительської Громади” „російський підданий” проф. Грушевський, який бунтує спокійних і лояльних досі австрійських урядників. — Тоді один приваєний член шкільної ради, українець, в своїй добродушности, взяв в оборону проф. Грушевського і заявив, що голова „Учительської Гро-

мади” тут ні при чому, він же ж вчений дослідник, який поза наукою нічим не цікавиться, і як наддніпрянець наших обставин не знає, а всьому винен тут секретар згаданого товариства, Раковський, справжній спричинник бунтарського поступування даного товариства й автор дотичних зухвалих меморіялів. Розуміється, що після цього Раковський мав з цього приводу великі службові прикrostи, але це вже до речі не належить.

Від нашого політичного життя проф. Грушевський держався загальною остеронь. Тодішня „професорська” наша політика, яка в державному, віденському правлінні шукала захисту й оборони перед гнетом і насиллям поляків в краю, була надто примітивна, наш соціалістичний рух, який тоді, в останніх роках минулого століття, щойно почав розвиватися, був тільки причіпкою польсько-жидівського соціалізму, без значення і впливу навіть на наше робітництво, а наш болодений радикалізм, що був соціалізмом пристосованим до потреб нашого селянства, замкнувся в надто вузьких „селянських” рамках і не був в силі захопити всі шари нашого народу. Ясно, що проф. Грушевський, великий знавець минулого й сучасного життя нашого народу та потреб і завдань всіх шарів нашої суспільности, не міг приступити до жадної із згаданих наших політичних груп. Наша львівська громада була переконана, що меткого і дуже діяльного нашого вченого здержували від участі в нашому політичному житті нестача часу і свідомість безупинного пильного нагляду з боку російського консуляту. Та цей погляд не був згідний з правдою, бо ось, коли після невдачної спроби „консолідації” — об’єднання всіх наших політичних партій, наші старі „норо-

довці” із Ю. Романчуком і Костем Левицьким на чолі і молоді „поступовці” під проводом Володимира Охримовича й Євгена Левицького, утворили нове „національно-демократичне” об’єднання з широкою поступовою програмою та з метою активізації всіх шарів нашої суспільності для здобуття матеріального добробуту і політичної незалежності цілого народу — тоді проф. Грушевський приступив до згаданого уряду, згодився співпрацювати із його представниками та 1902-го року підписав враз із ними першу відозву, звернену до цілої нашої суспільності. Але ця політична діяльність проф. Грушевського тривала дуже коротко. Внутрішня політика австрійського правління ніколи не йшла яким простим шляхом, а крутими манівцями: Австрія, як відомо, була зліпком 12-ти народів, більш або менше різних своєю мовою, минулим, культурою і своїми змаганнями (німці, українці, поляки, чехи, словаки, серби, хорвати, словінці, угри, румуни й італійці і жиди), з цього чотири народи (німці, серби, румуни й італійці) мали свої окремі держави, а два (українці й поляки) були маленькими частинками цілостей, що належали до інших держав; тимто цей складний державний твір міг безпечно і спокійно існувати тільки як вільна спілка вільних народів; коли ж керманічі внутрішньої австрійської політики не могли зважитися на таку основну перемену австрійського державного ладу, то вони мусіли безупину кризь найрізноморідніші політичні труднощі продиратися і проховзуватися.

Практичні політики австрійських народів пристосовувалися до цього і провадили політику вічних торгів і уступок, посвячуючи не раз основні засади і напрямні свого народу, чи своїх партій для здобуття

хвилевих,—навіть незначних здобутків. Таку політику провадив також і справжній провідник націонал - демократичного стороництва, — Кость Левицький, побіч Євгена Олесницького, безперечно найбільш талановитий і найзручніший політик галицьких українців. Розуміється, що проф. Грушевський, основний знавець минулого й сучасного життя не тільки українського, але й інших народів, дуже добре знав маленьку вартість такої політики і таких здобутків і для того, після двох літ спроби, усунувся від галицького політичного життя. Для оправдання цього поступку написав проф. Грушевський в Літ.-Науковому Віснику низку статей, під заголовком „Наша політика”, в яких піддав цю політику гострій, речевій критиці та висловив багато цінних уваг, з яких, на жаль, наші „практичні” політики не скористали, вважаючи їх теоретичними висновками вченого.

Ось короткий нарис позанаукової діяльності проф. Грушевського та його участі в нашому галицькому — а радше львівському громадянському житті, списаний на основі тільки цього, що залишилося в нашій пам’яті, бо з причини воєнного лихоліття ми не маємо спроби користуватися хоч би найважливішими і найконечнішими потрібними до цього матеріалами. Громадянська діяльність цього нашого великого вченого очікує ще свого гідного дослідника.

Як бачимо, діяльність проф. Грушевського, в часі його побуту у Львові, була дуже багатобічна й енергійна: все наше наукове життя, і майже весь видавничий рух, були в його руках; якийсь час займався також нашими шкільними справами та брав участь в політичному житті. Коли возьмемо на увагу, що проф. Грушевський по-

стійно і безупину займався своїми власними науковими дослідженнями і писанням своїх наукових праць, що дуже совісно сповняв свої професорські обов'язки на університеті, держачи свої виклади на висоті тогочасної науки і вкладаючи багато праці у виховання наших молодих дослідників-істориків та, що головування в Науковому Товаристві ім. Шевченка і в Укр. Видавничій Спільноті теж забирало йому багато часу, то справді треба дивуватися, як він міг цьому всьому дати раду та коли він це все полагоджував!

Як секретар нашого професора в часі його головування в Шкільному Союзі й Учительській Громаді та постійний член Виділу Наукового Т-ва від 1908-го року, я мав нагоду приглянутися цій його праці та зрадити цю його тасмницю:

Отже, в якійнебудь порі було прийти до проф. Грушевського, він все був зайнятий своєю науковою працею і серед книжок і рукописів, або стояв за своїм пульпітом, або сидів за своїм бюрком, прегарно різьбленим гуцульськими мистцями; — зразу видно було, що це властиво було його улюблене заняття. Працював професор незвичайно витривало і скоро, свої рукописи писав дуже швидко своїм особливим скороченим письмом, яке міг відчитати тільки привчений до цього складач, відставлений в друкарні окремо для складання цих рукописів. Він був ідеальним головою установ, якими проводив: справді кермував і давав напрям діяльності даної установи та пильно наглядав належного виконання своїх поручень, а також ухвал виділу.

Від Редакції: Цей уривок недрукованих ще споминів колишнього голови НТШ, д-ра Івана Раковського, передав до використання в Календарі син Покійного, інж. Мирослав Раковський.

Звичайна картина в причалах Нью Йорку в 1951 році. Тисячі європейських скитальців виходять з корабля, щоб почати нове життя у вільній країні. До жовтня 1951 року ЗУАДКомітет спровадив коло 30,000 переселенців.

РОМАНИ Й ПОВІСТІ

Написав Л. Луців

— Минулого року ти нарікав, що немає в нас повістей про теперішнє життя українського народу. Гадаю, що цього року не зможеш бути нарікайлом.

— І не буду!

— На книгарських полицях лежать романи й повісті та кожний може читати до сходу.

— Не так воно багато на те число наших людей, що живуть поза рідними землями. Всі ті книжки, що появилися в цьому році — можна б прочитати за два-три місяці, а що робити пізніше? Знаю, що наші люди, ті, що ще не вміють англійської мови — читають сусідські книжки, бо їм своїх не вистачає. Їх позичають у публічних бібліотеках.

— А може не хочуть купувати своїх книжок, хоч вони дуже дешеві. Та ж кожен може легко видати одного чи два долари на рідну книжку і мати в ній те „євшан-зілля“, про яке так часто в нас стільки говориться.

— Твоя правда! Але ж вина тут не тільки читачів. Наші видавці вміють тільки видати книжку і більше нею не турбуються. Нехай патріотичний читач шукає за нею в книгарнях, коли хоче читати її.

— А це неправда! В часописах повно оголошень з довгими списками книжок на продаж.

— Так, але це все старі видання, з яких випорожнюється магазини. Нових видань майже не оголошується. Навіть рецензент мусить де-

коли цілі місяці ждати на те, щоб дістати в руки нововидруковану книжку. Та й не всі періодичні видання реєструють появу нових книжок. А ще цікавіше, що не всі видавництва надсилають свої видання до часописів, хоч і домагаються, щоб про них, про їхні видання — писати.

— Вони, мабуть, бояться втратити кількох покупців. Бо хто ж купить книжку, як не той, що схоче про неї написати...

— Але ж — це зовсім не по купецьки!

— Про те мені йде. Видана книжка — це товар, що шукає збуту, — шукає читача. Українська книжка — українського читача, а книжка в англійській мові про Україну — англійського, чи радше американського читача повинна шукати.

— Та все таки гадаю, що поживлений книжковий рух причиниться до поживлення літературної праці наших письменників.

— Дай, Боже, щоб так було! Та сумніваюся, чи ті автори, що мали щастя видати свої твори, зможуть всеціло посвятитися літературній праці.

— Чому так думаєш?

— Бо гонорарі, які вони дістали — не знаю, чи могли б вистачити навіть на одномісячний прожиток. Коли ж вони зможуть писати нові твори, як мусять важко працювати на прожиття?

— А от якось понаписували ті твори, що їх недавно видали.

— Коли ти читав ті твори, то певно звернув увагу на те, що вони написані кілька, або і кількадесять літ раніше. Або ще на рідних землях, або вже на еміграції в Європі. Тільки під повістю Т. Осьмачки бачимо 1950 рік.

— В нас і на рідних землях мало хто жив з літературної праці.

— Воно правда, але письменники мали такий рід праці, що вможлилював їм час їхнього дозвілля присвячувати письменницькій праці. Ця праця була їхньою улюбленою розвагою, або, як англійці кажуть „габбі”. Але тут воно інакше.

— Яка ж рада на те, щоб таки якимось уможливити нашим творчим умам працювати і далі над літературними творами?

— Важко тут щось видумати! — Та вірю, що справа не безнадійна. Видавці повинні бути підпомагачами української культури і, по можливості, платити такі гонорарі, щоб автори хоч щось мали за свою працю, а не сто примірників видрукованого твору... , щоб автор, оплативши ціну пересилки, міг розіслати свій твір приятелям і знайомим. Добре було б, щоб наші письменники могли дістати такий рід праці, яка не виснажувала б усієї їхньої сили, але при скромній винагороді залишала б трохи часу й снаги на умову працю. Помогло б справі проголошення літературних конкурсів на окремі роди літературних творів. Такі конкурси дали б письменникам деяку матеріальну допомогу і свідчили б про те, що вся громадськість цікавиться українською літературою.

— І знову нові збірки...

— Хто дає, той і ще дасть, а нарікають ті, кого ніколи не стрічаємо у списках тих, що жертвують.

— Ну, добре. Годжуся з твоїми

думками. Та тепер скажи мені, що думаєш про ті твори, що появились останнього року. От хоч би „Нову Заповідь” покійного Володимира Винниченка.

— Цікаво, що навіть політичні прихильники автора ніде явно не похвалили цього твору, хоч його й видали. Не зробили вони цього, бо знають, що утопійна думка Винниченка про „колектократизм” — як єдиний лік на розв’язку світового конфлікту між червоною Москвою і всім демократичним світом — це дитяча мрія про те, щоб зловити місяць, який ховається за вітром гонені хмари. Як не віриш, то послухай слів Жана Рульо, що захопився „колектократією” Винниченка:

„Мені здається, що коли б ми, соціалісти, і ви, комуністи, плюс радикали, погодилися на ідеї інтензивної кооператизації господарства, то ми законодатним, безкровним шляхом за кілька років могли б покласти такий початок, що вся Франція за яких десять років перейшла б на колектократію.”

— Ідейний вантаж залишився той самий, що і в давніх творах цього автора — це змагання до соціалізму, змагання скинути „політичні, соціальні й етичні обмеження людини”. А мистецька сила вислову автора — слабша, як у давніших творах. Тому „Нова Заповідь” не додає нового листка до вінка Винниченкової слави.

— А „Сад Гетсиманський” Івана Багряного?

— Про нього писали ми ширше в „Свободі”. Там і висловили свої застереження про негативну настанову головного героя до релігії. Та кожний неупереджений критик мусять признати, що Багряного роман перевищує подібні чужинні твори про тортури в советсько-російських тюрмах.

— Чи „Сад Гетсеманський” має шанси переступити межі українського слова та вийти в ширший світ, щоб і іншим народам показати советсько-російське „правосуддя”, яке вже більше як тридцять літ винищує український нарід під покришкою „влади народу”?

— Боюся, що тут будемо мати ще один доказ на те, що, коли напишеться справжній літературний твір — то це тільки перший крок на шляху до химерної „світової слави”. Бо шлях той довгий на кілометри і зумовлений не тільки літературними вартостями твору.

— Може причина труднощів лежить у антирелігійній духовій настанові головного героя?

— Тоді могли б зацікавитися ним ті круги, що опікуються творами бувших розчарованих комуністичних письменників. Могли б — та чи схочуть! А як їх вражати буде все ж таки український характер твору Вагряного?! Бо гасла про „волю і рівність” часто бувають тільки пустою декламацією, щоб нею прикрити щось інше, — от хоч би російський імперіялізм...

— А Чапленкова повість „Люди в тенетах”?

— Про неї вже багато писалося. Були слова повної похвали і цілковитого заперечення будьякої вартости. В автора справжній літературний хист, в сатиричному жанрі він дійсний майстер. Описує пластично, змальовує живі сцени, що їх читач довго має перед очима. Ось його опис одержі студентів металургійного інституту:

„Отже була тут предивенна, а як на соціалістичну дійсність, мало що й доречна рябизна одягу. Та ще й була вона надивовижу красномовна: не одно пальто казало: „ти б зашив мене, а то он з мене вата клаптями повилазила”; не одна — „спецівка” (спеціальний робітни-

чий одяг) просила: „ти б виправ мене, бо ще подумують, що я з юхти, — так заялозена”; а деякі шинелі благали, звертаючись до своїх носіїв: „ой, легше ворушіться, бо розліземось, як павутина”.

Жаль тільки, що автор не казав своїм героям жити згідно з етично-релігійними засадами і це слабина „Людей в тенетах”.

— А може люди під советсько-російським режимом вже взагалі забули про Бога і його етичні закони?

— Як тільки впала влада безбожницьких тиранів, то люди відновлювали церкви, викопували поховані ризи та знову явно шукали шляху до Бога.

— Та напевно не будеш мати жадних завваг до „Плян до двору” Тодося Осьмачки.

— Великі твори народжуються на самоті. Та ніхто не зможе заперечити, що мистецька культура — це дуже делікатна рослина, що найкраще вирощується в мистецьких гуртах. Не мусять це бути зараз якісь організації зі статутами та вкладками. Історія майже кожної літератури підкреслює, яке велике значення мали товариські зустрічі письменників в розвитку окремих талантів.

— Щось подібне було і в нас в Україні в двадцятих роках, коли так буйно розквітла була література. Але ж і тут, в Америці, маємо літературно-мистецькі клуби.

— Вони не можуть сповнити того завдання, про яке думаємо, бо ті наші клуби запублічні і заофіційні, немає в них місця на товариські виміни думок між самими письменниками. Малохто з письменників схоче сидіти на такій публічній цензурі.

— Але ж ти мав щось сказати про найновішу Осьмаччину повість „Плян до двору”, а говориш про я-

кісь літературні „чай”, чи „вечері”, на яких письменники могли б ділитися своїми думками про свої мистецькі задуми.

— Як би міг був Осьмачка почути думку своїх літературних приятелів і товаришів про свій твір ще перед його надрукуванням, або ще краще, в часі праці над повістю, тоді чи не всі закиди, що йому зробив критик в „Нових Днях”, були б напевно відпали і критик був би тільки хвалив „Плян до двору” — без найменших застережень.

— Та ж і так критик каже, що „Плян до двору” дає „синтетичний образ панування сатани в Україні, і в своїй синтетичності цей образ правдивий.”

— Та не зможеш заперечити, що правдиві і ці слова критика: „Неправдоподібності в деталях вражають нас, — вони перешкаджають нам вірити в правду цілості, — а це велика загроза для мистецького твору.”

— Дещо міг був справити редактор видання!

— Та видавництво не мало редактора, воно вже зробило велику жертву, що допомогло авторові видати твір. На жаль у нас немає таких видавництв, що мали б своїх редакторів, як воно буває в чужинних подібних інституціях. Тому в нас тимбільше потрібна співпраця самих товаришів письменників.

— А „Кордони пануть” — Івана Смолія?

— Читав і цю повість. Признаюся, що його оповідання „Блудний син” (друковане в „Свободі”) трошки більше відслонює мистецьке обличчя Смолія, як повість „Кордони пануть”, що давніше друкувалася в часописі в Німеччині. Його повість читається легко, автор заторкнув проблему болюче актуальну — зустріч галичан із східними українцями в 1939 р. у Львові, але, здасть-

ся мені. Смолій не виявив себе ще в цьому творі, не знайшов свого стилю, який безперечно є в вище згаданих авторів. Бажаємо йому, щоб з успіхом міг це зробити в своїх дальших творах. Мистецька проза складається з трьох компонентів: — переказу, описів і діалогів (сцен) — а автор залюбки послуговується по найбільшій частині самими розмовами героїв. Та й мова якась „прозаїчна”, важко знайти якесь порівняння чи інший поетичний засіб.

— Подібну проблему заторкнув і Володимир Радзикович у своїй повісті „У подувах буревію”. Там також стрічаються брати знад Дніпра і Дністра, але це було в часах стрілецької романтики й бурхливої доби національної революції.

— Непригадую собі, але читав десь рецензію, чи згадку, як висміювали цю повість.

— А, це певно в прокомуністичній газеті. Їм коле в очі те, що українське слово вільно промовляє до читачів поза залізною куртиную. Вони нікого не сміють похвалити. Радзикович написав свій твір старою манерою і не силкувався на жадні модні експерименти. Та його твір знайде свого читача і зворушить його малюнком тих, уже сьогодні історичних часів. А це найважливіше! Бо література подібна до лісу. Самі дуби, чи самі тільки високі дерева — хочби їх були не десятки, а то й сотні — не творять лісу. Його створюють маси різнородних дерев. В чужих літературах друкується тисячі різних книжок, бо щось мусять читати мільйони читачів. У нас про це не хочуть знати. Та вертаймося до Радзиковичевої повісти. Чуємо жаль до автора, що так якомось „нарисово” опрацював свою повість і дав читачеві тільки повістевий шкіц. А шкода, бо його сюжет такий приманчивий для широкого епічного полотна і такий

багатий на драматичні моменти!

— Так, але не забувай про те, як важко в наших умовах зосередитися до такої великої праці, про яку думаєш.

— Оті „умови” завжди досі зв’язували крила нашим письменникам. Добру повість пишеться два-три роки, а ми жили, й живемо з дня на день і мусимо думати про те, що далеко від літератури.

— Любив, і люблю читати легкі й „розвагові” повісті Б. Полянича.— Його шпигунська повість „О-313” читається одним „душком”.

— Автор має хист до писання таких речей. Та гадаємо, що він свідомий того, яке місце займають його писання в літературній гієрархії окремих жанрів. Тут знову треба б пригадати порівняння літератури з лісом.

— Та дехто з критиків нарікає, що в цього автора „західняцька” мова.

— Мовні різниці, що є між авторами окремих частин української землі — дуже легко могла б вирівнювати ота товариська співпраця письменників, про яку говорили ми вище, а кінцеве вигладження повинен робити мовний коректор, або взагалі редактор, та таких становищ немає ще в наших видавництвах, як ми вже згадували.

— Появилася в нас і одна історична повість. Думаю про твір М. Брадовича „На Москву”.

— На жаль не читав ще її.

— Чому?

— На те склалися аж десять причин — подібно як у того священника, що не міг вітати єпископа дзвоненням дзвонів.

— Що ж це за причини?

— Перше: не було дзвонів. Друге: не було дзвонаря. Третє.... А в мене: Перше: Не мав часу. Друге: Не міг ще її купити. Третє...

— Досить і першої причини! А „Оповідання про таємні події” В. Волкова та „Сонети й олександрини” Б. Кравцева?

— Забуваєш, що гуторимо тільки про романи й повісті, то ж інші роди літературної творчости залишаємо на боці. Ми й так забалакалися, а тут аж „десять причин”, щоб кінчати нашу гутірку. Перше: Редактор хоче короткої статті. Друге: Завтра вранці до праці — тож треба спати...

— Досить, досить! Замість того закінчи якоюсь сильною пуантою свої думки.

— Яке тут може бути „сильне” закінчення? Письменники повинні співпрацювати між собою для підвищення своїх осягів. Видавці мали б бути не тільки добрими бизнесменами, але й меценатами своїм авторам. А громадянство мусить таки знайти якийсь спосіб допомоги нашим працівникам пера, бо досі на цьому полі не зроблено нічого. А довший такий стан — це духовна катастрофа.

ПЕРШИЙ СТІЛ З РУШНИЦІ

(Із збірки мисливських споминів „При ватрі”)

Написав Роман Купчинський

До гуку я вже був привик. Від маленької дитини наслухався вистрілів з усіх родів сільської зброї — від ключів до церковних моздірів, що то рікрічно на Великдень гукали на цвинтарі під церквою, а далі й сам почав палити на славу Божу. Очевидно зачав від ключа. Сірники не були дорогі, ключ з відповідно глибокою діркою все на попівстві знайдеться, грубі цвяхи є на кожному кроці, а кусень шнурка це ніяка проблема. Потім перейшов я на більш досконалу зброю, на т. зв. „пістолу”. Крісову луску заправлялося в криве дерево, що менше більше наслідувало пістольну ручку, обвивалося луску кілька разів дротом, робилося панівку, і зброя була готова. До такого пістоляти йшов уже правдивий порох, а на панівку приходила головка сірника для запалу. Гук був менший як з ключа, але враження багато краще, бо з вистрілом вилітали з „цівки” „флейтухи” — себто куски паперу, що придержували в цівці порох. Зброя назагал була зовсім безпечна. За моєї практики тільки раз цівка полетіла разом з набоем, а два рази її розірвало, легко скалічивши мене в руку, а дякового Луця під оком. Обидва затаїли свої поранення, бо я від своєї мами, а він від свого тата були б дістали ще придаток. Що правда в різній формі, але однако-

во немилий — я буханці, а він паском.

Врешті прийшов час, коли моя мама осудила, що я вже досить підготований до правдивого стрілу з правдивої рушниці.

Чому мама?

Бо походила і по шаблі, і по кужалі з роду завзятих мисливців, і тому сама, хоч і жіночого роду, цікавилася мисливством та піддержувала мисливського духа в синах. Мій старший брат уже зо три роки кохався в мисливстві, тільки гімназія перешкаджала йому виконувати як слід цю шляхетну професію. Але рушницю десь розкрутив, і як тільки прийшов додому, снувався по полях за зайцями, куропатками, чи іншими шпаками. Дозволом на зброю не журився, бо тодішні сторожі безпеки не були такі влізливі, щоб без явного доказу шукати за рушницею в хаті, ані такі службисті, щоб бігати по полях за якимсь смалюхом з рушницею.

Одного дня сказала до мене мама:

— Пхинькаш вічно, щоб тобі купити „фльоберт”^{*)}). Ходи спробуємо, як то ти з рушниці стрілиш.

Час вибрала добрий. Тато пішов у поле, а брат десь у далекому Львові набирався гімназійних мундирів.

^{*)} Фльоберт — 22 мм райфел.

— Направду?! — скрикнув я на радощах і... враз мені на серці похололо. Рушниця, то не мале пістоля з луски військового набою, то навіть не правдивий пістоля Татаринowego Василя. То ж гукає як моздир на Великдень! А як десь шарпає!.. Казав брат, що одного разу мало йому зубів не вибила.

Але сказати це все мамі — ніколи! — Нехай діється Божа воля. Замкну очі і випалю.

— Мамо — кажу — то тільки сліпим набоем буду стріляти? А я хотів би гострим, зі шротом.

Відома річ, що сліпий набій не так шарпає і я мав слабу надію, що на перший раз піде так. Щоправда я вже був хлопець великий, а принаймні мав себе за дуже великого: десять років ось-ось, але все таки — рушниця!

Мама хвилину подумала.

— Ні, знаєш, шкода заходу. Я маю старий горнець. Повісимо на плоті, а ти пробуй розбити.

— А як буде хтось за плотом?

— Не бійся. Повісимо просто сто-доли, там нікого нема.

— А як жандарм є в селі і почує?..

Мама подивилась на мене кривим оком.

— Їй ти мудрагелю, чи часом ти не боїшся стрілити?!

— Я?! Чого! Що ж мені може статися?!.

Я це сказав таким тоном, що себе майже переконав, але чи переконав мому?! Здається не дуже, бо витягаючи рушницю з шафи, говорила ніби до себе:

— І хто б подумав! Виглядав на відважного, а як прийшло стрілити — дав драла.

— За кого мама? За мене?!

— Ні, борони Боже... За одного пана. Бувало сидить з моїм татом і все просить: „Візьміть мене на дики!“ — Не візьму — каже тато

— ще яке нещастя трапиться. Ану вам не стане відваги! — „Мені?... Відваги... Отче добродію, та я в горах з медведем стрінувся і не втік!“ Одного разу взяв його тато на засідку. То було восени, ніч ясна як день, дики люблять тоді влочитися. І що показалося. Дики вийшли на бараболю. Чує тато — просто того пана, але він чомусь не стріляє. Дики поцямкали, покрутилися і пішли. Приходить, а пана нема. Брешті знайшов його на вербі, на смерть перестрашеного. „Чого ви там вилізли?“ — питає. „Я хотів їх краще бачити — каже. — Але псявіри не почекали. Був би я їх наклав-наклав!“ „Другим разом — каже тато — як будете лізти на дерево, то беріть рушницю з собою, бо без неї тяжко більшу кількість диків положити“.

— А де ж його рушниця була? — питаю.

— Під вербою лежала. Панок як дряпавсь на дерево, то й рушниця відкріся.

Всі зрозуміють, що після такої історії моя амбіція притиснула мій страх до самої стіни душі і він не смів навіть писнути. Час-до-часу тільки кидав оком в бік рушниці, що крутилася в маминих руках.

— Візьмемо на початок небагато пороху — говорила мама. І випала чотири рази стільки, скільки йшло до пістеляти з луски.

„От десь гукне!“ — подумав я.

— Тепер заб'ємо порох добре папером! — продовжувала мама. — Давай-но, там лежить старе „Діло“.

Після того пішов шріт на куропатви — і знов частина „Діла“.

— Капсюлю заложимо аж надворі — казала мама. — Пам'ятай собі, ніколи не закладай капсюлі в хаті. Навіть замкнений курок може притиснути капсюлю і рушниця випалить. Одному твому вуйкові раз таке сталося.

— А котрому?

— Вистане тобі, що так сталося.

Ми вийшли перед хату. Властиво вийшла мама, а я досить непевним кроком подріботів за нею. Яке щастя, що старший брат був у Львові, а сестри в „Інституті для дівчат у Перемишлі”. То мали б утіху з моєї міни.

Мама поставила рушницю під горіхом, а сама пішла по горнець.

Це був інвалід, що втратив у бою з кухаркою одне вухо і кусень обличчя, але на емеритуру ще не йшов, бо сповняв дуже важну функцію в господарстві: держав у собі гашене вугля. Стоючи в кухні під лавкою, нераз падав, штовхнений ногою, зачеплений мітлою, чи штурхнений псом, але як це і з надломаними людьми буває — не розбивався. Коли б був цілий — давно розлетівся б на дрібні кусні. Він ані в голову собі не покладав, що доля готує для нього надзвичайну місію: стати ціллю для першого мого стрілу з рушниці, та надзвичайну славу: ввійти в українську літературу.

Викинувши з себе рештки вугля, станув на плоті і ждав на геройську смерть з руки молодого поклонника Св. Евстахія, покровителя мисливих.

А той молодий поклонник стояв досить непевно на ногах і, не знаючи ще тоді про св. Евстахія, просив самого Господа Бога: „Дай мені, Боже, розбити горнець і допоможи не розбити собі губи”.

Мама за той час оглянула панівку, стукнула рукою, щоб порох зайшов до панівки і настромила на коминок капсюлю.

— Маєш! — передала мені рушницю. — Добре притисни, цільно вимір і потягни за язичок.

Я підніс рушницю до ока і навів її на горнець.

— Ей, хлопче, чи не маєш ти страху? Чого тобі так цівка танцює!

Мені не тільки танцювала рушнична цівка, але і горнець хитався як голова п'яного, і стодола іздила то сюди то туди, як великий човен.

— Ну, бабо, стріляй! — почувся суворий, а zarazом насмішливий голос мами.

Не знаю, чи може хлопець, що вибирається за рік до гімназії, що має вічну тугу дістати за свідомство „фльоберт”, чи може стерпіти слово „бабо”?! Думаю, що нема такого, а як і трапився коли, то це не був я.

Тяжка образа привела мене до рівноваги духа й тіла. Я навів рушницю на щербато-всміхнений горнець, замкнув очі і — потягнув за язичок.

Що в найближчих хвилинах діялося — описати не можу, бо не пам'ятаю. Я не бачив нічого, в вухах мені дзвонили великодні дзвони, а ноги тряслися і вгиналися під мною. Але в грудях було ясно, тихо і радісно, як на безхмарному небі.

— Добре, хлопче, — почувся голос мами. — Розлетівся на дрібні кусочки. Будеш колись добрий стрілець.

Світ з'явився знову перед моїми очима, в вухах дзвонило чимраз слабше, а ноги відзискували давню пруживість.

З якою гордістю присів я біля тлінних останків старого горшка. Вони лежали на траві по цей і по той бік плота, а крім того в плоті було багато слідів від шроту. І йому від мене дісталось. „Так, так брате, я не жартую!” — казав я в дусі до всіх кабанів, слонів, носорогів, вовків, медведів, крокодилів, підкидаючи легковажно черепками.

Не знаю, яким кроком вертався Наполен по битві під Аустерліцом, але припускаю, що найбільш гордим

як я. Яка шкода, що нема брата, сестер, що загалом нікого не було. Бодай дяків Луць, щоб був прийшов, або хоч кілька хлопчиськів, що нераз під церквою бавилися і просили мене зацькувати їх псами. Мало того! Навіть мої пси, Гектор, Білик і Ямцьо не були свідками моєї слави — пішли з татом у поле.

Порятувала трошки ситуацію стара Мотря, моя нянька, почесна із власної пильности, бо по професії була багатою господинею, а тільки з туги за дітьми приходила колись мене бавити. Вона станула на порозі хати і, обкинувши мене печаливим поглядом, сказала до мами:

— Це він так стрілив?

— І горнець розбив! — відповіла мама.

— Ей, прошу їмості, невелика шкода. От буде завтра мій Степан у Бродях, то купить.

— Та то, Мотре, я йому вмисне поставила, щоб він розбив.

— А то знов нащо? Не ліпше в якийсь пеньок, або в папір!

— І так він нічого вже не був варт. То той щербатий з вугля.

Стара Мотря і того, здається, не похваляла, але з огляду на те, що горнець розбив її вихованець, пустила плазом мамину розтратність.

— Сиджу я собі — казала — в кухні і думаю: іти до Почасва на відпуст, чи не йти. Ото тепер якась війна, єгомосць читали, москаль з японцем б'ється, не знати, чи через границю пустять... А тут як бахне, Боже Ти мій... Я вже думала собі, що може москаль якийсь загнався аж сюди...

І мама і я знали, що якщо стара Мотря не видумала для мене цілої історії з москалем, то напевно він їй приснився, бо любила подрімувати собі. Але, борони Боже, сказати було їй про це, зіпсував би гумор старушки на цілий день...

Врешті, чи стара Мотря спала,

чи ні, це не змінило суті речі. Важне було те, що вона перестрашилась мого стрілу, а крім того була майже наочним свідком цілої героїчної сцени.

— О, тепер, то ти мені, сину, зайця на свято заб'єш! — говорила Мотря.

— Що одного... два, бабуню, заб'ю.

При цих словах мене розпирала гордість, і я був найсвятіше переконаний, що на Різдво обділю всіх зайцями.

Хто знає, як би воно й вийшло, не такі ще чуда бувають на світі, але на дорозі до того станув... Заяць. Звався він, щоправда, не Заяць, а Зайонц, і був комендантом найближчої станиці жандармерії. Саме підчас мого стрілу був у селі, почув стріл і за чверть години з'явився в хаті. Він знав, що мій старший брат воює без дозволу з його тесками по полях і здавна чигав на нагоду.

Зробив коротке слідство і сконфіскував рушницю на превелику радість батька, а на пізніший сум мого брата.

— Буде врешті раз спокій — говорив батько.

— Спокій буде якийсь час — казала мама. — Але за рушницею треба Демкові звернути дев'ять ринських.

— Я не плачу — обрушився батько. — Бійся Бога, такий видаток!

— Не більший, коли б рушниця була наша. Навіть менший.

— Чому?

— Бо наперед треба було б рушницю купити, а щойно потім жандарм міг би її відібрати. А так — жандарм наперед відібрав, а ми тепер заплатимо. І то менше, як за нову.

Конфіскаата рушниці прибила мене дуже, але одно потішало: стрілу з правдивої „дорослої” рушниці ніхто мені не міг сконфіскувати.

ЗУСТРІЧ ІЗ ЛЮДИНОЮ

Написала Марія Струтинська

Я пізнала його у Львові, в умовах советського життя, і не знаю, де він тепер — якщо він живе —, а тому не зважуюсь називати тут його прізвиська. Автім, я не знаю, чи було воно справжнє. Та всі, хто знав його ближче, посвідчать, що була в ССРСР, в двадцятьтретьому році з часу большевицької жовтневої революції і в третьому році третьої Сталінської прятiletки людина, що так думала, так говорила, так дїяла — і що ця людина не була божевільна.

Ми познайомились з ним у Літературно - Меморіальному Музеї Івана Франка, куди він зайшов оглянути перші експозиції, що незабаром мали змінитися іншими. Музей мав показати великого письменника і поета, епоху його виступу та його творчість у світлі вчення Енгельса - Маркса - Леніна - Сталіна, згідно з яким поет досяг свого апогею на цілих десять років до появи „Мойсея”, що був, за цим підходом, проявом поетового декаденсу, „хворобливим пориненням у місянізм”. А наші перші експозиції були побудовані так, що „Мойсей” виростає у їх центрі, як творче завершення... До того ж, ми мали сміливість, а може тільки наївність, ми, наукові робітники новоствореного Музею, вкупі з нашим нестільки сміливим, що незорієнтованим ще директором, Петром Івановичом Франком, повісити в кімнаті Франкових приятелів і близьких співро-

бітників — портрет Михайла Грушевського.

Це були медові місяці „воз'єднання”, і певно тому львівські експоненти „партії” задовольнилися покищо наказом змінити експозиції. Київський Наркомат Освіти заповів приїзд методиста музеїв, що мав переглянути і затвердити нові експозиційні пляни. Він справді приїхав, уже напередодні вибуху німецько-большевицької війни, і сумлінно перекреслював усе, що ми наово заплянували.

Та первісні експозиції були ще ненарушені, коли одного лютневого ранку в Музеї з'явився сивий, кремезний, бідно вдягнутий чоловік, зі змарганим лицем і пронизливим поглядом сірих очей під навислими бровами. І випадок хотів, що я заступала при ньому наших екскурсоводів, гарних молодих дівчат, та проте ще куди поганіших за мене знавців життя і творчости Івана Франка.

Зразу ж на вступі, у Франковому давньому кабінеті, де була влаштована виставка поетових творів, мене вразила велика обізнаність нашого гостя з тим, що діялось у нас наприкінці попереднього і напочатку цього сторіччя. Привід до цього дала Франкова „Молода Україна”. В „Кімнаті приятелів” він зупинився над склом вітрини з листуванням і згадав про якусь дуже цікаву і мені зовсім невідому деталь із взаємин Івана Франка з Ми-

хайлом Коцюбинським. А це ж була моя ділянка, моя праця, ті Франкові приятелі і добрі знайомі, я рилася в цих взаєминах не тільки з обов'язку, але й з глибокого інтересу: мій чоловік, що був тоді вже від року у в'язниці, передав мені був свій культ для Івана Франка, і я все мріяла, що він вийде на волю і ми зможемо разом займатися його улюбленим поетом...

Словом, я була збентежена. Я просто спитала цього дивного відвідувача:

— А звідки ви це знаєте? Я цього не чула, не читала ніде...

Він усміхнувся і сказав:

— Знаю це з листів Михайла Коцюбинського до мене.

Тепер я була цілком ошелешена: хто був цей так вбого, так дуже вбого вдягнутий чоловік, що так відбивав від усіх тих добре одягнутих письменників, журналістів, мистців та партійців, що приїздили до Музею по матеріяли для своїх добре оплачуваних статтів і фотомонтажів, що робили тут зарисовки до своїх картин, або нишпорили за тим, що треба викрити і знищити? Листи від Михайла Коцюбинського в умовах советського звеличування „письменника демократа”, „приятеля і наслідувача Горького”, „передтечі нашої епохи соціалізму, що веде до комунізму” — це мусіло б дати гарну позицію і добрі матеріяльні користі... Але, в мене була теж вражена і амбіція свіжоспеченого франкознавця, десь вийшли якісь листи, що мають таке значення для дослідів над життям і творчістю Івана Франка, а я про них досі й не чула!.. Хто ж це він такий, цей кореспондент Коцюбинського?

Та мені не прійшлося довго журитись мою ігноранцією. Він, видно, відчув, мої думки, бо сказав, глянувши на мене:

— А ви не журіться, що не знаєте цього. Листів Михайла Михайловича до мене ви не могли читати, бо їх ніхто, окрім мене та ще декількох близьких людей, не читав.

— Як це так? — не могла я спершу зрозуміти. — Вони не вийшли друком?

— Не вийшли і не вийдуть — в цьому режимі.

Хто знає хоч трошки советську дійсність, той мусів би напевно подумати „провокатор”. Було в цій людині щось таке, що я так не подумала. Ні тоді, в першому моменті, ні пізніш, коли я переказувала іншим музейним робітникам хід моєї з ним розмови, і вони стали мене остерігати перед провокацією.

Та наша перша розмова на цьому не скінчилася, мій новий знайомий дав мені ще одну нагоду призадуматись над його особою.

Коли ми зупинилися перед родинними фотознімками на стіні, і його погляд зустрів фото малого русявого хлопчика, що був тепер 50-літнім директором нашого Музею і депутатом до Ради УРСР, він, наче б ненароком, витяг з кишені малюсеньку книжечку і подав мені. Я розгорнула дрібні палітурки і прочитала прізвище: П. Франко. Внизу був дуже побожний заголовок...

Я глянула на нього питально, потім ще раз на першу сторінку книжечки. Перед буквою „П” була дрібна, як крапка, мала буква „о”.

— Це якийсь священик, бачите?

Він притакнув:

— І я так думаю, а проте, дайте йому цю книжечку. Йому пригодиться знати, що є така річ.

Ця книжечка так і залишилася в мене.

**

З того часу мій знайомий став бувати частим гостем нашого Музею, а докладніше: тихої наріжної

кімнати поетових мандрів, де висіла гарно на дереві розмальована мала Франкових земських доріг, і де поскрипували пера трьох ново-спечених франкознавців, що мали, окрім нотаток і статей про злободенні події в Музеї для преси, написати кожне по окремії більшій праці. Він сідав у кутку і чекав поки в мене буде вільна хвилинка, а тоді завжди вмів нав'язати розмову до того, над чим я саме працювала, і виявити себе не тільки тонким психологом, але й справжнім літературним ерудитом.

Дедалі, і мене, і моїх товаришів праці, що хутко, якимось стихійно, набралися до нього довір'я, все більше зайняла загадка цієї дивної людини.

Колись ми вийшли з ним удвох з Музею, і тоді виявилось, що він живе зовсім близько від мене. Коли ми видобулися з глітного трамваю і проходили повз великий наріжний будинок, він сказав:

— Тут я живу. Але, я не посмів би прохати вас зайти до мене. Я у затаємній боротьбі з одним із самоуправи, і він не дає мені жадного ремонту. Збagnув, очевидно, що я не зупривілесних і хоче мене позбутись.

Якимсь перегадом я таки зайшла до нього: він довший час не приходив до Музею і я злякалася була, чи він не хворий — востаннє він став був ще сіріший в обличчі і часто відрухово хапався за серце, хоч і не хотів признатися ні до якої хвороби.

Я вжахнулася від обставин, в яких він жив. Це була якась комірчина від двору, без вікна, з шибкою завбільшки в долоню у дверях, з одним стільцем і з вбогим умивальником на іншому. В куті чорніла розвалена піч, тут, на купі якогось лахміття, лежав той чоловік, що у взаєминах з людьми ви-

являв таку тонкість почуття і такий добрий смак. Він схопився, збентежений — ні, ні, він не був хворий, це тільки так, не стало снаги, але завтра вранці він піде знов на роботу, заїде і до нас.

Зчасом я зрозуміла багато дечого: він добровільно став за межі советського життя, зробив себе лишцем. Коли ми познайомились ближче, він сказав мені, що за двадцять останніх років він п'ять разів добровільно мандрував на Сибір, щоб згубити з собою слід. До Львова він дістався був, як викладач російської мови в жидівській школі — він все наново легалізував своє існування, виринаючи все в новому місці — але він скоро покинув цю ненависну йому працю і зайнявся вантаженням вугілля на львівському головному двірці. Як він міг утриматись на поверхні? Він, власне, був під поверхнею, на самому дні нового советського суспільства, що встигло було вже прекрасно розшаруватись.

Він ненавидів російських большевиків і досить було вам сказати, наприклад, що ви пізнали цілком пристойного по відношенні до українства, лєнінградського поета Островського, перекладача Франкових творів, щоб він затривожено став остерігати вас перед найгіршою з небезпек, яка може загрожувати людині в советських умовах: психічне роздвоєння...

**

Він залишився був з нами, коли прийшли німці. Я дала йому кімнату, звільнену від енкаведистів, що заняли були більшу частину нашого мешкання після арештування чоловіка. Він був старий, знищений і хворий, а я прийшла тількищо крізь жах відкриття людської бійні у львівських в'язницях, і треба було щось робити, чимось заняти думки, комусь допомагати.

Насправді ж, це радше він допомагав мені — його тонка і уважлива поведінка, його життєва філософія самовідречення були бальзамом на душу. Сам він не хотів нізачо в світі прийняти будьякої допомоги. Його вимоги були мінімальні, — суха тараня, що залишилася в спадщині по большевиках, гіркий чай, гливкий приділовий хліб задовольняли його цілком.

В тому часі я довідалася від нього, що він декілька разів бував в Галичині, ще до першої світової війни, востаннє — на З'їзді Січей у Львові 1914 року. Він був знайомий з митрополитом Андрієм Шептицьким і провідував його ще за большевиків і тепер знову.

Хто він був, насправді? Я так і не дізналася цього. Живучи у мене, він раптом заслаб і тоді забажав за всяку ціну вернутись на рідні місця, над Дніпро. Ледви трохи оправившись, він почав робити заходи, щоб виїхати — і поїхав першим залізничним транспортом. Досі залишилася в пам'яті його велика, важка постать, як він стоїть у вихідних дверях і його сіре, змучене обличчя, що востаннє всміхається мені на прощання.

Чи він доїхав? Що з ним сталося? Я не знаю. Я знаю тільки, що це була найкраща, найправдивіша людина, яку я зустріла, людина, що в совєтському режимі не втратила ні найменшої частинки своєї людської гідности.

ЧИТАЙТЕ Й ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ!

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

Найбільший та найстарший тижневик в Європі, що виходить в Парижі — центрі культурного та політичного життя світу.

Коли хочете бути в курсі справ політичного, культурного й господарського життя світу й України — передплачуйте

„УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО”.

Домагайтесь „УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА” в книгарнях та в кольпортерів.

Адреса Редакції й Адміністрації:

“LA PAROLE UKRAINIENNE”, 3, rue du Sabot, PARIS 6-e, France.

ПРЕДСТАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА” НА ЗЛУЧЕНІ
ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ (ЗДА):

HRYNORIJ JAREMCHUK, 229 East 10th St., NEW YORK 3, N. Y.

На стейт Мінесота:

JURIJ PUNDYK

318 - 5th St., Minneapolis 13, Minn.

На стейт Мішіґен:

PETRO ZALUHA,

4925 Branden St., Detroit 10, Mich.

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ У ЛЬВОВІ

підчас першої сов. окупації 1939-41

Написав Володимир Блавацький

В моменті розвалу Польщі у вересні 1939 року на терені Галичини діяли всього два українські театри, які мали певну мистецьку вартість, а саме: театр ім. Котляревського і театр під дир. Йосипа Стадника. Внаслідок відомого переслідування польською владою всіх проявів українського культурного життя, обидва ці театри не мали постійного осідку і скиталися, мандруючи безупинно по містах і містечках Галичини.

Театр ім. Котляревського постав в 1938 р. із злиття двох тоді передових українських театрів: „Заграви” і театру ім. Тобілевича та гуртував в своїому ансамблі кращі акторські сили. (Леся Кривіцька, Віра Левицька, Ганна Совачева, Марія Степова, Олена Бенцалева, Богдан Паздрій, Леонід Боровик, Олександр Яковлів, Іван Рубчак і і.). Мистецьким керівником театру ім. Котляревського був Володимир Блавацький. Театр під дир. Йосипа Стадника, багато менший акторським складом і мистецькими можливостями, мав в своїому складі також низку талановитих акторів (Софія Стадникова, Стефа Стадниківна, Л. Шашаровська, Е. Дичківна, В. Шашаровський, Я. Геляс і і.).

Воєнні події застали театр ім. Котляревського в Коломиї, де він дав навіть підчас війни кілька вистав, дарма, що це було получене із сер-

йозною небезпекою так для самих акторів, як і для тих нечисленних, героїчних глядачів, які, неважаючи на воєнну атмосферу й істеричні прояви польського шовінізму, відвідували українські вистави.

Перехід Червоної Армії через Збруч, про що ми довідалися з радієвих передач, віщував кінець польського панування на українських землях. І справді, одного вересневого пополудня ми побачили на вулицях Коломиї танки з большевицькими зірками і червоними прапорами, ентузіастично поздоровлювані юрбами жидівських молодиків. Українці і поляки трималися осторонь, не маючи особливих причин до радості. Для поляків це означало кінець їхнього „моцарства”, українці знали, що це тільки заміна одного окупанта на другого, ще більше жорстокого.

Яка буде доля українського театру в нових умовах, ми не орієнтувалися. Проте було нам ясне, що в наших обставинах знайдуть основні перебіни та що Театр ім. Котляревського закінчить своє існування саме в цій Коломиї, де він почав перед роком виставою „Марусі Богуславки” свою діяльність. В день приходу перших відділів Червоної Армії до Коломиї, була проголошена вистава Шевченківської „Тополі” (в інсценізації Гр. Лужницького). Треба було дістати дозвіл на неї. В пов-

ному хаосі, який запанував з приходом большевиків, мені прийшлося довго шукати якого небудь представника нової влади, щоб отримати бажаний дозвіл. Нарешті якийсь комісар, довідавшись, що це річ йде про український театр і про п'єсу за Шевченком, дав мені усний дозвіл і доручення покликатися на нього, коли б хтось ставив нам які перешкоди. Він поставив все ж таки одну умову, щоб на виставу не пустили... ні одного солдата Червоної Армії. Вечір пройшов без ніякого інциденту і ми ще згодом грали декілька вистав в Коломиї, аж до моменту, коли почули заклик львівської радіостанції, в якій „Революційний Театральний Комітет” взивав „акторів Блавацького” негайно приїздити до Львова.

Ми вирішили їхати до Львова, та це не була легка справа, бо в нас не було грошей на залізничні квитки та перевіз костюмів і декорацій. Треба було використати загальну метушню перших днів нової влади і діяти „революційно”. Надали ми наш багаж за післяплатою, а самі сіли преспокійно без квитків у львівський потяг та таким нескладним способом опинилися у Львові. По дорозі ніхто нас про квитки й не питав.

„Революційний Театральний Комітет” у Львові створили місцеві українські ентузіясти театру. Вони з великим нетерпінням вичікували нашого приїзду, бо самі не мали змоги рушити з місця театральне питання, без акторів, мистецького проводу та без відповідної театральної зали. Найбільш визначним членом Р. Т. К. був бл. п. Андрій А. Петренко, людина з вродженим адміністративним талантом і ініціативою. Появився в той час у Львові також Йосиф Стадник і ми в трійку взяли на себе справу творення

постійного українського театру в столиці Західної України.

Рішальне слово в мистецьких справах мав тоді у Львові відомий Олександр Корнійчук і до нього ми мусіли звернутися. Большевицька влада в перші дні поводитися доволі обережно і очевидно намагалася з'єднати собі українське населення. Мабуть тому Корнійчук прийняв нас дуже прихильно і справді допоміг нам дуже багато в початках нашої праці, усуваючи безліч труднощів з боку большевицької бюрократії. На наше домагання, щоб нам віддано до вжитку приміщення Великого Театру, Корнійчук відповів: „Нікого не питайтеся, йдіть туди самі і беріть театр у свої руки”.

Не довго думаючи, я пішов до директора польського театру Шпакевича та заявив йому, що український театр даватиме вистави у Великому Театрі, тому прошу приділити відповідну кількість кімнат для заряду нашого театру та віддати сцену для проб українського ансамблю. Ця рішуча заява була очевидно дуже не під смак дир. Шпакевича та він рад-не-рад погодився на неї.

І так ми деякий час працювали спільно з польським театром в одному приміщенні. Взаємовідносини між українськими і польськими акторами були увесь час спільного перебування під одним дахом дуже коректні, бо ми не вважали доцільним мститися на наших польських товаришах по сцені за переслідування, яких зазнав український театр від польської влади.

Виринуло питання репертуару нового театру, який ми назвали ім. Тараса Шевченка. Не знаю з якої причини Корнійчук вирішив, що першою п'єсою, якою маємо відкрити сезон, має бути „Хмара” Суходольського, доволі примітивна, по-

бутова п'єса, без ніякої літературної і сценічної вартості. Та ми мусіли погодитись на цей вибір і в короткому часі викінчили поставу „Хмари”. За виїмком доволі гарного сценічного оформлення і стилевих костюмів та вдатних хорових і балетних вставок, не можна вважати цю виставу вдатною. І режисери (Й. Стадник і В. Блавацький) і актори взялися за це діло без переконання, то ж годі було чекати мистецького успіху. Таким самим неуспіхом була й чергова вистава „Запорожець за Дунаєм” в постанові Й. Стадника. Для драматичного театру, яким ми були, оперета Артемовського була непосильна.

Словом, наш дебют на великій сцені випав доволі нещасливо. Тільки дві наступні прем'єри „Платон Кречет”, О. Корнійчука (пост. В. Блавацький) і „Украдене Щастя”, Івана Франка (пост. Й. Стадника) врятували нашу репутацію і доказали своїм і чужим, що Театр ім. Шевченка це серйозна мистецька одиниця.

Та часи нашої відносної самостійності вже кінчалися. Большевицька влада взялася за організацію театрального життя у Львові за зразками, прийнятими в цілому Советському Союзі. Назву „Театр ім. Шевченка” замінено на „Державний Театр ім. Лесі Українки”. Директором його став К. Алексєєв, дотеперішній директор Українського Драматичного Театру в Дніпропетровську, москаль, який ніколи не вживав української мови, а говорив виключно по-російськи і, очевидно, був членом партії. Алексєєв був директором українського театру у Львові до березня 1941 р. Останніх кілька місяців большевицької окупації посаду директора Театру ім. Лесі Українки обняв відомий український режисер і актор Василько. Після панічної втечі большевиків

зі Львова в червні 1941 року ми відкрили в т. зв. „спец-відділі” театру всі тайні документи персонального складу всіх наших працівників. Виявилось, що москаль Алексєєв давав дуже прихильні оцінки політичної „благонадобності” всім членам театру, а землячок Василько мав завдання зліквідувати „націоналістичний” ансамбль львівського театру, та на це щасливо не вистачило йому часу. З тим прийшов він до Львова, щоб виконати завдання, за яке не брався його попередник москаль.

Останньою прем'єрою Держ. Театру ім. Лесі Українки була п'єса російського драматурга Треньова „Любов Ярова”, большевицька агітка з часів громадянської війни, написана доволі зручно і талановито. На прем'єру прийшов сам автор з Москви. Характеристичний випадок трапився підчас його побуту у Львові, а саме в часі бенкету в честь автора, улаштованого дирекцією театру. Коли наші актори, під кінець вечері, почали наспівувати українські народні пісні, старушок Треньов нараз залився сльозами. Виявилось, що він родом з України і що мати йому співала тих пісень, коли він був малою дитиною. Потім Треньов поїхав в Москву, забув свій рідний край, став відомим російським письменником і тільки звуки рідної пісні пригадали йому українське походження. Скільки таких тренєвих служило ворожій культурі?..

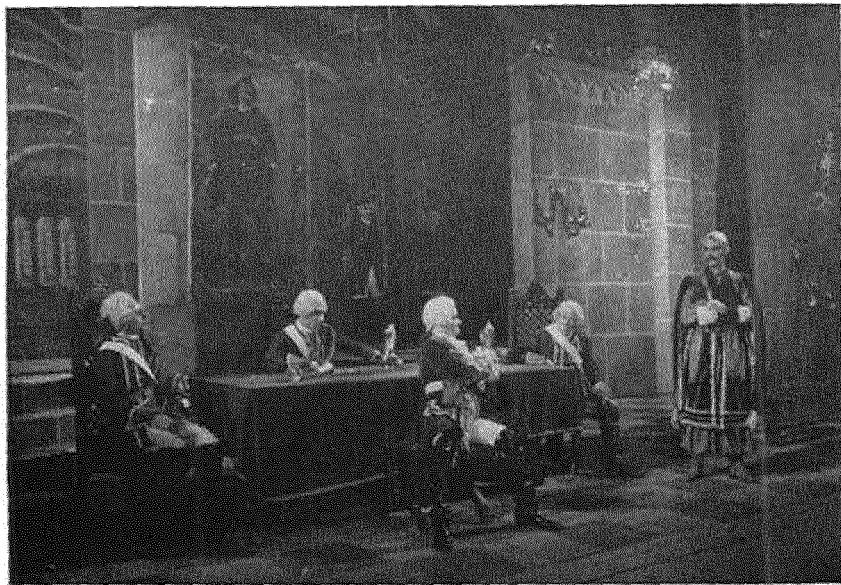
„Любов Ярова” була останньою прем'єрою Театру Лесі Українки, бо приміщення Великого Театру заняв новостворений Державний Театр Опері і Балету, польський театр перенісся до нового малого приміщення при Ягайлонській вулиці, а для українського драматичного театру реконструовано б. театр Скарбка. Чекаючи на закінчення будови, драматичний ансамбль пра-

цював тільки над підготовленням нового репертуару, не даючи ніяких вистав.

В тих обставинах застав нас вибух німецько - большевицької війни, який замкнув цей короткий етап історії західно - українського театру. Цей етап непомітний ніякими більшими мистецькими осягами, неможливими в атмосфері терору і загального пригноблення. „Соціалістичний реалізм” ніяк не відповідав смакові українських, галицьких

режисерів і акторів, тож не дивно, що й мистецькі досягнення в тих умовах не могли бути імпозантні. Все ж не слід замикає очі і на певні позитивні наслідки того періоду в історії нашого театру: Український галицький актор, що звик до малих форм мандрівного театру, опинився на сцені Великого Театру, освоївся з великими формами сценічної дії, що згодом дало відомі блискучі наслідки в творчості Львівського Оперного Театру.

Сцена з IV. дії „Батурина” Б. Лепкого на сцені Львівського Оперного Театру в постановці В. Блавацького.

ПЕРШІ ПОЛЬСЬКІ ВИБОРИ В ГАЛИЧИНІ

Написав Михайло Островерха

Перша світова війна вже була поза нами. Також і український світ на своїх західних землях приходив до налаштованого життя; під переважливою силою Польщі і Московщини, першу з яких спомагала демократія Франції, а другу, що її спомагала демократія Англії, ми склали зброю і починали змаг „мирних часів”. Вояки Української Армії поволі приходили до духової рівноваги й починали розуміти, що мрії — „Вій іще не скінчений! Ми ще відзискаємо волю нашій батьківщині!” — можуть здійснитись, але не за рік-два-п'ять! І, більшість, пішла в народ відновляти на всіх ланках наше життя, а вибранці, непоборні, — пішли в УВО.

Польська демократія, яка була тоді при кермі держави, заходилась усім зусиллям завести лад, відбудувати, поставити на ноги свою молоду державу. Всестороннє життя кипіло в Польщі, зокрема після Ризького „миру”, — новим гаслам, новим плянам не було кінця.

Демократія — зі своїми доктринами, це одне, а життя й сіра щоденщина, це друге. І це друге виявилось на наших землях, які Польща, при допомозі свободолюбної Франції, окупувала. Перший демократичний уряд оновленої Польщі почав колонізувати наші землі. Всі ми й досі пам'ятаємо, коли на наших шляхах чорноземного Поділля, у погоду й негоду, скрипіли повні вози польських колоністів, що, певні себе, задирикувато спогляда-

ли на нас, автохтонів, наїжджали й осідали на наших землях. Це був перший великий чин демократії Польщі на Українських Землях 1921—1922 року!

Ненависть і гнів, підписувані лютою неслухно й через підступ програного бою 1918-1920, стали зростати серед українського населення. І надійшов момент вияву цієї прихованої ненависти й гніву: перші вибори до законодавчих установ Польщі — осінь 1922. Всі провідні українські партії Галичини проголосили: бойкот цих виборів.

Демократія — демократією, а її толеранція — толеранцією!.. Польська демократія забралась до гноблення українців Галичини за бойкот виборів.

Заповнились тюрми...

***

Одного дня, у листопаді, — дати не пригадую собі, — ранком, застукавши до дверей, увійшов польський поліцай. Був присадкуватий, повільний і безпоспішний рухами. Були ми з ним „старі” знайомі: — часто приходив до мене на ревізії і, зі своїм підходом ліберальної доби починав було:

— Панє, нех пан пов'є: чи ма пан щось антипаньствоваго у себе?..

— Та, ви самі йдіть та й шукайте!..

Але він вірив на моє слово. І одно скажу: ніколи він по вищці, по бантинах не лазив. Правду сказати

— ще в Польщі не були часи міністра від плотів і потребників, ще не мав голосу збоченець „пулковнік” Костек Бернадці.

Згаданого ранку, в листопаді, увійшов цей „старий” знайомий до хати і на мов:

— О-о! Доброго ранку!

— А-а, дзень добри. Але, тим разом, пане, вставай пан і пуйдзєми зє мнов!.. — відповів він.

— Що сталося? — сміючись до моєї сестри й брата питаю його.

— На постерунку пана потржебуйон...

За яких двадцять хвилин, після обзорин моїх речей, ішов я, а за мною поліцай із крісом, у сторону постерунку, там за школою „бараками” в Бучачі. На постерунку поліцай відчинив одну з кімнат і пустив мене до неї. Тут побачив я гурт знайомих і приятелів моїх бучацьких: Михайло Гузар, тоді студент права, Генко Колянковський, проф. Василь Винар, д-р Іларіон Боцюрків і інші (здається Ом. Григорович, Степан Ковбан із Соколова), про яких я, по 30 роках такі призабув. „Мундзьо і Кундзьо” — так по товариськи прозвані були Гузар і Колянковський — зробили в мою сторону елегантний реверанс і:

— А-а. Ми вже починали думати, що ти нас також збойкотуєш і не прийдеш сюди!..

Чутка про ці арештування швидко розійшлася по місті. Моя мама принесла мені накривало й дещо практичних харчів. І всі ми, арештовані, ще цього ж дня, передполуднем, опинились у поїзді. А ввечері були ми вже в Тернополі, у великому будинку, який тоді звався Сиг, а який правив за тюрму. Тут приведено нас до однієї кімнати на поверсі. Кімната — яких 5 на 7 метрів — просто „тріщала” від натовпу арештантів. Попід стіни йшли при-

чі. Народ на причах і в проході між причахи. Гомін і товкитня. Нас привітали окликами тюремної утіхи. — За декілька хвилин, оглянувшись, побачив я знайомі обличчя приятелів УСС і з нашої армії. Хтось крикнув:

— Заходом польського уряду відбувається з'їзд старшин і стрільців Української Армії!

Були тут люди з цілого — тоді новоствореного — тернопільського воєводства. Були й жінки, самі й з чоловіками. Хтось до мене підійшов і звернув увагу, що треба собі вибрати якесь місце на спання, бо „кажу тобі, спимо, як московські „сельодкі”! Як у ночі обертаєшся, а робиш це за-сміло, нестратегічно, то вискакуєш із лави сплячих, як із проци й назад на своє місце вже не влізеш, а на сусідів не можеш лежати, то куняєш у ногах на причі до ранку!” Так воно й було. Я вибрав лавку, що стояла при столі біля вікон, на якій я й куняв цілий тиждень мого побуту в цій тюрмі.

Життя плило балакливе й рухливе. Згадували всіх приятелів, живих і впалих. Говорили й про актуальні події, але стримано: між таким натовпом треба було бути уважним. Щоденно кликали з-поміж нас когось на переслухання. Майже щоденно кликали Миколу Глібовицького, мого приятеля з боїв за Львів, із боїв по Україні, відважного, веселого й по вдачі говірливого та жартівливого старшину, якого тоді, в Тернополі ще ніхто й не підозривав у його повному заламанні характеру, а яке вийшло на яв щойно декілька місяців пізніше.

По кількох днях побуту в цій тюрмі, почали нас гуртами розвозити по правдивих тюрмах. Нашу бучацьку групу перевезли спершу до Чорткова, а по кількох днях до Станиславова, до тюрми при вул. Білинського. Дали нас тут до однієї

келії, простірної й соняшної. Не можу того заперечити: щойно в цій тюрмі відчули ми демократичний устрій Польщі. Одно ще було прикре — ще старого типу в куті парашка, яка за другим побутом моїм у цій же тюрмі в 1939 р. була вже модерна „на воду”!

Зараз на другий день після нашого прибуття до цієї тюрми, прийшов до нас до келії прокуратор, суддя Рубчак, який із погідним усміхом на устах (взагалі, не знаю: чи ця людина могла бути неусміхнена, недобра), по нашому запитав:

— Панове! Як ся маєте! Як вам тут? Чи маєте якісь зауваги?

— Пане суддя! Дякуємо, не погано нам! Проте: чого ми сидимо? І доки так будемо сидіти?..

— Спокійно, не хвилюйтесь, панове!.. — Повівши очима по всіх нас, докінчив: — потерпіть, недовго...

На тюремну юху — а була вона сіра, з одною, ну, двома квасолями, в прегидко брудній, бляшаній мис-

чині ми й не дивились: годував нас Комітет Українського Жіноцтва, — чи не секція Українського Горожанського Комітету? — під проводом енергійної, рухливої, завжди, в кожну хвилину відданої помагати політичним тюремникам і, в 1919 р. під час війни з Поляками, — хворим воякам, славної пам'яті Марії Мардировичевої, пані Скочдополь і інших правдивих патріоток міста Станиславова. Цей Комітет доглядав нас із посвятою і невідступно до останнього дня нашого побуту в тюрмі в Станиславові.

Врешті, по допитах, які до нічого не доводили, бо в кожного з нас була, в першу чергу, одна й постійна перед Москалем, Німцем, Поляком вина: Українець, що хоче України — незалежної Держави! — нас, при кінці грудня 1922 р., випустили на волю. Кожному з нас видали документ, який стверджував, що „слідство завешпоне”, з тим, що кожної хвилини може воно бути — „знув вщенте”... .

Гемстед, 23. 7. 1951.

АРТИСТ МАЛЯР МИХАЙЛО ОСІНУЧК

Спеціаліст в церковному, стилевому мистецтві. Проектує і виконує поліхромії церков, віттарі, іконостаси і півіконостаси, віттарні та іконостасні ікони, плащениці та всі зв'язані з ними роботи різьбарські, позолотарські і малярські. Золочення виконує і на мікстіоні і поліроване на поліменті. Уділює фахових порад у справах зв'язаних з внутрішньою декорацією церков. Виконав досі сімнадцять поліхромій церков, з того дві в Америці.

Tel. GRamercy 3-6217

236 East 13th Street
NEW YORK 3, N. Y.

ПОДВІЙНЕ ЖИТТЯ

Написав Остап Тарнавський

Я вповні розумію те, що я вже доросла людина, якій треба мати ясний і недвозначний погляд на світ і обдумано проточувати собі шлях у життя. Мені ж бо вже двадцять-два роки — це значить пора, коли кожний починає вже самостійне життя. І я не лише це розумію, я навіть практично здійснюю ці свої міркування. Я працюю. Щоденною працею здобуваю засоби на прожиток і рахуюсь навіть незалежним.

Та життя мене не вдовольє. Справа не в тому, що — може — мої вимоги більші, як заробітки, чи — може — з тугою виглядаю кращого матеріального становища. Не тут причина мого невдоволення. Мене не вдовольє сам спосіб, сама форма мого життя. Знаю, що воно повинно бути інакше, повинно впливати з глибини моїх переконань і йти спокійно в назначеному напрямі, поширюючи своє річище.

Та в мене є зовсім інакше.

Ціле моє життя залежить від химери, що володіє мною, веде мене і наказує мені.

Ось ввечорі повертаюсь я додому та й дорогою зовсім спокійний. Навіть погідно роздумую про особи, які впродовж цілого дня довелось зустрічати, пояснюючи собі психологічно їхні слова, чи поступки. Та ввійшовши до кімнати, насуплююсь, навіть затискаю уста та в понурій мовчанці роздягаюсь, мию руки, їм вечерю, не поділившись з

ніким ні словечком, не глянувши на нікого дружнім поглядом.

Лише згодом — присівшись до книжки — відчиняю уста, але на те, щоб гостро вилятись та ще й за дрібницю. Бо чи це таке важне, що хтось там переглянув мою книжку та інакше поклав її, як я? А може й ніхто не переглянув її (мої ж бо домашні так добре знають мої химери), лише переложив її, шукаючи за чимсь, або порядкуючи. Навіть дорікаю собі потім за це, але ніколи не признаюсь до помилки.

Читаю. Та читаючи книжку, я живу її життям, разом з її героями проходжу всі події, перебуваю в тих місцевостях, у яких відбувається дія. Здається мені тоді, що довкруги мене дзвенить життя, описане в книжці.

І тоді — на хвилину відірвавшись від книжки — як дуже драгує мене моє оточення. Як мучить мене відголос розмов!

Бо в такій хвилині я так люблю бути самотнім — сміятись, чи плакати, але сам, щоб ніхто не чув, ніхто не бачив. Так дуже залежить мені на тому, щоб укрити свої почування. Тому нервово відкидаю книжку й різкими рухами починаю роздягатись, щоб якнайскорше погасити світло й темнотою відмежуватись від оточення.

Часом мені самому дивно, чому так поведжуся, чому навіть своїм найближчим не хочу виявити своїх

справжніх почувань, які — здається — такі благородні, такі чисті, що можуть видатись вивченими. Та змінити того не можу. Якесь внутрішнє переконання, що мене ніхто не зрозуміє та ще — може — сміятимься, володіє мною. Та й мені найбільше приємно задержувати для себе ті недодумані мрії, що навідують мене в хвилях самоти. Я навіть стараюся заховати їх від людей. Тому поводжусь з людьми або суворо й рішучо, або чемно. Ніколи щиро — віддано.

Спершу було мені і так добре. Я жив подвійним життям. Для людей байдужо чемний або холодний і неприязний — навіть гордовитий — як дехто подумає. Для себе самого — захоплений блакитною величчю мрійник, закоханий у все високе, гарне, ясне.

Та від недавна зайшли у мене деякі зміни. Причиною їх — Данка.

Від початку мого знайомства з Данкою я поведився з нею так, як звик з іншими. Вона так незаметно ввійшла в моє життя, що я навіть не спостеріг, як стала вона частиною моїх думок, образом моїх мрій. І щойно згодом, коли з деякої перспективи поглянув я на наше співвідношення, я впевнився, що це саме Данка з'явилась на дорозі мого життя, наче пташка над простором піль у час благословенної тиші, коли вона ніяким порухом не може зрушити цієї тиші, лише її доповняє.

Так незвичайно почалось наше знайомство.

Та хоч і незаметно ввійшла вона в моє життя, я зрозумів, що я це дотеперішнє своє життя мушу змінити. Для неї не міг я бути суворим, а вже ніяк і ніяк чемним, удавано чемним. Якже ж трудно було зривати зі звичкою, що стала моїм звичайним способом життя. Як

трудно було мені рішитись увести її у просторі кімнати моєї душі.

Та як же інша вона була від усіх людей. Вони — видавалось мені — з безмежною цікавістю підглядали мене, хотіли бодай щонебудь довідатись з мого внутрішнього „я”, — вона ж поводитись зовсім інакше. Не лише не ставила ніяких запитів, але навіть мої зврювання приймаєла спокійно та зрівноважено.

Найкраще любимо проходи вулицями дільниці, в якій вона живе. Там спокійно, навіть затишно. Під час цих проходів я придивляюся до моєї подруги, бо ж у мене теж така людська, ще й як велика охота приглядатись людям аж до глибин, переловлювати їх на кожному слові, на кожному русі. Здається мені навіть, що вмю відгадати найбільш утаєні думки інших людей.

Видалось мені від початку, що Данка має свої глибокі внутрішні переживання. Вона теж живе у своєму світку, з яким — як і я — укривається від людей. І це мені подобається у неї. Це змушує мене навіть часом щиро усміхнутись, коли — йдучи разом — не питаємось себе ні про що, свідомі, що обоє взаємно відчуваємо свої думки та почування.

Це було причиною, що Данка відразу стала частиною мого внутрішнього „я”, яке для всіх було замкнене.

Та це теж спонукало мене перевірити своє ставлення до життя та змінити його.

Я почав застановлятись над тим, що саме подобалось мені у Данки, та чи добре сталося, що саме вона мені подобалась. О, який немилосерний я супроти людей! Для себе, для своїх мрій, що заспокоюють мою непереможну тугу, я готов пожертвувати все, хоч би і найцінніше. Та сталося так, що в мені відізналось якесь противне самолюб-

ству почування, і я постановив обмежити дещо своє внутрішнє життя, не давати йому такого високого значення. Я став більше працювати. Щоби заповнити час, який зустрічав мене самотнім, я приносив роботу додому та примушував себе до пильності.

Та й тим способом не вдалось мені змазати привидів казкових країв, що часто з'являлись тут таки на виправленім конті, не вдавалось замкнути в душі мрій, що рвались у безкрає. Туга — цей невсипущий мій провідник — не покидає мене ніколи.

І не знаю я, чи це слабкість, що не дозволяє мені взяти себе в руки, чи привичка любитись мріями. Та я не можу інакше.

Сьогодні день соняшний, але холодний. Як звичайно, пішов я рано занести Данці „добрий день”. Для неї був я дуже привітний так, що вона цьому дивувалась. Потім почав я працю. Звичайно працюю затиснений у свій куток, замкнувши слух для всього, що кругом. Та сьогодні я розпитував своїх співпрацівників про їхні справи — навіть родинні; я у надзвичайно погідному настрою.

— Так добре! — думаю. — Це напевне в мене зроджується запланована зміна.

По дорозі додому приглядаюся проходим, відгадую в них по обличчі їх радості чи турботи та усміхаюся — усміхаюся до всього докруги. Куплю кільканадцять тісточок у крамниці та пляную, як весело вбіжу додому та зачну приємну розмову.

Але вдома не застаю нікого. Відчиняю ключем двері. Проходжуся по кімнаті із заложеними назад руками та знову в голові родяться нові думки — мрії.

Сідаю при столі, запалюю настільну лампу та вже я зовсім у по-

лоні мрій. Видається мені, що я споглядачем приглядаюся з боку самому собі: виджу себе у думках і пізнаю себе. Так, це я. Мій увесь світ у мені і самота — мій товариш, з яким самотнім ділюсь враженнями з мрійних подорожей.

На устах в мене родиться усмішка. Який же я актор. Ніхто інший — лиш актор. Прагнув я підібрати собі іншу роллю і навіть почав її незле відігравати. І що ж? Та чую, що й усміх завмирає на устах, а в душі родиться тривожна думка, що, може, теж із Данкою поступаю я, як актор, сам не відчуваючи того. Може це знов якась химера каже мені так поступати, щоб потім покрити собі з мене?

Думки мучать і я відчуваю потребу втечі від думок. Вони не дозволяють заговорити почуванням, які в мене такі благородні, як весна. Беру в руки тежку, в якій приніс я роботу на сьогоднішній вечір, і виходжу в город.

Ось і я в нашому тіннику. Мій зір, затоплений у білі квадрати паперу, записаного числами, поволі мучиться. Дивлюсь перед себе і вже не бачу чорних квіточок, а передомною йде у нескінченність далечинь. Чую музику. Музика — це мій найбільший друг. Розкривається блакить і звідтам величною ходою йде до мене захоплива постать. У неї знайоме обличчя та я не смію пригадувати, де його бачив.

Я навіть не хочу знати, чи це образ моїх мрій, чи постать моєї подруги Данки, чи може нова з'ява моєї нестримної фантазії.

Бо мені так добре. Над нескладною буденщиною, яку зображують квадрати паперу, що лежать передомною, я бачу казку, якою живу і для якої живу.

КНЯЖІ ЛОВИ

Написав д-р Б. Базилович

Раннім ранком погідного серпневого дня, якраз на Маківку, 920-го року, на дворі велико-княжм кийвським засурмили сурми-роги ловецькі, заїржали на припонах коні борзі княжої дружини, яка на голос сурм у струнку лаву шикалася, в проміннях сонця золотими панцерами й шишаками-шоломами виблискуючи, зброєю побрязкуючи.

На вихід князя Ігоря вої чекають!

Ось два гідні безвусі, молоденькі джури вірні кязівські згідним рухом настіж двері двостворчасті княжої палати розчинили. На рундуку майстерно різбленим, в панцер золотий візантійський закутий, у високім шоломі, з-під якого буйний чуб-оселедець вухо оплітав, мечем-кладенцем в самоцвіти висадженим припоясаний, Ігор князь великий кийвський станув.

Весела, привітна усмішка загра-ла йому в завжди суворих темно-карих очах і повнокровні вуста, завжди мовчазно стиснені, розцвіли перловою ласкавістю разка білосніжних зубів з-під завісистою довгого вуса. Зір князя розкошувався виглядом його прибічної дружини ловецької — почоту великокняжого.

І справді, око князівсьє мало чим милуватися, бо то зі сто і двадцять люду дружина складалася — людей добірних полянських, Русью званих, на зріст великих, русявих, рум'яних, в аксамити малинові убраних, в панцери й шоломи заку-

тих, в боях випробованих, у вірності князеві непохитних.

Вправно рукою правою високо в гору князь Ігор меч підніс. Блискавицею очі княжі поренули, громом могутнім в тиші поранній його голос металевий, низький прозвучав:

— Перуна хвалімо! — привітав він дружину.

— Князеві хвала! — одноголосно грімнула дружина воїцька, аж хмара переляканих голубів та галок з-під стріх у гору знялася й сонце заслонила.

Чи ж то у похід князь із дружиною вибирається помстити печенігам віроломним набігів збоєцьких, чи то виправа карна проти двадцятьох світлих і великих князів, що послуху й данини великому князеві руському відмовили і цілість держави привати ради нарушивши, відокремитися задумали?

Ані це, ані друге! Печиніги побиті, приборкані, корно при нозі княжій лежать, а двадцять князів — зверхником своїм князя великого кийвського величають, справно данину платять й державу чином збройним, службою вірною, як один підпирають!

Вибирається це Ігор князь із дружинонькою на лови річні на звір'я пушного в окраїни держави своєї, у далекий край Кривичів, у ліси бори, пущі псковські, а тому, що путь-доріженька не близькая і безпека від диких Радимичів та Дреговичів непевна, тай лови на звіря лі-

сового тягонькі є, бере князь із собою обоз чималий з припасом харчу — м'яса в'яленого, хліба печеного, медів і пива хмільного. А найперше в ордунок військовим — шатри-намети повстані, рогатини, списи-діди гострі, стріли бистролетні у сагайдаках ладовані, луки тетиво-співні далеконосні, мечі обо-січні та одяг ловецький шкуротяний — до возів швидких підручних ладувати каже.

А до Свинельда, воєводи свого у ці слова промовляє:

— Свинельде, брате, воєводи мій, чи в порядку обдивився еси припасу ловецького, старчить лі нам до свят бога Хорса м'яса та харчу, медів сичених, пива-браги хмільної?

Виступив з лави воїцької Свинельд, преславний воєвода. До князя на три кроки наблизився, — чолом князеві вдарив.

— Князю пресвітлий, — Владцо премудрий, припасу нам в уході ловецьким не забракне і для труду і для відпочинку, тільки... — недомовив Свинельд, що мові огрядній від дидасколів грецьких вчив.

Грізно зсунулися до перенісся чорні густі брови князя: не зносив він хитання — хитроців, не любив думки недомовленої-затасної. Був воїном-лицаром. До того ж на раді княжій здавалося усе було обдумане, обговорене та рішене, а тут заскочило немило князя Ігоря незвичне в мові Свинельдовій коротеньке слівце „тільки”.

Свинельд знову земно князеві вклонився.

— Даруй, князю, віще сновидіння мав я у ночі. Ніби ти, князю, на ловах будши, на березі бистрої річки раптово спинився. Рукою правою за ліві груди схопився, а як руку від грудей відняв, в ній тріпалося живе серце твоє. І відкинув ти серце ген від себе у чагарник

густий, а хитра куниця, що під гнилим пнем чаїлася, хижо схопила його тай зникла в дуплі. Бережись бо, князю, сні від могутніх богів правду проказують!..

Розгнівався Ігор князь.

— Забобони білоголових верзеш ти, воєводо! Не личить тобі, воєводі, їм вірити і дух наш спокійний розказнями бабськими хвилювати-бентежити!

„Осфато” — я сказав й супроти тебе, князю, обов'язок свій сповнив, — Свинельд відказав. — Воля твоя осторогу прийняти, лиш воля твоя в правиці Перуна є. Чи не зволиш еси, однак, кудесника мудрого, звідочита княжого Світовоє, з волею богів обізнаного, перед княжі ясні очі покликати?

— Молім тя, князю, — бурюю голосів обізвалася лава дружинників княжих.

Високомірно усміхнувся Ігор. — Однак хмарка непокою затьмарила під прилбицею шолома високе чоло його. До джур, щоби підійшли, рукою знак подав.

— Щоби зволів перед мене тут прийти, — Світовоє звідочита просить!

Метнулися юнаки-джури наказ князя виконати. За хвилину недовгу, дивна постать старця сиводовгобородого, в довгій до п'ят синій поволочистій киреї, гаптованій в зорі золоті та місяць блідо-срібний, в спичастім клобуку на голові та з високою патерицею, що її оплітав вуж, який коронованою голівкою в-право-ліво хитав, сичав і — довге жало роздвоєне показував, — стала перед князем.

Князь перший перед старцем схилився, землю рукою правою черкаючи, а той ліву руку, від серця ближчу, на шишак князеві положив.

— Благословен еси богами, сину мій! Що ж смутить серце, бентежить розум твій?

Каже, до Свинельда, промовляє князь:

— Свинельде, своє сновидіння недоречно Світовові оповідж!

Свинельд приступив до старця. Лиш він, заглянувши глибоко у вічі воеводині, відсторонив його патерицею.

— Відступи, хробаку марний! — Що можеш ти мені сказати, коли найстарший бог громів і блискавиць Перун всевладний, бог сонця й світла Хорс-Даждбог світозарний, бог бурі і вітрів старезний дідуган Стрибог-Вітродув і всі боги поменші своєю мудрістю мене надхнули, а мак-видюк прозріння дав? In verbis, herbis et lapidibus до схід сонця я нині чинитьби робив, сонце, місяць і зорі питаю, що на ловах на князя чекає! А і сновидіння твоє, воеводо, я достоїменно знаю, нема бо тасмниць для того, кому боги мак-видюк дали!

І звертаючись до князя звідочит прорік:

— Дитина Сонця й місяця зоря твоя, князю, високо в небі стоїть, в сузір'ях щастя й долі обертається. Не бійся, не йме тебе на ловах стріла ворожа, не зранить хижим пазуром звір дикий, лиш серце твоє княже віддасиш ти красуні-дівчині калинонці червоній й за княгиню поймаєш її. І вславити вона ім'я твоє і державу твою укріпить. А не ставай ти, князю, поміж молодими двома деревами-березами гнучкими, а не хапайся за них обома руками, не дотикайся до них обома колінами, бо серце твоє гет вліво відірветься, а правиця з мечем ген вище лісу стоячого взлетить!

На згадку дівчини-красуні маківим цвітом, полум'яним багрянцем зайнялися смугляві лиця князя Ігоря. Потрапив, отже, мудрець-кудесник в тасмниці серця княжого, в мрії тасмнії ночей палких безсон-

них, в прагнення душі саїтної, в туск крови буйної молодецької.

Полонила князя мова Світова. Але мимовух осторогу двох берізок пустив.

Богам дяка, тобі, отче, хвала! — рекл князь і кабзу дукатів грецьких простяг старцеві.

— Віддай свій княжий гойний дар в ім'я богів милосердних нуждарям-голоті міській! Служалець богів твоєї нагороди, князю, не потребує. Правдивим і свобідним мій віщий язик і волі богів я коритись лиш звик, в кабалу же тобі не підую!

Маєстатно обернувся кудесник і, простягнувши свою патерицю над головами князя і дружини, якби благословляючи їх на труди ловецькі, відійшов до своєї хати, що містилася в наріжній вежі замку-дворища княжого.

Князь переcheкав хвилину, аж кудесник Світової вийшов на кружганок високий, а тоді сурмачам звелів гасло походу сурмити.

Звучно-гучно сурми похід засурмили. На голос їх многа челядь княжа на дідинець замковий барилла меду пінного з льохів глибоких викочувала. Годиться, отже, дару божого перед рушбою випити, щастя-поводження князеві й дружинонці його хоробрій в труді-ловах від богів молити.

В роги тур'ї, сріблом-злотом вилужені, челядь дворська меди розливали, дружину обносили. А перший-найперший збан княжна половецька Азра, — що в замку княжому зі старою мамкою на ту пору гостювала, а може й на князя полювала, мов зоря червононочи, на таці золотій Ігореві піднесла та пригубивши чару, в низькім уклоні, половцям звичнім, перед ним схилилася. Чекала аж сокіл-князь зволить збан прийняти.

Князь з ручок білих збан при-
йняв.

— Ні пушини, ні перлини — ба-
жала Азра і на щастя на долю по-
казала коліно наге, відхиливши
край сукні.

Здрігнувся князь, коліно дівоче
побачивши, та ой, не для тебе чер-
вона калина — —

У лузі, молодче, посаджена;

Не для тебе ж і красна дівчина
Молодче, ця суджена! — **прига-**
дав він пісню пестунки своєї і зір
під вії густі від покуси сховав. —
Підніс високо збан меду у гору.
Бадьоро до дружини гукнув:

— На щастя, на славу! — і збан
душком вихилив, пляснувши в гору
— в дар богам — рештки меду.

— Князеві слава! — відгукну-
лася гучно дружина княжа, вихи-
ляючи кубки стрем'яного.

Князь знак подав Свинельдові, а
той у гору меч свій самоклад під-
вів і все замовкло навкруги, не-
мов хто маком посіяв.

— По конях!

І вже джури-грідні молоденькі, у
поводах баских коней тримаючи, —
виладжувались поза лавою воїв.

Князь легко скочив на біло-сіро-
го араба-румака, а за ним і дру-
жина прибічна в хвилию струнками
трійками стала.

Зідхнула Азра тягонько:

Не під добрим знаком ти дівко родилася,
Чарів кохання у відьом не вчилася!
Тільки і маєш за чари любови —
Вілеє личенько, чорні брови!

Знов заграли сурми похід. Князь
з дружиною з замчища до Дніпра
з'їздив, а Кияни гурмами числен-
ними, віватами гучними відпрова-
джували свого князя любого в зем-
лі далекі. А він попереду конем ба-
ским виграває, доспіхом золотим в
проміннях сонця яскравіше за сон-
це вилискує, а за ним гусярі та
сурмачі а і дружина прибічна на

конях пишається, з людом княжим
чемно вітається... Гой еси, князю
київський, сонце краснее землі ру-
ської!

Через землі Сіверські, Дреговиць-
кі, Радимицькі та Кривицькі, через
міста-городи князів поменших: Чер-
нигів, Гомли, Могилів, Полоцьке й
Смоленське, через річки многовод-
ні, пущі-вори віковичні до Изворсь-
ких пуц землі Псковської князь
Ігор з дружиною та обозом многим
іде. А слава поперед ним летом-ле-
тить, на спіткання князя народ по-
нукає пошану-ясу віддати. Де се-
ло, де город — все живе назуст-
річ валом валить, князя з дружи-
ною щиро вітати, гостити, гри-заба-
ви рядити, танки-хороводи водити.
Ануж яка дівоя красуня серед кня-
жих дружинників судженого знай-
де, червону калину дівочу віддасть,
а може й самому князеві в око упа-
де, за наложницю йому стане?

І сходилися сіверяни, кривичани
чи радимичі з усіх боків на грища
між селами. Розкладали вогні ве-
ликі, а довкола вогнів жінки та дів-
чата в танку з дружинниками кру-
тили, плотське хотіння до паруб-
ків хороших показували, взаємно
одно-одному почування і серце по-
глядами очей, оголенням тіла, грою
пальців, обміном перстенів, обій-
мами та п'янкими поцілунками
дражнили. Дружинники ж не від
того були, щоб від розкошів від-
мовлятися і червоної калини дівочої
не скоштувати, однак твердим
звичаєм воїв в боях загартованих,
пойняттю не давалися. Не гоже,
мовляв, восві з жінкою на все в'я-
затися-обабитися!

По бенкетах-учтах в дальший по-
хід ловецький дружина княжа тяг-
не. Аж за тижнів шість і днів чо-
тири в пущі Изворській табором над
річечкою незначною, Лондссвою
званою, князь став і шатра-намети
на великій прогавині лісовій казав

розіп'яти. А по дні випочинку, дари богам лісовим медом пінним зложивши, ловцям казав на слідах-тропах звірів, до водопоїв що ведуть, — тенети, пастки розставляти, перевіси на птацтво лісове розпинати, гони на бобрів лагодити та й на великого звір'я: зубрів, лосів, оленів шляхотних, тарпанів-коней диких, ведмедів та рисів припас способити, щоб ловами казну княжу збагатити, на потребу державну у Візантії футра-шкури на дукати золоті виміняти.

Дав Ігор завдання ловецьке дружинникові кожному. Частину до пасток призначив, частину до полювання, а частину на озеро Пейпус вирядив по купно дубів, човнів, щоб здобич ловецьку до Києва города стольного водою виправити, а сам із старшиною та воями значнішими, в ножі, сокири, рогатини та луки узброївши на звір'я більшого, в пуцу-дебри, нетрі віковічні запустився.

Вже місяць і днів десять полює князь, вже човни пейпуські на колеса поставлені, повнім-повні футра цінного куніць, білей, вивериць, бобрів та видри. А і лиса срібного й ведмедя темно-бурого там не бракує. На прогавині ж лісовій, травою буйною пошитій, табун поплутаних тартанів пасеться, до людей обвикає.

Вже і осінь злотом-бурштинами, кармазином пуці лісові окрасила, а ранком до світ сонця Дід-Мороз з бороду сивим порохом трави пригтрушує і час до Києва вертати наближається, по трудах ловецьких випочити.

А князь невесел щось ходить, — між дружиною походжає, думу думає-гадає:

А де ж то, кудеснику, правда богів твоїх, а де ж то, кудеснику, красна суджена моя? Чи зірка її ще в небі не запалилася, чи із мосю не

спіткалася? Заблукав князь у пуці, а тут на тропі лосинім росохатий лось. Возигралось у князя серце мисливське. Хопив він калену стрілу, наклав на тетіву луку дзвінкую. Заспівала стріла та понижче серця в лося внідрилася. Ревом передсмертним заревів лось ражений. Стрібками саженими в пуцу кинувся. А князь за ним слідом кривавим біжить-поспішає, щоб здобич йому з рук не вимкнула, щоб доброї слави своєї не надверезити. Гонить князь аж дух йому запирає, — аж тут перешкодою річка станула. Лось росохатий стрибнув — перескочив на другий беріг та й трупом впав. Не спосіб князеві ріку перейти, здобич здобути. Безрадно став поміж двома берісками білосрібними, думу думає.

Аж гульк — вода плюснула і на човні довбанім, з очеретів шепотливих чи то мавка лісова, чи русалка водяна зчудованим очам княжим указалася. Аж з дива на карачки присів князь та й колінами черкнув берізок сумливих, а серце рукою правою притис. А вона, чудо лісове, в довгій льолі білій, в шкурі лямпардовій на рамени клямрованій, з віночком кагенцю золотого в темних косах, мовою смілою до князя мовила:

Здоров був, добрий молодче. — Знаю, знаю, гонив ти лося, що то мертвим впав від стріли твоєї на другім березі. Ставай перевезу, а за перевіз окуп візьму — серце молодецькеє.

Не є до заплати серце моє молодецьке, хиба в заміну за твоє віддам — блиснув князь очима! Але скажи, звідкіль, хто ти, яких батьків донька — питає князь приходячи до себе по першім здивуванні.

— Чи зорі ти питає чії вони діти, як світять у темну, глупу ніч? Чи питає ти бога грецького Еоля звідкіль він вітрами дме й вітри-

ла своїх кораблів напинає? То ж не питай і той, що через ріку перевезе тебе й своєю дорогою піде, як і ти своєю підеш!

Лиш князь напосівся: скажи та й скажи, а вона, наче дратуючи, серед сміху й жартів князеві відказала:

— Сільська дівчина я, батька й матері донька.

Зчудувався князь розумом, дотепом красуні. Ще більше, як краса її, той розум за серце князя взяв. А і дівчина з-під бров соболиних оком палким на князя вогнем кидає. Що їй до вподоби не криє.

— Скажи ж мені принаймні, серце моє, як звать тебе? — питає знову Ігор князь, сідаючи в човен

Ольга мені на ім'я! — спалахнула багрянцем соромливим...

Чи довго, чи коротко хитався човен серед ріки... Ігор і Ольгу забували про час. Одно одному у вічі дивляться, одно до одного соромливо туляться, пригортаються. Бога любови, Ярила, тішать звеселяють. Вже в лісі темнім сурми розсурмилились, неспокійна довгою відсутністю князя дружина на сполох ударила, сурмами ловецькими знак йому подає, відгукнутися просить.

— Ось ти яка? — не витерпів князь.

— Ось я яка! — відповіла Ольга, метнувши княжий оцип в комиші: на поверхню ріки кроків за тридцять від човна виплила насаджена на ощеп видра...

Човен плив за бистрою. Раптом вривався в беріг. Ігор, мов здобич, пірвав на руки Ольгу, що для годиться боронилася, та в пущу до табору ловецького, до шатра свого княжого погнав, щоб від розшуку дівчину сховати. А на завтра, як уплинула повна зміна дня і ночі, приступила до нього Ольга і припинаючи йому китицю червоної калини, каже: для тебе я чер-

вону калину ростила, за мужа поїняти хочу тебе, Ігоре! Лиш не селянка я, а княжна ізворсько-псковська. Засилай послів з викупом до батенька мого. Умкнув esi мене — женися зі мною!

Виряджав Ігор князь на княжий двір ізворський послів дружинників своїх зі сказом, що уполював він куницю ізворською, за яку викуп багатий посилає, а віддати не віддасть і кари не боїться, бо як уполював, сонце кругом землі обернулося й кару за умикання погасило.

За кілька днів вернули послі княжі із боярами ізворськими, що відібрати куницю княжну молоду хотіли, а як князь Ігор не дав, — пов'язали обох шовковою хусткою заруки й з почетом великим до замчища ізворського приставили...

Тридцять днів і три ночі годи весільні тривали у Пскові городі княжим. А з'їхалися сюди князі жмудський і мордовський з боярством знатним. Рікою меди старі текли, забава забавою змінлася, аж в путь дорогу цікава Києва молода княгиня Ольга мужа княжого намовила, дівок гідних своїх до проці-зборів приставила. До самого Могилева старий князь псковський молодят відпроваджував, багате віно за донькою давши. А в Могилеві з возів-колимаг на байдаки-кораблі здобич мисливську та гоїні дари весільні переладувавши, князь Ігор жену свою молоду на байдак княжий за руку білу впровадив, рукою власною на щоглу прапор княжий малиновий з луком золотом шитим стягнув і кинувши на щастя, на долю золотий перстень в хвилі грівасті Дніпра-Бористену, казав вірила піднести.

Пливають байдаки-кораблі, а княжий пишно перед держить, хвилі

грудями розпинає, дружина князя князя й княгиню співом звеселяє, гусларі грають-вигравають словами промовляють:

Ой під лісом доріженька бита,
А серед лісу рублена криниченька,
Коло криниці червона колинонька;
Ой їхав туди князь Ігор з боярами;
Йому калина дорогу заступила.
Вийняв меч — став калину рубати,
Та стала калина промовляти:
Ой не для тебе калина ця саджена,
Тільки для тебе Ольга наряжена!

Наші історики говорять, що після князя Олега великим князем київським став Ігор, що взяв собі за жінку Ольгу — дівчину з міста Пскова. Легенда оповідає про це так: був якийсь Ігор на полюванні у Псковщині. Трапилась йому потреба переїхати річку; перевозила його через неї проста дівчина Ольга і так впала йому в око, що він почав жартувати з нею; вона так мудро йому відказувала, і так сподобалася, що він взяв її до Києва і там оженився з нею. Але на ділі

Ольга мабуть була донькою псковського князя.

Ігор був князь завзятий та здібний, що вмів міцною рукою в цілості держати Руську державу. Лиш одного разу з намови дружини пішов на Деревлян данину збирати. Дружина почала немилосердно грабували села, а людей, і так пограбованих восводою Свинельдом, якому Ігор землю деревлянську на дань віддав, вбивали. Деревляни так розлютилися, що розгромивши на голову військо Ігореве, спіймали його самого коло Іскоростеня й, прив'язавши за ноги до двох нахилених беріз, розірвали його на двоє. По смерті Ігора його вдова Ольга стала княгинею Київською. Своім розумом і мудрістю далеко за межі держави Київської прославила вона ім'я Ігоря, державу укріпила і слави їй приспорила, а сама, як людина на той час вельми освічена, культурою християнською, що її візантійці заїзжі в Україну несли, перейнята, Хрест Святий прийняла, Оленою нарекшися й вірі Христовій на Україні початок положила.

MICHAEL PIZNAK

ATTORNEY AT LAW
PROCTOR IN ADMIRALTY

51 Chambers Street
Suite 1016

New York 7, N. Y.
WOrth 2-6796

НОВОПРИБУЛІ

Земляк: Що? Вийшли подихати свіжим повітрям?..

Він: Еге. То, знаєте, як постоїш собі вісім годин у шапі, а після того вийдеш на свіже повітря, то дихаєш, дихаєш і надихатися годі.

Вона: Гай-гай! Дихаєш, дихаєш, а все то не таке повітря, як у Рідному Краю. І пташки так не щебечуть і сонечко так не світить...

Земляк: Та воно звісно не теє. А ви давно тут?

Вона: Недавненько. В самі Зелені Святки приїхали.

Земляк: Ну, що ж? Любите Америку?

Він: Та воно, знаєте, ще не було коли залюбитися... Новий світ, нові люди, все нове... Одне, що мені зразу полюбилося це те, що тут справді така свобода, якої, мабуть, нігде в світі немає.

Вона: А звідки знаєш, що не має? Так ми з тобою ще всього світу не об'їхали?

Він: Всього не об'їхали, а так, з половину, перемандрували... Воно, знаєте, з першого разу таки чудно та дивно: ніхто в тебе за паспортом не питає, ніхто тебе не контролює — де живеш і що робиш, не слідкує за тобою, куди ходиш, одне слово — ніхто тобі з чобітьми в душу не влазить. Оце важне!

Вона: А це не важне, що то в ночі спокійно спиш та не наслухуєш, чи, часом, „чорний ворон” не закряче під вікном та й чи які харчизяки до дверей не заग्रимають?..

Він: Тьху!.. Не згадуй лиха проти ночі!

Земляк: Воно так, в цій країні і я пізнав, що значить справжня свобода. Кажуть місцеві люди, що ви тут можете жити тридцять і сорок років і ніхто не буде вас питати, де ваші папери!

Вона: Вибачте, добродію, а ви давно тут?

Земляк: Та вже буде з три роки.

Вона: О, то ви, як то кажуть, старий американець! А ми ще зовсім свіжі, „зелені”, як то кажуть.

Він: Так, ми ще не убулися гаразд... Ще клопоти всякі на голові, багато біганини — то за роботою, то за мешканням. Та й ще самі біди собі напिताли...

Земляк: Ну! Якої там біди?

Він: Та воно, знаєте, соромно признатися...

Вона: А й справді соромно. Малій дитині таке скажеш, та й буде з тебе сміятися.

Він: А чому з мене? Чому не з тебе? Та ж це була твоя вигадка — тягнути три скрині барахла з таборів аж до Америки!

Вона: Ой, Господи! Моя вигадка, — він каже!.. Та ж ти, небоженьку, сам кавав: „Берім усе, що тільки можна, бо там не знати, як буде!”

Він: От і неправда твоя! Я кавав — берім, що коначне і не тягаймося з барахлом, а ти вперлася все брати.

Вона: Люди добрі, це ж він собі напасти шукає!..

Він: Стривай, стривай, хай скажу чоловікові толком, як це було... Стали ми, значить, збиратися до Америки... Що ж, ми люди бідні: стільки років горювали в тих нещасних колгоспах, потім на примусовій роботі, потім у лаграх; ми, що цілком нічого не мали, привикли цінити кожну марницю. От і позбирали ми всю свою таборову мізерію: старе шмаття, недоношену білизну, подерті черевики, сінники, рушники та всяке ганчіря, забрали все своє та й ще таке, що інші люди полишали і навантажили цього добра три дерев'яні скрині... Добродію, мене ще досьгодні крижі болять від тих проклятих скринь, що то я їх надвигався!

Вона: За дурною головою і ногам біда.

Він: А ти мовчи, чуєш?! Ну, приїхали ми, значить, до Нью Йорку, заїхали до наших спонзорів, відкриваємо наші скрині, показуємо наші скарби, — а ці люди аж за голову взялися!... „Ой, кажуть, закривайте мерщій ваші скрині, щоб яка зараза не кинулася з цього дрантя. Тут, кажуть, в нас, в Америці, навіть професійні п'яниці такого не носять”. Та й зараз взяли нас ці люди, повели на 14-ту вулицю, по крамницях, — одягли від голови до п'ят в усе нове та й ще позичили п'ять долярів на трока, щоб завіз наші скрині туди, куди люди сміття возять... А весь цей клопіт — через отакого дорадника!.. (показує на жінку).

Вона: От я тобі тепер, далєбі, не змовчу! От я тебе тепер засоромлю перед чоловіком, коли розкажу, як ти недокурки збирав!..

Він: От ще що вигадала! Ніколи такого не бувало!

Вона: Чому не бувало? Я ж сама бачила. І люди бачили!.. — Слухайте, добродію, як це було. — Приїхали ми, значить, до Нью Йор-

ку, зняли нас із корабля та вивели на вулицю. А потім, той чоловік, що нас виписав, тугешній, американець, але наш, каже до мене і до старого: „Ви тут хвилину-дві підждіть, а я піду покличу орнобіла, щоб забрав ваші речі”. Пішов, значить, той чоловік шукати орнобіла, а мій старий — сіп мене за руку... „Дивись, каже, Катерино (бо мені — Катерина) дивись, каже, скільки бичків лежить на тротуарі!.. А всі які товсті та великі... І ніхто їх не збирає!.. Розглянувся мій старий сюди-туди, присів на вулиці тай, прихапцем, хап, хап! — позбирав недокурки і за пазуху!.. А якийсь чужий панок, чи робітник, — тут, в Америці, їх не розпізнаєш, — що стояв збоку і дивився, пішов до будки, купив велику пачку цигарок, приніс і дає мойому „містерові”. Нічого не каже, тільки суне йому цигарки під пахву... В мій „містер” стоїть і трохи не згорить з сорому!..

Він: Ну, що ж, був такий гріх, признаюсь. Не знав же я, що тут того курива скільки хочеш і таке дешеве. Ви бачили, добродію, як тутешні, американці, курять? Витягне одну цигарку, закурить, потягне два-три рази, кидає і бере другу...

Земляк: Так, так, ви ще тут не одно диво побачите, як поживете... От, тепер, випадала б на мене черга — признатися до одної пригоди, яку я мав, приїхавши до Америки... —

Вона: Ану, ану, розкажіть!

Він: Ага! Ви теж збирали недокурки?

Земляк: Ні, я збирав що інше. Сало!..

Він і Вона: Сало?!

Земляк: Еге. Ми, рахувати, з дружиною приїхали сюди одні з перших і зараз стали до праці. — Прийшла п'ятниця, ми одержали

перший наш заробіток і пішли на базар купити дещо до хати. Стали ми серед вулиці — та й зацікавилися дива! Куди не глянеш — великі й малі магазини, крамниці, лавки — аж вгинаються від товарів, а вже вікна харчевих складів — аж за очі тебе хватають й оскому витискають на язик. Вони, просто, завалені — шинками, ковбасами різних сортів, м'ясом, печеними курми, індиками і всюди море сала!.. Тут моя дружина каже до мене: „Слухай, мені чомусь страшно, що тут стільки добра... Отак і в нас було, у Львові, перед тим, як мали прийти большевики... Знаєш, тепер часи якось непевні, люди так багато говорять про війну, давай, накупимо собі хоч сала на чорну годину, бо по-

тім напевно не буде...” Га, добре, кажу, купуймо на чорну годину... Щось місяць, чи два ходили ми на базар, купували сало, носили до дому, топили й наливали в баняки та ставили під ліжко, бо й нікуди було його ховати... Далі, бачимо, під ліжком не стає місця на баняки, а тут війни нема, а сала на базарі не меншає, а прибуває, так ми тоді посміялися одне з одного і перестали робити під ліжком воєнний магазин...

Вона: А що зробили з топленим салом?..

Земляк: Післали до Німеччини, до таборів, бідним скитальцям.

Він: Ну, слава Богу, що ми вже не скитальці!

Ікер.

УКРАЇНСЬКЕ ЗАПОМОГОВЕ БРАТСТВО СВ. О. МИКОЛАЯ

відділ 127 Українського Народного Союзу в Buffalo, N. Y., засноване 13. серпня 1905 року. З кінцем серпня 1951 року відділ мав старших членів 454, дітей 174 — разом 628.

Наші збори відбуваються в Парафіяльній Галі при Fillmore Ave. і Oneida St. в кожну третю неділю по першим. Крім цього урядники полагоджують справи теж і в четверту неділю зараз по співаній Службі Божій; рівнож і в останні дві середи в другій половині місяця від години 8. до 10. ввечері.

Адреси урядників Бр. св. О. Миколая, від. 127 УНСоюзу:

Ілія Була, голова, 242 Oneida St., Buffalo 6, N. Y.

Павло Володка, фін. секр., 15 Hobard St., Buffalo 6, N. Y.

Максим Левицький, рек. секр., 139 Scovile Ave., Buffalo 6, N. Y.

ОБІД СОБАЧИЙ

Написав Микола Понеділок

Ніхто не звертав уваги на таку подію, як голод. Країна Рад пнула в сонячні далі, гналась, щоб перегнати старий світ і щоб комуністичні зорі блиснули по всій планеті.

І радість — пуп землі — Москва... Темно... Шалений біг вперед. Сонячні далі приваблюють, манять...

Тупцює туди ж і мале українське село, в пахощах невідомих могил, забризкане сивиною Дніпра...

Не відставай!.. Тридцять третій рік ще лиш з пелюшок видряпався, а як горлає про щастя комунізму.

**

А в селах, забризканих Дніпром-Славутою, бур'яни поросли — і закишили, завили. І тіні — не тіні, а люди. І тихо мерли люди. І похорон без сліз і криків... І без могил... Хіба що гріб, а в більшості — канава... бо цвинтар — ген-ген там.

Села щодень бур'янилися. Сонце залазило в ями. Вітер бавився смородом.

І лише дехто на рядні або соломі міг просити: „Їсти”...

Кого просити, коли комунізм в перегонах.

**

Над селом буяли останні квітневі дні. Наближався травень. Перше число — свято. Сільраду побілили і загіпсували. На двох стовбурах — червоним і чорним по полотні:

„Наздогнати і випередити буржуазію”! („Буржуазію”, зрозуміло, — чорним).

На воротах лише чорним:
„Чи здав ти лишки хліба державі?”

На ганку Віктор Смірнов смокче цигарку. Голова — волоський гарбуз, а очі — засмальцовані і пухлі. Живе в сільраді, бо головою в ній. Інколи кривиться, — то вітер пре в його бульбатий ніс пах залеваддя.

— Погано закопують, сволочі!.. — і плюнув. А в дворі, в квітнику, Муся. Дружина. Повнолиця і губи лійкою. Смачно жує котлетку. Біля неї на піску дочка стрибас.

Враз зашелестіло, понад хлівом. Пес Рижий приволік великий кусень м'яса з залеваддя. Муся втратила весь апетит.

— Вітя, пес приніс ногу!
— Сам бачу. Іди до хати...

А з вулиці несеться:
„Нема хліба на столі —
Тільки Сталін на стіні”...

То сторож сільради — Пилип. — Кривуляє шпоришем, штани-гармонія, кашкет в руці і раз-по-раз кашляє. Сонце всміхається йому, а він вдвічі до нього. П'яленький, вірніш, наступив на пробку — от і думки пнуться до небес.

„Іди Ленін подивися
Як колгоспи дожилися —
Ззаді голо, спина гостра
Всі тікають від колгоспа”.
Смірнов зібрав брови на шворку.
— Пилипе, облич ці співи. Знаєш чим це пахне?

— Знаю. Але я співаю з фантазії.
— Дурень! Ні на копійку розуму.
— Вам ліпше видко. Прощайте!

Пилип підтяг гармошку на живіт і вже напівдорозі:

— Голод розуму не послухає. — Тиждень-два і шли привітальну телеграму до цвинтаря. І вже на вулиці сумно — Ха-ха-ха...

Сутеніло. Вдова Мотря повільно приймає до Смірнова.

— Віктор Самсонович!

— Коротко!

— Двоє діток і я пухлі від голоду.

— Нічим не допоможу. Майже всі пухлі, а терплять.

— Випишіть трішки зерна.

Смірнов лопнув сміхом:

— Де ти зерно бачиш?

— Амбари повні!

— „Є” — Смірнов штрикнув пальцем у небо. — То залізний резерв для держави. На те зерно чекає армія і флот.

— Та й нас же ціла армія голодних!..

— Тупа ти. Ваша армія — болячка для країни. Ви лиш дрючки жбурлять зугарні в колеса комунізму. А армія червона — це щось інше!

Похнюпилась Мотря... Подрана одіж, подране серце... Дома діти з страшними животами. Так... Так... Пішла...

**

За вигоном, у зеленім мерехтінні лежало сонце. Дерева вперто навівали передсоння. Вдовиця Мотря раз-по-раз рвала дрімливу насолоду голови сільради.

— Мене рвіть на шматки та їжте! Ви ж бачите самі, що я вже, мов колода.

Це Мотря дітям „добраніч” побажала.

І десь у лопухах і будяках — на вулиці, — хлопчина дівчину чекає. Летить по сутінках його надхненна пісня:

„Ой як Ленін умирав —

Сталіну наказував,

Щоб хліба вволю не давав,

А сала й не показував.

А на перегір'ї ледве чутиє Пилипове:

„Нема хліба на столі”...

— Сволочі! — Віктор Смірнов в сільраді, як на фронті. Тримай кристалъну чистоту партійця від поругань і брехні... — „Сволочі”!

**

Вдовиця Мотря з дітьми на подвір'ї. Лежать в соломі і їдять далекі зорі в небі. Перевернувся син і тасмничо мамі:

— Пес Рижий заніс у кропиву велику ногу.

І зорі плакали промінням неясним...

— Я принесу її і зваримо негайно.

І всенькі зорі розтопилися в очах і Мотря сина пригорнула.

— Нехай Івасю. Залиш її до ранку. Вона з душком і потребує праці. А поночі не дам я ради їй.

**

Івась упевнився, що мати спить. Він пошепки сказав сестрі: „Вставай, підемо”!

Удвох нечутно в темряву ступали...

Сестричка з острахом:

— А мама як проснеться?!

Івась кропива скажена закусала.

— Не йди сюди, Оксанко.

Нагнувся. Оксанка слухала солону на подвір'ї.

— Дивись, яка важуча! — і потягнув, сопучи за собою.

Оксана поруч ідучи:

— А куряча не так пахтить, як ця, Івасю.

Десь там за верболозом, синява зализувала очі зорям.

— Неси казан з водою і довгий ніж!

Засустилась темрява і з обрію легенько відступала... Івась з Оксаною ковтали слину. На камінцях смалився казанок із м'ясом. Розшматовалася темрява. Все небо посивіло. Підгір'я ось-ось загориться.

Оксанка пальцями здушила ніздрі і піднесла до уст шматочок м'яса. Проковтнула. (І небо покосилось від образи).

— Івасю, воно смачне, коли затиснеш носа.

— Не їж, Оксанко. Збудити матір треба і вкупі снідати почнемо.

Івась нагнувся біля мами і тихо, але збуджено, зраділо:

— Вставайте, мамо, я вже і м'яса наварив.

Вдовиця Мотря тихо на соломі.

— Хутчій вставайте, мамо. Оксанка не чекатиме на нас. А м'ясо ліпше ніж коржі з бадилля. Затиснеш ніс — то смак напричуд гарний.

Матуся на соломі. По лиці мандрує муха. У вухо лізла комашня...

Івась вдивлявся. Оксанка з казанком в ганчірці наближалась.

Заверещав хлопчина.

— Вставайте, мамо! Не жартуйте! Я боюсь.

Звалився матері на шию.

Казан бабах на землю. Запарувало м'ясо на траві. Оксанка в крик:

— О, мамо, я не бачу, де ти?!

Івась щосили трусить маму:

— Ма, прокидайтесь. Вже й м'ясо через вас покидали на землю. — Оксанка спарила усе лице. Мамусю...

Вдовиця Мотря сина не почувала.

**

Ранок набирає сили. Муся вийшла з крайком білого хліба. — Глянула в бур'ян і ахнула від здивування:

Ноги, що собака вчора приніс, не було. Ясно зжерли сусіди.

— Вітя, ти бачиш який фокус. — Мотря накормила своїх байстрюків обідом собачим! Ха-ха-ха! Людожери! Тьху.

Діти вже лише хлипали.

Біля них Пилип. Заспокоював:

— Не руште маму і не плачте. Вона померла. Розумієте.

Починалося травневе свято.

STEPHEN J. JAREMA

COUNSELLOR AT LAW

32 Broadway
NEW YORK
WHitehall 3-0924

129 East 7th Street
NEW YORK
ORchard 4-2568

МІРАНДА

Написав Максим Подорожний

Міранда — це еспанське жіноче ім'я. Воно так і підходить до смаглявої, з чорними, як вугіль, очима еспанки, екзотичну красу якої можна б, по словам Горького, скоріше на скрипці заграти, ніж словами описати. Але не про цю еспанську красуню тут мова. Мірандою бо названо теж невеличку місцевість над горішнім бігом ріки Ебро в північно-західній провінції Бургос. Положена недалеко Піренеїв, в прекрасній гірській китловині на висоті о-коло 800 метрів понад поземом моря, вона могла б бути вимріяним курортом для туберкульозників. Але в обставинах, про які мова, там можна було щонайвищче набратися туберкульози.

Міранда над Ебром є важливим залізничним вузлом на перехресті шляхів Париж-Ірун-Мадрид-Лісбона та Більбао-Срагоса-Барсельона. Це древня еспанська місцевість, в якій міст Ціцерона через Ебро мав би пам'ятати цезара, якому завдячує свою назву. Але до історії Міранда увійде з цілком інших причин.

Під час другої світової війни існував там так званий міжнародний концентраційний табір, що його еспанці фантазійно величали „де-позитом”, в якому таки справді „де-поновано” всіх чужинців, що опинилися в Іспанії без дозволу та без відповідної документації. Табір мав характер перехідного, бо якщо ін-тернованим інтересувалося дипло-

матичне представництво його країни, еспанці звільнювали його, але під умовою, що він негайно виїде з Іспанії. В той спосіб через цей „де-позит” перейшли десятки тисяч французів, що служили опісля в армії ген. де Голя, тисячі поляків, жидів, італійців та дослівно всіх національностей світу, включно з неграми, індіанами, китайцями та прерізними відмінами всіх рас і народів всіх континентів, що чи то змінювали прапори, чи прямо втікали невідомо куди і звідки. Через цей табір перейшло теж чимало аме-риканських і англійських розвідчи-ків, втікачів з німецького полону та збитих над ворожою територією а-ліантських легунів, яким пощастило не попасти в німецькі руки або з них вихопитися. Але ці недовго закривали там місце: через кілька днів приїздив їх військовий аташе і забирав таке „індивідуо” — як е-спанці називали всіх інтернованих. Були такі, що через цей табір пе-реходили по кілька разів. Натомість постійними мешканцями того „де-позиту” були в час війни кілька де-сяток німецьких дезертирів, що ці-лими днями по подвірю машерува-ли, билися і себе взаємно „гакен-кройцерами” називали, досить ве-лика кількість європейських жидів, аж доки англійці не почали вивози-ти їх до Палестини, та чимала гру-па „апатридає” — бездержавних, що не мали або зреклися своєї дер-жавної приналежності і не мали в

Еспанії свого дипломатичного заступництва. Між цими „апатрідами” маринувалися в еспанському мірандському „депозиті” від 1943-го року теж кількох українців, одні з яких прийшли до Еспанії шукати зв'язку з аліянтами, а інші, що як вояки червоної армії попали в німецький полон і яким опісля пощастило втекти з табору полонених у Франції, разом з двома десятками росіян і грузинів.

Табір у Міранді був інтернаціональний так сказати б своїм „змістом”. Там бо справді воші і плюскви гризли інтернаціональну братву, від генералів починаючи а на звичайних смертельниках кінчаючи. Але своєю обстановкою і порядком цей „депозит” був стовідсотково еспанський. Це значить, що там не було ані обстановки, ані порядку. Обстановку спалили „індивідуа”, гріючи в зимі закростені руки або підігрівуючи американське „колі”, як інтерновані називали цю харчову допомогу, що два рази місячно одержували від американських добродійних товариств, головню Квейкрів. Але найбільше спустошення робили „перелетні птиці”, головню французи, яких після двох-трьох тижнів забирали до Африки. Кожний такий від'їзд вони „вшановували” обов'язково ватрою з дверей, вікон і самих бальків з бараків, співаючи при цьому Марсильєзу та вигукуючи „іп-іп урра!” У висліді, з 27 бараків, що були в таборі, залишились дослівно голі муровані стіни, з дірами на місці вікон і дверей. Щодо порядку, чи краще безпорядку — про нього мова дальше.

Табір був під адм. міністер. війни і армії, з огляду на воєнні часи та воєнних людей, що через нього переходили. Командантом табору був добродушний полковник, в цивільній професії лікар-психолог, що

йому напевно дуже придавалося в цьому вавилоні. Він мав до помочі кількох молодших старшин та сотню війська з сержантами і т. зв. „кабами” на чолі. Військо мало за завдання берегти, щоби інтерновані не втікали, цілком не встряваючи в їх внутрішні „порядки”, як довго не лилася кров і не було трупів. Щоби не допустити до порозуміння і співжиття між вояками та інтернованими і тим самим виключити такі можливості втечі, вояків зміняли кожних два-три місяці.

Табору стерегли справді як „ока в голові”. Він, що займав добрих два гектари площі зараз біля залізничної лінії і за містом недалечко станції, був обведений муром та двома дротяними засіками — одним на мурі і другим, на два-три кроки за муром. Крім того, на мурі, у віддаленні около 50 кроків одна від одної, були окремі будки, в яких день і ніч стояла сторожа, з готовими до стрілу рушницями. Вночі, щоб не заснути і додати собі відваги, ці сторожі колесом вигукували всіми голосами і на всі лади слово „Алерта!”, стільки що „вартуй!”. Як котрий заснув і не відгукнувся на заклик свого сусіда, тому обстригали волосся. У висліді — майже всі вояки ходили обстрижені.

Дуже интересно було спостерігати поведінку поодиноких національностей. Про американців і англійців важко говорити, бо їх скоро забирали і вони не мали часу „дати пізнатися”. Один дезертир з американської армії, негер Бобі, був де-що довше, вічно зацікавлений спортом і постійно домагався від своєї амбасади, щоб його взяли до Америки до в'язниці за дезерцію. Амбасада, видно, вважала, що еспанський табір є для нього ліпшою карою ніж американська в'язниця і не спішилася. Був теж один дезертир з англійської армії, високий і сухий

як драбина Гюберт, що „гадемкував” еспанцям на весь світ за те, що вони не розуміють по-англійськи. Але держався дуже гідно і, хоч дезертир, ним під жадним поглядом не був. Між іншим, він втік до Іспанії з „фантазії”. Разом зі своїм танком він, після десанту, опинився недалеко еспанського кордону біля Ірун, отже вибрався до Іспанії на прогулянку. Оповідав, що як він з танком, в шоломі, з на „гостро” кулеметом опинився на еспанській території, то всіх нащадків конкістадорів порозганяв з проміру людського зору і аж під Міранду танком заїхав. Він теж просився, щоб його взяли до Англії до в'язниці, але це не швидко сталося.

Французи в таборі визначалися головню неімовірним брудом. Процес особистого забрудження деякі з них приспішували в той спосіб, що смарувалися болотом. При цьому були дуже великодушними у відношенні до інших. Любили спорт та влаштовували „міжнародні змагання” в бійці, в перегонах і т. д. Якщо переможцем був один з них, тоді довго вони носили його на руках і опісля кидали в по можності найбільшу баюру. Їхньою спеціальністю було теж влаштовувати „величні походи”, точніше маскаради.

Вони мали на місці представника свого Червоного Хреста. Хто був в Міранді, той ніколи не забуде Лянга, старшого чоловіка, зі сивою, спічастою бородою, та беретом на голові, що приносив до табору всі новини і забирив з табору транспорти.

Італійців зразу було відносно мало, аж десь в половині 1944 року їх кількість побільшувалася. Одного разу привели їх кілька десятків, одних дезертирів з підводного човна і деяку кількість вирятуваних зі затопленої „Італії”. В таборі, звичайно, всі вміли лаятись, але іта-

лійців ніхто не потрапив переліцитувати. Більшість з них цілими днями вистоювала в „акустичних” місцях, переважно у вбиральні, та виспівували „Мамма мія” і тим подібні арії, любуючись власним голосом. В співжитті з іншими вони були б цілком можливі, як би не горячилися. Для прикладу: візьмуть участь в зорганізованих французами змаганнях. І все добре, аж доки не програють. Тоді починають ламати і нищити всю спортову обстановку, вилаються на чім світ, часом самі між собою поб'ються і йдуть знову в „акустичне” місце співати. В голодному „домашньому господарстві” їм ліпше смакували коти, тоді як німецькі дезертири воліли псів.

„Депозит” в Міранді

Про німців вже згадувано. Вони одинокі, що зберігали свій барак не тільки в деякій можливій чистоті, але й в цілості. На вогонь вони відрізували бальки і крали вікна та двері в інших бараках. Цілими днями щось „будували” і були спеціалістами в копанні тунелів до втечі. Завжди лаялись за їжу. Багато часу зуживали на „походи” довкола бараків і піячили майже так само як росіяни. Часом, головню в холодніші часи, накладуть собі на подвірю ватру і тоді по черзі виголо-

шують промови, іронізуючи зі своєї країни. Як прийшла вістка, що червоні вперше вступили на німецьку землю в Східній Пруссії, тоді один з одушевленим крикнув, що вістка „цу шин, ум вагр цу зайн” (за приємна, щоб могла бути правдива). Між ними було багато „вассер-поляків” та інших „вассер”-національностей, а як скінчилася війна то вже не було ані одного німця: самі „шварцвальдери”, „басри”, „саксонці” і т. п., відповідно до провінції, з якої походили. Між ними були теж найбільш криваві бійки, в яких нераз доводилось інтервювати війську.

Поляки на кожному кроці показували свою вищість і завжди „грали панів”. Ними найкраще опікувався їх Червоний Хрест і вони мали окрему приємність мати інші національності за послугачів, зокрема заставити французів, щоб рубали для них дрова.

Жиди займалися в таборі своєю професією: торгівлею. Від них на лихву все можна було дістати, купити й продати. Вони мали навіть окремі „крамниці”, в яких німці за літру вина пропивали свої сорочки. Як почали їх забирати до Палестини, тоді за кількості пезетів легко можна було купити від них теж „волю”. Справа була досить проста. Жид, що був на листі виїзду, умовлявся за гроші з будь-ким, що він залишиться в таборі, а цей хай іде до обіцяної землі на його місце. Завжди один з них був місцевим представником американських допомогових товариств. Між іншим, між жидами було двох, колись, правдоподібно, навіть міжнародно відомих п'яністів: добродушний віденець Гебер і незвичайно культурний, а при цьому завжди веселий „Масстро” з Гамбургу. Обидва були однаково запеклими ворогами нацизму, як і большевизму.

Південні американці, зокрема мексиканці, подібно як індіани та деякі „апатридає”, не мали свого окремого визначення. Вони були справжніми „господарями” в таборі, робили „лімпієсу” — порядок, якщо так можна назвати перекидування сміття з одного місця на друге, і теж всіляко промишляли. В таборі вони опинилися за свою участь в еспанській громадянській війні по боці червоних. Так само деякі китайці та інші азіяти, що свого часу мали в таборі навіть своє окреме „барріо чіно” — китайський район.

Про підсоветських росіян навряд чи можна б багато сказати. Вони цілими днями і ночами пили, співали „Катюші” та всіляких советських військових і партизанських пісень і постійно билися. Часом успішно конкурували з італійцями щодо лайки... Між іншим, в таборі можна було купити до сходу вина, аби тільки гроші. А вино часом було дешевше від води, яку до табору возили з міста. Ці втікачі, як советські громадяни, були під опікою англійської амбасади, що давала їм гроші, одяги та харчову допомогу. Між ними була більшість грузинів, з якими краще було не заходити собі, бо вони ніколи, навіть у сні, з ножами не розлучалися. Всі вони опісля вернулися через Африку назад до Советів, за виїмком двох українців, кубанського козака Мітьки і подольянина Петі, що відразу скористали — як вони сказали — зі советської конституції щодо „вплоть до відділення” і відділилися та „словом і ділом” намагалися „перевиховати” чималу кількість таборових комуністів. Об'єктів їхнього „перевиховання” звичайно забирали до лікарні.

Козак Мітька був без сумніву одною з найбільш замітних постатей в таборі. В нього завжди тиждень

безтямного п'яцтва чергувався з тижнем тверезого сорому за минулий тиждень. Але як пив, то пив. Робив це кожного дня під окремим гаслом: В понеділок — „аби гадюка не вкусила“; у вівторок — „за Україну“; в середу — „на погибель кацапам“; в четвер — „за діток своїх“; в п'ятницю — „аби пчоли роїлися“; в суботу — „аби пшеничка зародила“; а в неділю — „бо празник святий“. В такому стані він був — замало сказати пострахом для комуністів. Його „озброєння“ виглядало так: в правій руці збанок з вином, через плечі гітара, а в лівій руці — сокира. Предмети в руках змінював відповідно до потреби. Від часу його приходу, для комуністів настала справжня содома і гомора. Для них встановлено „поліційну годину“, заборонено співати комуністичних пісень, натомість дозволялося співати „Розпрягайте хлопці коні“ або „Марусю серденько“. А після півночі Мітька сам ставав між бараками і сумно-сумно затавгав „Темная нічка“. При цьому він до споду був доброю душею. Часто, як прийшло „англійське колі“, можна було бачити такий образ, якщо в поблизу не було еспанського офіцера: за одним з бараків вставлений „гусаком“ відділ еспанських вояків. За вуглом стоїть Мітька, з коробкою оселедців в одній і зі збанком вина в другій руці. Вояки по черзі підступають до нього, тримаючи руки назад, а Мітька тиче кожному в рот оселедця і дає запити вином. Він довго спекулював і симулював, щоб не дати себе вивезти з Еспанії до Советів, але як загроза збільшувалася, він на цьому тлі збожеволів.

Двох інших українців, до яких долучився теж Петя, вивчали по азбучно всі мови та виписували листи, інформуючи західні диплома-

тичні представництва про долю „45 мільйонів“.

Окрему групу творили в таборі комуністи: кількох німецьких учасників еспанської громадянської війни, між ними один генерал і барон в одній особі, як теж кількох жидів і бездержавних. Зразу вони мали в таборі свою справжню „республіку“, бо еспанські власті до внутрішньо-таборового життя не вмішувалися. В той спосіб комуністи, як найстраші мешканці табору, захопили майже все його самоуправління, вони видавали якийсь час стінну газету і взагалі весь табір був у їхніх руках. З приходом Мітьки та інших свідомих анти-комуністів, цю „республіку“ розгромлено, кажучи по-біблійному, з людьми, кінями і возами.

До найбільш популярних постатей в таборі належав теж Костя, „руський поляк“ з Віленщини, що за молодих літ служив при церкві та допомагав місцевому священникові випивати літургійне вино, а опісля виемігрував до Франції. Там його — як він казав — „збунтували“ і він перейшов до Еспанії воювати за комуну, при чому „потеряв свою славу і честь“. Був неграмотний, але в комуністичній „міжнародній бригаді“ був сотником кавалерії та оповідав чуда, як то він „ловив кулі в руку“. Він був цілий витаутований і на його тілі можна було побачити образок на кожну обставину: похорон, весілля, а вже найбільше дівчат та всіляких „баталій“. Він запивався до безтями та впродовж двох років був найбільшою потіхою в таборі.

Ще хотілося б коротко згадати про втечі. Вони бо належать до всіх в'язниць і таборів так само невідклично, як і сторожі. Але втеча з табору в Міранді була майже виключена. Не тільки з погляду на

сторожу, але й на цілу Іспанію. Там же всі дороги були обставлені день і ніч численними відділами „полісії армади”, „гардії сівіль” та військом. І як навіть кому пощастило втекти з табору, а таких було дуже мало, то за два-три дні його приводили знову, але вже з положеними ребрами та ледве живого. Був випадок, що одному полякові пощастило перескочити мур і дріт, але його зловили на другому боці і хоча він положився хрестом на землю, то сержант подіравив його на решето кулями з пістолі. Проте, спроб втечі було безліч. Насамперед — тунелі попід мур. Одного разу кожного рана на подвір'ю появлялася купа свіжої, камінистої землі. Знак, що копають тунель. Скільки еспанці й не нащукалися, перевертали догори дном все в таборі, а рано все одно купка землі. А потім виявилось, що вхід до тунелю був хитро замаскований „образом” на стіні одного бараку, що притикала до сходів, під якими і копали тунель.

Були часи, що між інтернованими на подвір'ю завжди ходили агенти і пошепки заповідали, що „се венде” — продається. Спитаєте що, і тоді пошепки довідаєтесь, що „уна міна” — тунель. Була під цим оглядом навіть конкуренція між кількома партіями, що копали тунелі за гроші і „викінчували” їх „кон люхо” — з люксом, помазуючи на біло стіни, заводячи електричне світло і т. п. Але ці тунелі завжди викривали, головню через зраду, ще заки з них можна було скористати.

Були й всілякі інші штудерні спроби втечі. Для прикладу: Двох інтернованих схопили одного еспанського жовніра, затягнули до бараку, зв'язали і закнеблювали рота, стягнули з нього одяг і тоді один, перебраний за вояка, „випро-

вадив” під своєю „опікою” другого. Як вони виходили, всі інтерновані гурмою стояли в приличному віддаленні біля воріт, дивлячись чи пощастить. І пощастило, але за кілька днів втікачів таки припровадили, зглядно ледве живих привезли. Ще був такий випадок: з табору кожного дня вивозили вояки у візку всіляке сміття, недоїдки та гній. Один з інтернованих казав себе всадити в мішок і примістити між сміттям у візку, що інші радо зробили. І був би втік, як би не те, що за кожним разом, як вояки висипали в недалекому ярі сміття, хмара брудної і злиденної еспанської дітвори шукали за випадками з випадків. Так вони і знайшли мішок, а як він почав рухатися, то вони вчинили справжнє пекло з переляку, що це „діяболь” — чорт. Очевидно „чорта” зловили і з положеними костями привели назад до табору.

Був теж один сміливий випадок втечі через ворота. Вночі надворі була страшна буря. Біля два десятки інтернованих підкралися під самі ворота, один з них хитро кинувся головою в живіт сторожеві, якому заперло дух, тоді стягнули з нього штани, замогуючи їх на дріт, відкрили ворота і втекли в пітьму ночі. Вояк, очунавши, не міг виставитися на сміх без штанів і почав канонаду аж тоді, як відмотав їх з дроту та одягнув, але втікачі вже були далеко. Опісля половили їх всіх за ввічком двох: одного поляка і одного „бездержавного”, яким пощастило пробитися до Португалії. Це була чи не єдина успішна втеча за весь час.

Один оригінальний випадок втечі був в білий день та в „живі очі”, розрахований, правдоподібно, на несподіванку. Один з інтернованих, здається мексиканець, проходжувався спокійно в дозволеному від-

даленні від муру і нагло, скориставшись з неуваги сторожа, скочив на мур і вноги. Сторож, звичайно, мав за завдання насамперед остерегти „альто, кієн віве!“ — мовляв — стій, хто живе. Але в цьому випадку він поступив навпаки та остеріг аж тоді, як втікач вже лежав і майже не жив, маючи порцію олова в ногах і спині. Його принесли скржавленого і непритомного. Опісля вилікували, але він залишився калікою на все життя.

Табір, тільки чоловічий, був на відлюдді і навіть далека поява жіночої постаті викликувала там неабиякий ентузіазм. Одного разу один зі старшин, якого чомусь називали „Там Мікс“, прийшов до табору зі своєю жінкою, чи дівчиною, правдоподібно показати їй, який він там важний. Після „прийняття“, яке цій жінці зготовили інтерновані, вступ жінкам до табору був рі-

шучо заборонений. Навіть „Блянкіта“ — дівчина, що часом підходила до воріт, щоб забрати білля і одяги до чищення тим, що сподівались вийти на волю, після того стояла в приличному віддаленні.

Були в таборі теж всілякі бунти, голодні страйки і подібні заворушення.

Під кінець війни там ролі помінялись. Ці, що втікали від німців, щораз більше гуртами звільнювались на виїзд з Іспанії, а табір заповнився німецькими прикордонниками, що після десанту та поразки повтікали до Іспанії. Це вже була друга „доба“ того диявольського табору, що чекає ще свого „історика“. Якщо він її діждеться, то там напевно буде приділена одна з головних уваг теж українцям, яких там була „кумпанія невеличка, але славна“.

Л. Стасюк
124
ПЕРША ЕВЕНЯ НЬЮ-ЙОРК 3.
(МІЖ ВУЛИЦЯМИ 7.⁰¹⁰ А 8.⁰¹⁰)

ГРЕЧАНИКИ

Написав Д. Кулик

У стародавніх часах по деяких країнах існував оригінальний звичай, що злочинця, засудженого на кару смерти, звільняли та відпустили на волю, якщо якась жінка зголошувала своє бажання вийти за нього заміж. Мудрі судді вважали, що подібна кара буде гірша за шибеницю. Одного разу підвели під шибеницю якогось бандита, і кат вже приготувався був накинути йому петлю на шию, як раптом з'явилась якась жінка й проголосила, що хоче з ним одружитися. Бандит глянув на свою несподівану „наречену” й коротко гукнув катові: „вішай”!

Советське життя творить чимало такого шибеничного гумору. — Звірина голодна або в прикрій ситуації, стає зла — недобра. Але людина часто-густо зносить покірно свій важкий життєвий тягар і навіть не губить свого гумору.

Щоб не обтяжувати телефону, а головне, щоб на нього не чекати, советські комісари переговорюють між собою через радіо. Це буває вночі після скінчення пропагандної та брехливої радійової програми. — Комісари з Москви роблять запити округовим комісарам. Запити й відповіді відбуваються майже одномаїтно. Кілько людей протягом дня було заслано до концентраційних таборів? Чи багато спіймано шкідників народу? Як іде поступ щодо збільшення стахановців в тій чи іншій галузі, тощо. Округові коміса-

ри завжди запевнюють, що будівля советської соціалістичної республіки йде велетенськими кроками наперед. До концентраційних таборів засилають людей щодня все більше та більше; шкідники народу розмножуються як миші, а щодо стахановців, то деякі молоді жінки, добуваючись розводів, побивають найбільші рекорди. Отже, навіть і в цій „галузі” будівля інтернаціонального комунізму виказує великий поступ. Центральні комісари підбадьорюють округових та наказують їм, щоб не піддавались великому оптимізму, але ще ліпше дбали, бо ніхто не знає ні дня, ні ночі, коли й вони дістануться до рук МВД.

Обговоривши головні проблеми советського життя, в останню чергу приходять комісар в справах постачання. В Советах справа постачання стоїть на останньому місці, бо комуністичні вожаки притримуються засади: ори, сій та коси, але їсти не проси!

Розмови комісарів в справах постачання я передаю вже в оригіналі.

— Алло! Москва! Говорить головний комісар СРСР у справах постачання. Як там у вас пройшов сьогоднішній день щодо істивних продуктів?

— Та майже, як звичайно, — відповідав округовий комісар з Дніпропетровська. Вчора ввечері зішлись громадяни та й поставали перед кооперативами в чергу. На

овочі окремо, на м'ясні продукти окремо, на риб'яні окремо...

— Ну, добре, добре, — перебиває комісар із Москви. — Говори коротко та до речі. Бо якщо всі так будуть розмазувати, то вас і за цілу ніч не переслухаєш.

— Отже вночі люди втомились стояти та й полягали в черзі спати, — відповідав комісар з Дніпропетровська. Але вранці виявилось, що багато хитрунів поперелазили наперед. Ну, звичайно, почалась сварка за місця аж дійшло до бійки. Таким чином було шістнадцять людей важко ранених, а сорок-два легко. Декому на голові були понабігали; іншим носи розплющено або зуби вибито; дехто мав поламані ребра...

— Та це мене не торкається, — grimнув комісар із Москви. — Це вже справа санітарного відділу. Говорю про продукти. Овочів було досить?

— Ні, овочів взагалі не було.

— А риб'яних продуктів?

— Риб'яних продуктів також не було.

— А м'ясних та молочних?

— Ні м'ясних, ні молочних. Взагалі ніяких продуктів не було.

— Якже ж це так, що ніяких продуктів не було? — розгнівався комісар із Москви.

— Та не було та й годі. Що ж я можу зробити?

— Та що ж це? Хіба люди сходились лише навкулачки пограти? — гримав комісар із Москви. — Щось же купували?

— Нічого не купували, бо в кооперативах сьогодні нічого не було. Люди побились та й розійшлись. Залишились лише тяжко поранені. Але це вже, як ви сказали, належить до іншого відділу.

Розговор двох комісарів, на жаль — не фантазія автора. Це советська дійсність, — жорстока дійсність! Збіднілий, знедолений український нарід терпить, страшенно терпить, але не губить запорізького гумору. Бо йдучи додому — кому не вибили зуби або не поламали ребра — дехто навіть підспівує зі шибеничним гумором:

— Гоп, мої гречаники, гоп, мої милі!..

Хоч навіть ані цих гречаників не мали...

ПРИВІТ

від

Д-р Мед. Роман Осінчук

23 EAST 7th STREET

Telephone New York 3, N. Y.
GRamercy 3-6217

ТОВАРИСТВО „ЄДНІСТЬ”

відділ 163 У. Н. Союзу
закликає українське громадянство
Філадельфії і околиці негайно вступи-
пати в ряди Українського Народно-
го Союзу. За вказівками і пояснен-
нями звертайтеся до Управи нашого
відділу.

Николай Курко, предс.; **Стефан Филік**, рек. писар; **Михайло Паранич**, фін. писар. Адреса: 1123 German-
town Ave. Phone: MA 7-1347.
Philadelphia 23, Pa.

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТЕАТР

Написав: Іван Колосів

Театри всіх націй мають періоди свого розвитку та занепаду, що триває певний час, поки не появиться знову стимул до відродження. Відомо, що в наслідок депресії 30-тих років та появи звукового кіна, що з ним тяжко було конкурувати в дешевизні квитків, кількість театрів в Америці різко зменшилась.

Але художній бік театру продовжував свій прогрес, якість вистав не знижувалась, а постійно підвищувалась і продовжує підніматися. Американські театри переповнені глядачами. Тепер зацікавленість американської публіки виставами драматичних театрів така велика, що кількість театрів в Америці на сьогодні є абсолютно невисотачальна. За найостаннішими повідомленнями, в Америці починається звернений процес, покищо, в деяких містах: великі кінотеатри починають перебудовувати на драматичні.

Ясно одне, що новизна звукового кіна проїдається, воно не може замінити насолоди від драматичної вистави, а вічно живе мистецтво театру знову відроджується.

Але ось факти з театрального життя Америки, що говорять самі за себе.

Нью Йорк є культурний центр ЗДА. Зрозуміло, що розглядаючи питання американського театру, — треба користуватися насамперед фактами з театрального життя Бродвею.

Бродвей знає не один десяток вистав, — коли та сама п'єса з

величезним успіхом виставлялася день-у-день п'ять, шість, сім і вісім років підряд. Досить згадати кілька п'єс, що лиш нещодавно з колосальним успіхом йшли на Бродвеї, як наприклад: „Життя з батьком”, — пройшла 3213 разів, „Тютюнна Дорога” — 3182, „Ірландська Роза Ебі” — 2327, „Оклахома” — 2246, „Гарвей” — 1175, „Народжена Вчора” — 1643, „Голос Голуба” — 1558, „Отрута і старе мереживо” — 1444, „Гельзапопін” — 1404, „Ангельська Вулиця” — 1295, „Блискавка” — 1291, „Ганно, візьми свою рушницю” — 1147 разів.

(Для порівняння — в Лондоні та сама вистава йшла найдовше безперервно — 2238 разів).

А зовсім недавні вистави, що їх ми вже бачили: „Трамвай, названий бажанням”, „Смерть продавця”, обидві у постановці одного з найталановитіших молодих американських режисерів — Елліа Казан. Або полонячі не тільки новою прекрасною музикою і виконанням, але й новими театральними формами оперети: „Магдалена”, „Південний Океан”. Або недавні постановки — Шекспірівських п'єс: „Король Лір”, „Як це вам подобається?”, „Ромео і Джульєтта” та інші.

Як всі згадані, так і багато інших були сприйняті критиками і публікою з найбільшим захопленням. В багатьох з них брали участь відомі і дуже добрі актори. У значній частині з цих п'єс дебютувала здібна молодь.

Ці вистави завдячують свої успіхи ще й тому, що мистці, які над ними працюють, у своїх творчих шуканнях за новими цікавими мистецькими формами у виявленню задуму, не були обмежені ніякими партійними приписами чи рамками „соціалістичного реалізму”.

Приглядаючись до тих Бродвейських вистав, що мають успіх, можна безсторонньо ствердити, що в них є багато нового й цікавого. Деяко з наших мистців, що прибули з Європи, хочуть бачити, обов'язково, за цими успіхами впливи певних театральних „систем”, особливо Станіславського, Райнгардта чи інших. В дійсності ж американський театр не зазнав на собі виразного впливу будь-яких „систем”. — Театр кожного народу, нації має свої певні національно-театральні традиції, що зв'язані переважно з іменами своїх великих акторів, режисерів, драматургів. І саме ті традиції роблять вплив на формування театральних стилів та систем того чи іншого театру нових поколінь. Всі нації мають свої театральні традиції. Мають їх і американці.

Єдиний театр, що мав безпосередній вплив на американський, це — англійський театр. Причини самозрозумілі: спільність мови, досвід та великі надбання, що їх англійський театр мав уже тоді, коли щойно починалася історія американського театру. Англія вже тоді мала безсмертного Шекспіра, Джонсона, Марло, та зразки блискучої гри — Борбеджа, Бетертонна і особливо геніяльного Гарріка.

Офіційна історія американського театру почалася далеко пізніше ніж у інших народів, а саме в 1690 році, коли студенти Гарвардського Каледжу виставили п'єсу „Ваза Густава” американського драматурга Бенджаміна Колмана. З 1690 року і до Революції 1775 на американсь-

кому континенті грали майже виключно англійські налівпрофесійні і професійні театральні колективи, що постійно приїжджали до Колоній. Але після звільнення Америки від англійців в американському театрі пробудилося почуття національної свідомості, а з ним і піднесення. Уже в 1797-98 рр. у багатьох театрах, що будувалися нашвидку в більших містах Америки, почали з успіхом виставлятися п'єси американських драматургів Р. Тайлора та В. Дюпона. Звичайно, приїзд акторів з Англії до Америки не припинився і після Революції, після звільнення Америки від Англії та продовжується і дотепер. Але всі вони, за винятком кількох знаменитостей, маючи в Америці незрівняно кращі умови для своєї праці, залишилися назавжди в Америці.

Вже дев'ятнадцяте сторіччя — це блискуча сторінка в історії американського театру, збагачена десятками імен надзвичайних акторів, іменами високоталановитих режисерів та драматургів. Імена акторів: Джорджа Кука, Джана Пейна (американський „Росцій”), Едварда Девенпорта, Едвіна Фореста, Джуліса Бута, Луїзи Лейн, Анни Моватт — з першої половини дев'ятнадцятого сторіччя та Е. Содерна, Едвіна Бута, Фані Девенпорт, Аделаїди Нельсон, Мері Андерсон, Джона Дрю, Ричарда Мансфілда, Джулії Марлоу з другої половини дев'ятнадцятого сторіччя записані золотими літерами в історії американського театру.

Вже на початку дев'ятнадцятого сторіччя американські актори були під впливом англійської реалістичної школи гри, що запанувала тоді на англійській сцені з приходом відомого трагіка Едмунда Кіна. Талановитий американський актор, режисер і драматург Стил Мек Кей

уже в 1880 році прославився безпрецедентним випадком, незнаним до того часу в жодному театрі світу. Він написав і виставив у Нью Йорку в 1880 р. п'єсу „Генцель Кірк”, що пройшла безперервно 486 разів. Лише в 1921 р. на Бродвеї побито цей рекорд.

Августин Делай був першим американським режисером-директором, що організував театр (у 1869 р.) і керував ним понад 30 років, а в 1884 р. повіз свій театр на гастролі до Європи. Були й інші дуже добрі й здібні директори-режисери-драматурги в одній особі, що своєю любов'ю та надзвичайно дбайливим відношенням до виставлення п'єс підняли американський театр на зразкову височінь.

Аналізуючи відношення до акторів публіки, преси, критиків, а найголовніше режисерів, помітно одне: через усю історію американського театру аж до сьогодні, червоною ниткою проходить культ актора в театрі. Актор і ніхто інший є головний елемент у театрі. Це пояснює, чому в американському театрі не визнавали і не визнають режисерів-диктаторів, для яких актори є пішаками. Американські театральні мистці не стали сліпими послідовниками жодної театральної „системи”. Вони не заперечують добрих і корисних сторін „системи” Станіславського, але не вважають її за абсолютно універсальну і обов'язкову. На основі двоголітніх і найновіших досягнень кращих майстрів своєї та світової сцени, вони шукають відповідно синтетичної, але виразно своєї „системи”. Вони визнають так зв. „творчого режисера” в театрі, що допомагає акторові в його творчій роботі, допомагає викликати його „підсвідоме” і керувати його у відповідному напрямку. Основоположником терміну „творчий режисер” та методів праці тако-

го режисера є відомий американський режисер Августин Дюкан. Вважають, що якби він мав відповідні умови (сталий колектив), — він закінчив би розроблення власної американської „системи”, виховання актора на зразок „системи” Станіславського. Характерною рисою американських режисерів є ще й те, що вони звертають виняткову увагу на відповідність даних актора з тим образом, що його актор має втілити на сцені (типажність). Тому часто режисер чи директор переглядає десятки добрих акторів перед тим, як вибере когось на головну чи навіть менше важливу роллю.

Як бачимо, американський театр іде своїм власним шляхом. Але цей шлях не означає, що американські мистці цілком відкидають або не вивчають того найкращого, що його досягли інші світові театри. Американський сучасний історик театру, Глен Гюз пише, що англійський театр навчив американців, як грати Шекспіра, часто без ніяких допоміжних засобів лише акторським вмінням. Театр „Комеді Франсез” показав, як треба грати французьку класичну драму та Мольєра. — Колектив „Сіцилійських Акторів”, прославлені майстри пантоміни, показав, як виявляти на сцені за допомогою міміки найбільші душевні пристрасті. Російський балет — відкрив світ ритмічної краси. Колектив „Ірландських Акторів” прищепив любов до народної драми. Театральний колектив „Летюча Миша” Балієва дав прекрасну лекцію гри водевілю. МХАТ, крім лекцій зразкового театру. Колишній Московський театр „Габіма” показав, що і гротеск може бути прекрасним і глибоким. М. Райнгардт показав, як треба робити великі театральні видовища навіть з посередніх п'єс. Головним джерелом акторів та режи-

серів для американських театрів на сьогоднішній день є американські університети та каледжі. Майже при кожному університеті чи каледжі є драматичний відділ з чотирьохрічним курсом навчання, де викладають мистецтво актора, техніку писання п'єс та засвоюють практику гри і процес виставлення п'єси самими студентами у власних театральних лабораторіях чи театрах, що є при тих освітніх установах. Ці драматичні відділи мають дуже добрий, кваліфікований склад викладачів акторів-режисерів, а техніку драми, писання п'єс викладають відомі драматурги. Деякі драматичні відділи були засновані при університетах багато років тому (1911—1914 рр). Університетські театри мають модерно устатковані театральні приміщення, а в результаті довголітнього досвіду користуються великим успіхом не лише серед студентства, але й серед місцевого населення.

Успіх драматичних відділів при університетах та каледжах зменшив вагу театральних шкіл і змусив деякі з них припинити свою діяльність. Так закрились дві школи (в Нью Йорку), що викладали „систему” Станіславського, керовані колишніми акторами МХАТ-у.

Американські теоретики театру вказують і на недоліки свого театру. Головний недолік вони вбачають в його комерційності. Адже нерідко дуже добре зроблена вистава грається безперервно роками. Роками день-у-день актор грає ту саму роллю. Це, — звичайно, не корисно ні для актора ні для публіки, що бажала б побачити цього актора в іншій ролі. Ця ж комерційність заставляє, стимулює робити вистави найкращими з мистецького погляду. Ясно, що згадані недоліки не відбиваються на мистецькій якості вистав, що стоять на найкращому європейському рівні.

ЩИРИЙ ПРИВІТ

УКРАЇНСЬКОМУ ГРОМАДЯНСТВУ

пересилає

Адвокат ІВАН РОМАНИШИН

ГОЛОВНИЙ РАДНИЙ У.Н.С.

НЮАРК, Н. ДЖ.

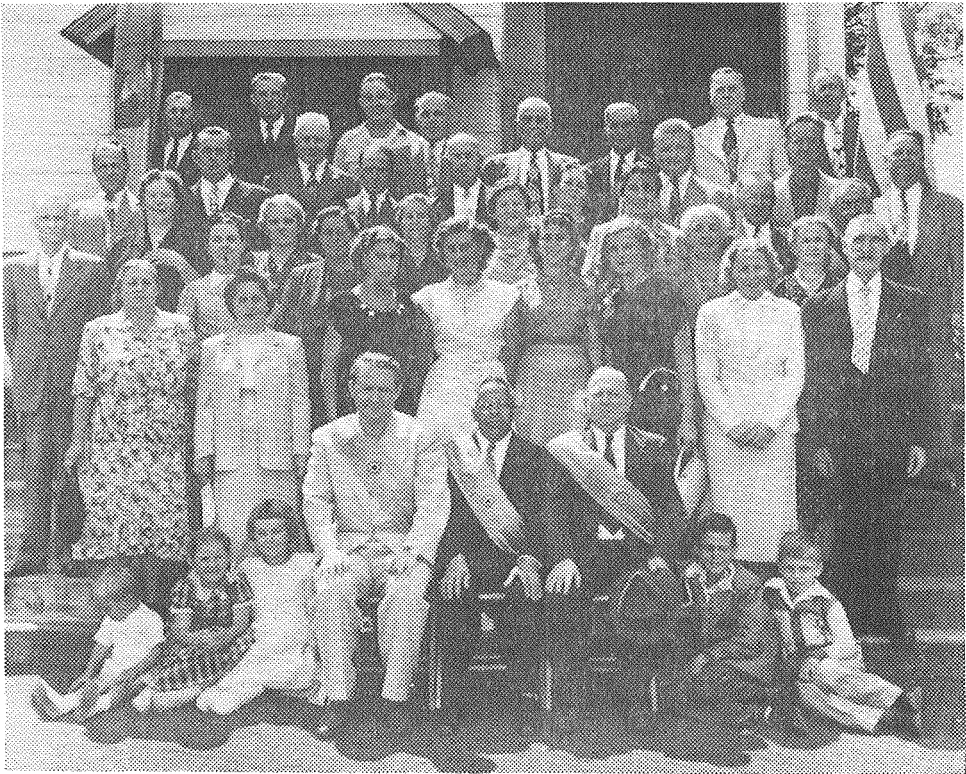
НА ТВЕРДІЙ ОСНОВІ

(До джерел історії української іміграції)

Написав: В. Орепчук

Серед різних публікацій про виходство перших наших поселенців та споминів наших піонерів про причини залишення рідних земель і їхнє поселення тут — автори однозгідно доходять до висновків, що спонукою цього явища були в першій мірі матеріальні нестатки в краю та великі надії на краще життя тут. Не говорю про певні специфічні виїмки, які цілковито не впливають на суть тверджень

цих авторів. В цих голубих мріях увижалися їм безмежні земельні простори, на яких вони будуть повноправними господарями, без важкого вкладу праці в їхню обробку, високодоходові ремісничі варстати, що у висліді принесуть їм далекойдучі зиски, які не тільки їх, але і їхню рідню в краю збагатять, коротко кажучи, нововіднайдена казкова країна, що забезпечить їм і їхнім поколінням мате-

Члени Відділу У. Н. С. ч. 253 в Лудлов, Мас., перед входом до своєї церкви, зо своїм урядом. Сидять від ліва: В. Орепчук—секретар; П. Хомин—предсідник; М. Пукіш—касир.

ріальний добробут і достаток. Життя однак показалося твердим із своїми закономірними засадами. Мрії, як миляна банька, приснули і поселенець станув в обличчі нестерпної дійсности до нового та ще важкішого життя. Перші хвилини розчарувань проминули і він опинився перед дилемою: або вертати назад в край, або починати життя тут від основ. Тут не знайшов він нічого крім волі. Сентимент до свого рідного села, до рідні, до близьких, глибоке прив'язання до рідних традицій та свіжі спомини про перебуту молодість, хоч і часами гіркі, однак серед свого рідного гнізда,—наказували йому вертатися назад; свідомість животиння на клаптику землі, без ніяких кращих виглядів в будучині, або відтворюваний образ наймита та, найважніше, мерехтливий горизонт повної свободи тут — приневолювали його таки остатися.

Америка пів століття тому була цілком інша ніж сьогодні. Тоді цойно творилися промислові осередки, повставала мережа торговельних підприємств, а неуправні пустарі перетворювалися в родючі лятифундії. Малооплачуваний робітник здобував гріш на скромне фізичне існування.

Однак вони не зневірювалися, пірнули в тодішнє життя і своєю тяжкою працею розбудовували сьогоднішню з найвищим життєвим рівнем країну. Як це воно виглядало в дійсності, наведу приклад з одної маленької громади Лудлов, в стейті Месечузетс, яка є клітиною У.Н.С. Вона, мабуть, буде питомим взором для всіх інших громад в З.Д.А., з її цікавим формуванням і розвитком громадського життя.

Ця маленька місцевина, яку всі звать селом та яка нараховує тепер понад вісім тисяч мешканців, віддалена на сто миль на схід від Бостону. Вся вона потонула в зелені, окружена зо всіх сторін пагористими лісами, а своїми чепурними одночи дво-фамілійними дімками, нагадує європейські здоровельні осередки, як Бад Ішль, чи Вад Зісінген. Від других місцевостей ділить її річка, яка нагадує український Сян, і на цій ріці побудовано текстильну фабрику. Саме ця фабрика дала початок і основу цій громаді. Перші її поселенці були айриші, поляки і французи, а з бігом часу португальці, італійці й українці. Вони всі були або фермери,

або робітники місцевої фабрики. Перед п'ятдесяти роками Лудлов нічим не відрізнявся від західньо-українського села. Заболочений, з розлогими фармами, з одним споживчим складом компанії, і з одною брудною коршмою. Всі будинки були власністю фабрики, які з бігом часу переходили на власність мешканців. Повищі народності творять своєрідне гетто і їхнє суспільне життя концентрується біля власних церков і клубів, хоч всі вони є американці.

Перші українські поселенці в кількості десятих осіб прибули тут коло 1900 р. З них при живих остало лишень дві особи: Ф. Шабан і С. Ференц. Вони всі починали як фабричні робітники. Деякі з них, заощадивши гріш, вимандрували в близькі околиці і закупили найкращі землі, прим. в Савт Дірфілд, Емерсет, Питсфілд, і сьогодні диспонують найкращими плянтаціями тютюну та цибулі. Початкове їхнє життя було надзвичайно тяжке, не тільки тому, що мусіли тяжко працювати, жити по десять осіб в одній кімнаті, але й хоронитися перед фізичними побоями поляків, а дівчата знову перед знасилуваннями французів. Французи теж збірно нападали на поляків і побивали до крові, а українці, боючись поляків, підшивалися під польську націю, на вулиці говорили по-польськи і їм за це діставалося в двос, і від цих і від французів. Бувало таке, що один українець довго не знав про другого. Один з найстарших організаторів місцевого громадського життя, Макар Пукіш, оповідає таке: „Я знав лише одну українську рідню, до якої я приїхав; всіх інших я уважав за поляків. У фабриці я пізнав одну дівчину, з якою розмовляв по-польськи. Одного разу я відвідав її у мешканні. На столі під обрусом я зауважив книжечку. В часі її неуваги я споглянув і побачив, що це був „Душпастир” в українській мові. Не було кінця моєї радості, бо я не тільки відкрив українську душу, але віднайшов український журнальчик, що став для мене духовим кормом на довші роки...”

Цих кілька рядків одного з перших наших поселенців яскраво відзеркалюють духовий стан перших піонерів. По якомусь часі різними способами відкрито ще кількох українців. В них зростала туга

за Божим словом, і заспокоєнням релігійних потреб. Вже понад десять років, як покинули край, не сповідалися, не були на українській Службі Божій, тому стали шукати українського священника. „Душпастир” допоміг їм віднайти його. Це було 1912 р. і ним був о. Залітач, парох в Нью Гейвен. В приватному домі відправив Службу Божу і висповідав їх. — Розподілені кошти спровадження його на поодиноких громадян рівнялися тодішній одностижневій платні. Чи ж це не доказ високо-релігійного виховання та глибокої любови до церкви перших поселенців?

Коли вони досягнули першу свою ціль — заспокоєння релігійних потреб, то відтак стали творити основу під будову громадського життя. Під цю пору не було ніяких політичних організацій, а все суспільно-політичне життя концентрувалося біля Українського Народного Союзу. То й наші поселенці хотіли включити себе в рами зорганізованого життя У.Н.С. і вже в 1918 р. намагалися створити відділ У.Н.С. Їх було тоді неповних п'ятдесят осіб. Однак вже й тоді між ними були заражені комунофільськими ідеями, які розбили намагання щирих патріотів на перших зборах та оснували відділ Робітничого Союзу. Цей відділ, не маючи твердого ґрунту під ногами, вже по пів року самозліквідувався. Свідома національною частина не зневірювалася в перешкоди і негнучо продовжувала громадське життя. В 1919 р. оснувала українську школу для дітей, яка проіснувала до 1930 р. Своїми постійними жертвами не лише оплачувала кошти вдержання священника, але і теж своїх учителів.

Школа навчила дітей української мови, історії і національних танків. Вже в 1919 р. закуплено гарний дім, в якому на поверсі створено церкву, а на долинці прекрасну залю. Цей дім став основою релігійно-культурно-громадського життя і сьогодні в ньому концентрується вся наша праця.

Однієї, по невдалій спробі розбити національне життя, відійшли цілковито від громади, а свідомий актив взявся далше до громадської ниви і у висліді їхньої поживленої роботи повстав в 1923 р. відділ У.Н.С. В цьому році було лише тринадцять членів-основників, з яких на

сьогодні при живих остало лише п'ять осіб. Це не було тільки асекураційне товариство: воно двигало весь тягар роботи тут. На своїх місячних зборах ухвалено висоту жертв для „Ріної Школи” і українських інвалідів в Західній Україні, пляновано політичні маніфестації з приводу голоду на Україні в 1933, які приносили широкий відгомін в американській пресі, вирішувало про активну участь в парадах громади з нагоди Дня Героїв, Дня Незалежності, Дня Праці, і різних ювілеїв. Синьожовтий прапор очолював кожночасно організований похід і відокремлював нашу групу від інших. Аматорський гурток того ж самого відділу влаштував що певний час імпрези і не тільки давав розривку, але й закріплював знання української мови. — Діти тих же піонерів з нагоди різних американських свят виступали з національними танками, і тим самим шрили славу українського імені.

Статутіві форми У.Н.С., побудовані на наскрізь демократичних засадах, навчили своїх членів громадської дисципліни, збірної відповідальности, збірної участі у всіх нарадах, спільної виміни думок і спільних рішень. Не було найменшої справи громадської натури, якої не вирішувала б громада. В рядах союзного членства формувалася і кристалізувалася національна свідомість і тільки цим клітинам У.Н.С. треба завдячувати, що українська маса не потонула в американському морі, не зденаціоналізувалася, а заклепившись в своєрідному гетті, двигала і двигас високо прапор української справи.

Коли зважимо з яким національним рівнем свідомости покидали перші поселенці рідний край, тоді щойно вповні зрозумімо вагу, значення і вартість У.Н.С. Це ж були в першій мірі села з початковою освітою, або неписьменні, які не були співучасниками політичного життя, бо його тоді і так не було, які принесли з собою любов до рідного краю і своєї церкви, коротко кажучи, пригожий елемент для різних соціалістичних гасел. І коли вони тут створили скристалізований під оглядом національним моноліт, свідомий своїх обов'язків — то це треба в першій мірі завдячувати праці У.Н.С. Їхні діти всі бездоганно говорять по-укра-

інськи, ходять до своєї церкви, беруть участь в церковно-громадському житті і працюють як канцелярійні сили, головню дівчата, або як фахівці по різних фабриках, переважно хлопці. Вони не створили професійної інтелігенції, як от лікарів, адвокатів, дентистів і інших, бо їхня праця була спрямована на матеріальне забезпечення себе й рідні.

З хвилиною приходу до нашої громади нової імiґрації, яка поголовно включасться в ряди У.Н.С., зростають нові пияни, нові потреби. За почином нового пароха о. Д. Кульматицького, який від двох літ діє в нас, створено фонд будови нової церкви. В наслідок його невсипунці праці, доходи церкви зросли в десятеро, а молодь кріпко держиться своєї церкви. Такі імена наших перших піонерів як: М. Пукіш, І. Приступа, П. Пилипів, П. Павлів, П. Хомин, Д. Харко, М. Федорів, П. Яців, В. Босик, М. Кульбанський, А. Поплавський, Т. Зячківський, М. Мельник будуть глибоко врітi в пам'ять наших громадян, бо вони перші поставили тверді основи під будову нашого на-

ціонального життя. Не було б оцих сірих громадян, не було б оцих творчих клітин У.Н.С., наше життя перенеслося б в сальони, з їхніми невід'ємними складовими чинниками пиянства, розпусти і морального упадку.

Обсервую життя сусідньої громади — Спрінґфілд і бачу, що воно плило іншими торами і у висліді принесло ганьбу українському імені та затрату взагалі українського обличчя. Не слід тут аналізувати причини цього явища, але одно стає ясне: брак національної організації перетворив одну частину громади в твердиню „русского народу”, а другу в авангард советського комунізму, хоч всі її члени рекрутуються з галицької, волинської і київської областей і ні один з них не знає по-російськи.

Хай же ця скромна згадка про розвиток і життя нашої маленької громади буде скромною винагородою для оцих перших піонерів та беззастережним потвердженням для високоякісної праці Українського Народного Союзу.

ПОРТРЕТИ:

ШЕВЧЕНКА	\$0.50
ШЕВЧЕНКА	\$1.00
ШЕВЧЕНКА	\$5.00
ФРАНКА	\$0.50

Замовляйте у:

Svoboda

**81-83 GRAND STREET
Jersey City 3, N. J.**

ЗА ВСІЯКИМИ АСЕКУРАЦІЯМИ

голосіться або телефонуйте до:

STEPHEN D. SATZEWICH

Real Estate & General Insurance
Agency

32 E. 7th Street, New York 3, N.Y.

Phone: GRamercy 3-0713

Краще мати асекурацію і не потребувати її, як потребувати її і не мати!

На всякий випадок найкраще мати таку асекурацію.

Справлення помилки: На стор. 107 в оголошенні має бути:

МИХАЙЛО ОСІНЧУК

Січень 1952 January

№ ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	В	Грудень. Боніфатія мч.	Новий Рік
2	20	С	Ігнатія Бог. свцмч.	Пресв. Імени Ісуса
3	21	Ч	Юліяни муч.	Геновефи
4	22	П	Анастасії вмч.	Тита сп.
5	23	С	10 муч. в Криті	Телесфора
6	24	Н	Нед. перед Різ. Навеч. Різ. Хр.	Трьох Королів
7	25	П	Різдво Христове	Лукіяна
8	26	В	Собор Пр. Богородиці, св. Йосифа	Северина
9	27	С	Стефана првмч.	Юліяна
10	28	Ч	2000 муч. в Нікомидії	Вільгельма
11	29	П	14.000 дітей убитих у Вифлєсмі	Гонорати
12	30	С	Анісії мч. і Зотіка прп.	Аркадія
13	31	Н	Нед. по Різдві Меланії Рим.	Нед. 1. по 3-ох Кор.
14	1	П	Обр. Г., Василя В., Новий Рік	Ілярія
15	2	В	Сильвестра папи	Маркила
16	3	С	Малахії прор.	Покл. ок. П.
17	4	Ч	†Собор 70 Ап., Теоклиста	Антонія пуст.
18	5	П	Навечеріє Богоявлення, Теопемпта	Престіл св. Петра
19	6	С	Богоявленіє Госп.	Марії Магд.
20	7	Н	Неділя по Богоявленію	Нед. 2. по 3-ох Кор.
21	8	П	Юрія і Еміліяни прп.	Агнети
22	9	В	Полієвкта муч.	Вікентія
23	10	С	Григорія Нис.	Раймунда
24	11	Ч	† Теодозія прп.	Тимотея
25	12	П	Татіяни мч. і Сави Серб.	Навернення св. Павла
26	13	С	Єрмила і Стратона муч.	Полікарпа
27	14	П	Нед. 31. по Зісл. Св. Духа	Нед. 3. по 3-ох Кор.
28	15	П	Павла і Івана прп.	Юліяна
29	16	В	Покл. кайд. Петра ап.	Франца Сал.
30	17	С	† Антонія Великого	Мартини діви
31	18	Ч	Атаназія і Кир. св.	Петра з Ноляси

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 1. січня: **Новий Рік („Ню Йрс Дей“)**

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 6. 1846. Заснування Кирило-Методіївського Братства в Києві.
- 13. 1867. Андрусівська угода. Поділ України між Москвою й Польщу.
- 13. 1906. Перший український щоденник у Києві „Громадська Думка“.
- 14. 1649. Тріюмфальний в'їзд Б. Хмельницького до Києва.
- 18. 1654. Переяславська угода України з Московією.
- 21. 1803. Помер останній гетьман України Кирило Розумовський.
- 22. 1918. Проголошення самостійності України.
- 22. 1919. Проголошення в Києві злуки всіх українських земель.
- 30. 1918. Вій під Крутами українського юнацтва з большевиками.

Лютий 1952 February

В. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	П	Січень , Макарія Єгипт.	Ігнатія
2	20	С	† Евтимія прп.	Мати Божої Громн.
3	21	Н	Нед. 32. по Зісл. Св. Духа	Нед. 4 по 3-ох Кор.
4	22	П	Тимотея, Атаназії	Вероніки
5	23	В	Климента свщмч.	Агафії
6	24	С	Ксенії прп.	Тита і Доротеї
7	25	Ч	† Григорія Богосл., арх.	Ромуальда
8	26	П	Ксенофонта прп.	Івана
9	27	С	† Перенес. мощів Ів. Золотоуст.	Кирила Александр.
10	28	Н	Неділя про Митаря і Фарисея	Нед. старозапустна
11	29	П	Ігнатія Б., Романа	Поява М. Б. Люрд
12	30	В	Трьох Святих	Діонізія
13	31	С	Кири і Івана	Катерини
14	1	Ч	Лютий . Трифона муч.	Валентини
15	2	П	Стрітєння Господнє	Фавстина
16	3	С	Симеона і Анни	Юліяни
17	4	Н	Неділя про Блудного Сина	Нед. м'ясопусна
18	5	П	Мч. Агафії	Симона
19	6	В	Вокула прп.	Конрада
20	7	С	Партенія, Луки	Лева єп.
21	8	Ч	Теодора Стр. вмч.	Елеонори
22	9	П	Никифора муч.	Маргарити
23	10	С	Харлампія муч.	Петра Даміяна
24	11	Н	Неділя м'ясопусна	Нед. Запустна
25	12	П	Мелетія, Марини	Цезація
26	13	В	Мартиніяна прп.	Віктора
27	14	С	Авксентія прп.	Попелева середа
28	15	Ч	Онисима ап.	Олександра
29	16	П	Памофила і ін. мч.	Теофіла

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 12. лютого: Уродини Линкольна („Линколне Бирт Дей“)

Дня 22. лютого: Уродини Вашингтона („Вашингтон'с Бирт Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

8. 1918. Берестейський мир між Україною і Німеччиною, Австрією, Туреччиною та Болгарією.
11. 1900. Заснування Революційної Української Партії (РУП), — першої політичної партії на Східній Україні.
14. 1897. Помер письменник Пантелеймон Куліш.
20. 1054. Помер князь Ярослав Мудрий.
25. 1871. Народилася поетка Леся Українка.

Березень 1952 March

№ ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	17	С	Лютий. Теодора Тир. вмч.	Альбіна
2	18	Н	Неділя сиропусна. Теодота свщмч.	Нед. 1. пост., Вступ
3	19	П	Архіпа	Кунегунди
4	20	В	Лева єп.	Казимира
5	21	С	Тимотея прп., Євстахія	Теофія, Фрид.
6	22	Ч	Петра і Атаназія	Фридриха
7	23	П	Полікарпа	Томи з Аквіну
8	24	С	† 1 і 2 Знайд. гол. Ів. Христ.	Івана Божого
9	25	Н	Нед. 1. Вел. Посту, Тарасія	Нед. 2. пост., Суха
10	26	П	Порфірія св.	Софронія
11	27	В	Прокопія ісп.	Константина Вел.
12	28	С	Василія ісп.	Григорія Вел.
13	29	Ч	Касіяна прп.	Розп. Христини
14	1	П	Березень. Євдокії прп. муч.	Матильди
15	2	С	Теодора Тирона	Леонтія
16	3	Н	Неділя 2. В. Посту. Евтропія	Нед. 3. пост., Глуха
17	4	П	Герасима і Павла, муч.	Патриція
18	5	В	Конона	Кирила Єрус.
19	6	С	42 мучен. в Аморії	Йосифа Обручника
20	7	Ч	Василія і інш. свяц.	Євфимії
21	8	П	Теофіл. прп., Теодора свщмуч.	Венедикта
22	9	С	† 40 мучен. у Севастії	Кат. св. Петра
23	10	Н	Неділя 3. Вел. Посту. Кондрата	Нед. 4. посту, Середн.
24	11	П	Софронія патр.	Гавриїла
25	12	В	Теофана	Благовіщення Пр. Діви
26	13	С	Перенес. мощів Никифора	Емануїла
27	14	Ч	Венедикта преп.	Руперта
28	15	П	Агапія муч.	Івана Капістрана
29	16	С	Савина папи, муч.	Кирила
30	17	Н	Неділя 4. Вел. Посту. Алексії	Нед. 5. посту, Чорна
31	18	П	Кирила архієп.	Бальбіни

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

4. 1861. Скасовано панщину в Україні.
5. 1950. Поляг в бою за Україну головний командант УПА, ген. Тарас Чупринка-Роман Шухевич.
7. 1917. Початок російської революції.
8. 1169. Суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував Київ.
9. 1814. Уродився Тарас Шевченко.
10. 1861. Помер Тарас Шевченко.
14. 1923. Рада Амбасадорів признала Галичину Польщі.
18. 1921. Міровий договір Польщі зі Соведами в Ризі.
20. 1917. Створено Українську Центральну Раду в Києві.

Квітень 1952 April

№. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	В	Березень. Хризантії	Гугона
2	20	С	Отц. уб. в мон. Сави	Франца
3	21	Ч	Якова еп.	Ізидора
4	22	П	Василія свщмуч.	Вінкентія Ф.
5	23	С	Никона првмуч.	Келестина папи
6	24	Н	Неділя 5. Вел. Посту,	Неділя Квітна
7	25	П	Благовіщення Пречист. Діви Мар.	Франца
8	26	В	Собор Гавриїла арх.	Діонізія
9	27	С	Матр. Солунської	Марії Клеоп.
10	28	Ч	Іларіона і Стефана	Езикіїла
11	29	П	Марка еп., прп.	Велика П'ятниця
12	30	С	Івана Ліств. прп.	Юлія папи
13	31	Н	Неділя Квітна	Воскресення Христове
14	1	П	Квітень. Марії Єгипт. прп.	Св. Понеділок
15	2	В	Тита	Анастазія
16	3	С	Никити ісп.	Рудольфа
17	4	Ч	Йосифа і Юр. прп. (Вел. Чет.)	Аполонії
18	5	П	Велика П'ятниця	Кріспенції
19	6	С	Євтихія архієп. (Вел. Суб.)	Сульпіції
20	7	Н	Воскресення Христове	Неділя Біла
21	8	П	Світлий Понеділок	Анзельма
22	9	В	Світлий Вівторок	Войтіха
23	10	С	Терентія, Максима	Сотера
24	11	Ч	Антипи еп.	Георгія
25	12	П	Василія еп.	Марка єванг.
26	13	С	Артелона	Клита і Марцелі
27	14	Н	Неділя Томина	Нед. 2. по Великодні
28	15	П	Аристарха	Віталії
29	16	В	Агапії	Петра з Верони
30	17	С	Симеона	Катерини Сієнс

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 15. квітня: **Велика П'ятниця („Гуд Фрайдей“)**

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

2. 1111. Князь Володимир Мономах побив Половців над Сольницею.
2. 1918. Помер письменник І. Нечуй-Левицький.
7. 1340. Отруїли останнього галицького князя Юрія II.
12. 1596. Наливайко й Лобода побили Жолкевського.
17. 1847. Арештували Тараса Шевченка.
19. 1917. Перший Всеукраїнський Конгрес у Києві визнав Центральну Раду найвищою владою в Україні.
22. 1920. Варшавський договір Головного Отамана Петлори з Польщею.
25. 1622. Помер гетьман Петро Конашевич Сагайдачний.
28. 1915. Вої УСС на Маківці.
29. 1848. Вибір Богдана Хмельницького гетьманом.
29. 1918. Вибір Павла Скоропадського гетьманом.

Травень 1952 May

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	Ч	Квітень. Івана	Філіпа
2	19	П	Івана Ветхопечерника	Атаназія
3	20	С	Теодора, Трих.	Найдення св. Хреста
4	21	Н	Неділя Мироносиць	Нед. 3. по Великодні
5	22	П	Януарія свщмуч.	Пія папи
6	23	В	Георгія Вм. (на н.)	Івана в олію
7	24	С	Сави Стр. муч.	Моніки
8	25	Ч	† Марка ап.	Станислава
9	26	П	Василя еп. свщмуч.	Григорія Назіяян.
10	27	С	Симеона свщмуч.	Ізидора
11	28	Н	Неділя Розслабленого	Нед. 4. по Великодні
12	29	П	9 муч. в Кизиці	Панкратія
13	30	В	† Якова ап.	Серветія
14	1	С	Травень. Єремії прор.	Боніфатія
15	2	Ч	Атаназія вел.	Софії
16	3	П	Пелагії првмуч.	Івана Непомука
17	4	С	Ірини муч.	Пасхаліса
18	5	Н	Неділя Самарянки	Нед. 5. по Великодні
19	6	П	Йова Многострад.	Петра
20	7	В	Явлення Чесн. Хреста	Бернарда
21	8	С	† Івана Богослова	Тимотея
22	9	Ч	Перенесення мощ. св. Мик.	Вознесення Господнє
23	10	П	† Симона Зилота, ап.	Дезидерія
24	11	С	Мокія свщмуч	Іванни Хуз.
25	12	Н	Нед. Сліпородженого, Теод. прп.	Нед. 6. по Великодні
26	13	П	Гликерії і Олекс. прп.	Урбана
27	14	В	Ізидора прп.	Беди
28	15	С	Пахомія В. прп.	Августина, еп. Кантр.
29	16	Ч	Вознесення Господнє	Максиміліяна
30	17	П	Андроніка ап.	Фелікса
31	18	С	Теодота муч.	Петронелі

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 30. травня: Пропам'ятний День („Меморіал” або „Декорейшен Дей”)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1945. Капітуляція Німеччини і закінчення II. світової війни в Європі.
1857. Звільнення Тараса Шевченка з 10-річного заслання.
1848. Скасування панщини в Галичині.
1648. Перемога Богдана Хмельницького під Жовтими Водами.
1917. Перший Всеукраїнський Військовий З'їзд у Києві.
1861. Похорон Тараса Шевченка на Чернечій Горі під Каневом.
1938. Большевицький агент убив полк. Євгена Коновальця в Роттердамі.
1926. Убито отамана Симона Петлюру в Парижі.
1916. Помер Іван Франко.
1876. Царський указ про заборону українського письменства в Росії.

Червень 1952 June

Літ.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	Н	Травень. Неділя Святих Отців	Зелений Понеділок
2	20	П	Талалея муч.	Зелені Свята
3	21	В	† Константина і Олени	Клотильди
4	22	С	Василиска муч.	Францішки
5	23	Ч	Михайла єп.	Боніфатія
6	24	П	Симеона прп.	Норберта
7	25	С	† З. Найд. гол. Івана Хрест.	Роберта
8	26	Н	Зіслання Св. Духа	Нед. 1. по Зел. Св.
9	27	П	Пресв. Тройці	Феліціана
10	28	В	Никифора ісп.	Маргарити
11	29	С	Теодозії	Варвари
12	30	Ч	Ісаакія Д., Наталії муч.	Онуфрія
13	31	П	Єрмія ап.	Антонія
14	1	С	Червень. Юстина муч.	Василія єп.
15	2	Н	Неділя Всіх Святих	Нед. 2. по Зел. Св.
16	3	П	Лукиліяна	Бенона
17	4	В	Висаріона чудотв., Іларіона	Адольфа
18	5	С	Доротей	Емілія, Єфрема
19	6	Ч	Пр. Євхаристії (на нед.)	Юліяни
20	7	П	Теодота свщмуч.	Пресв. Серця Ісуса
21	8	С	Єфрема Ан., Теодора Стр.	Алойзія Гонзаги
22	9	П	Неділя 2. по Зісл. Св. Духа	Нед. 3. по Зел. Св.
23	10	П	Тимотея свщмуч.	Зенона
24	11	В	† Вартол. і Варнави	Різдво Ів. Хрест.
25	12	С	Онуфрія Вел.	Вільгельма
26	13	Ч	Акилина муч.	Павла і Івана
27	14	П	Пресв. Серця Ісус. (на нед.)	Владислава
28	15	С	Амоса прор. і Єром. прп.	Іринея
29	16	Н	Неділя 3. по Зісл. Св. Духа	Петра і Павла, ап
30	17	П	Мануїла, Сав., Ісм., муч.	Згад. ап. Павла

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

7. 1843. Помер о. Маркіян Шашкевич.
8. 1919. Перемога Української Галицької Армії під Чортковом.
9. 1853. Перемога Богдана Хмельницького під Ватогом.
10. 1917. Перший Всеукраїнський Селянський З'їзд у Києві.
14. 1569. Люблинська Унія.
17. 1917. Другий Всеукраїнський Військовий З'їзд у Києві.
18. 1709. Перше зруйнування Січі москалями.
23. 1917. Перший Універсал Центральної Ради проголошує автономію України.
25. 1205. Під Завихостом поляг Роман Великий.
28. 1914. Сокильсько-січовий Здвиг у Львові. Вбивство архикн. Фердинанда, австр. престолонаслідника, яке викликало 1. світову війну.

Липень 1952 July

№ ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	В	Червень. Леонтія.	Пресв. Крови Іс. Хр.
2	19	С	† Юди ап.	Посіщ. Пр. Д. Марії
3	20	Ч	Методія свщмуч.	Лева II, папи
4	21	П	Юліяна муч.	Теодора
5	22	С	Євсевія свщмуч.	Антонія
6	23	Н	Нед. 4. по Зісл. Св. Духа	Нед. 5. по Зел. Св.
7	24	П	Різдво Івана Христителя	Кирила і Methodія
8	25	В	Февронії	Елисавети
9	26	С	Давида Солун. прп.	Вероніки
10	27	Ч	Самсона прп.	7 братів Макав.
11	28	П	Перен. мощів Кирила і Івана	Пія I. папи
12	29	С	Петра і Павла, ап.	Івана Гваль
13	30	Н	Нед. 5. по Зісл. Св. Духа	Нед. 6. по Зел. Св.
14	1	П	Липень. Козми і Дам'яна	Бонавентури
15	2	В	Полож. ризи Пр. Бог.	Генрика
16	3	С	Якинта муч.	Мати Бож. Шкапір.
17	4	Ч	Андрея крит.	Олексія
18	5	П	† Кирила і Methodія, апп.	Симеона
19	6	С	† Атаназія Атон., прп.	Вінкентія з Павль
20	7	Н	Нед. 6. по Зісл. Св. Духа	Нед. 7. по Зел. Св.
21	8	П	Прокопа, вмч., Теодозії	Пракседи
22	9	В	Пантикратія вмч.	Марії Магдалини
23	10	С	† Антонія Печ. прп.	Аполінарія
24	11	Ч	Євфимії і Ольги	Кунегунди
25	12	П	Прокла і Ілярія муч.	Якова Стар. ап.
26	13	С	Собор Арх. Гавриїла	Анни М. Пр. Д.
27	14	Н	Нед. 7. по Зісл. Св. Духа	Нед. 8. по Зел. Св.
28	15	П	† Володимира Вел. кн. України	Віктора
29	16	Ч	Антиногена	Марти
30	17	П	Марини влкмуч.	Руфіма муч.
31	18	С	Якинта і Еміліяна	Ігнатія

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 4. липня: День Незалежності („Independence Day“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1910. Вбито студента А. Коцка на львівському університеті.
4. 1919. Смерть полк. Д. Вітовського, підчас перелету літаком з Німеччини в Україну.
7. 1569. Перемога гетьмана І. Виговського над москалями під Конотопом.
16. 1917. Другий Універсал Центральної Ради.
16. 1919. Українська Галицька Армія переходить Збруч.
19. 1015. Помер князь Володимир Великий.
21. 1948. Проголошено створення Української Національної Ради в західній Німеччині.
27. 1649. Перемога Богдана Хмельницького під Збаражем.
27. 1657. Помер гетьман Богдан Хмельницький.

Серпень 1952 August

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	П	Липень. Макрини прп.	Петра в оковах
2	20	С	† Гллі прор. (на нед.)	Альфонса
3	21	Н	Нед. 8. по Зісл. Св. Духа	Нед. 9. по Зел. Св.
4	22	П	Марії Магдалини	Домініка
5	23	В	Трофима	Найд. моц. св. Стеф.
6	24	С	† Бориса і Гліба, муч.	Преобр. Господн.
7	25	Ч	† Успеніє св. Анни	Кастана
8	26	П	Єрмолая свщмуч.	Киріяка
9	27	С	† Пантелеймона вмуч.	Романа
10	28	Н	Н. 9. по Зел. Св.	Н. 10. по Зел. Св.
11	29	П	Калініка муч.	Сузанни
12	30	В	Сили і ін. ап.	Кляри
13	31	С	Євдокима Капад., Уліти	Іполита
14	1	Ч	Серпень. Проїсх. Ч. Х., Маковеїв	Евсеія
15	2	П	Перен. моцїв св. Стефана	Усп. Пр. Богор.
16	3	С	Ісаакія, Далмата прп.	Якіма
17	4	Н	Неділя 10. по Зісл. Св. Духа	Нед. 11. по Зел. Св.
18	5	П	Євсигнія муч.	Олени
19	6	В	Преображення Господнє	Януарія
20	7	С	Дометія прдтч.	Стефана
21	8	Ч	Емільяна єп.	Іванни Шанталь
22	9	П	† Матея ап.	Тимотея
23	10	С	Лаврентія муч.	Філіпа
24	11	Н	Неділя 11. по Зісл. Св. Духа	Н. 12. по Зел. Св.
25	12	П	Фотія і Аникити муч.	Людвіка
26	13	В	Максима	Капріяна
27	14	С	Перен. моцїв Теод. Печ.	Йосифа з Калянас
28	15	Ч	Успення Пресв. Богородиці	Августина
29	16	П	Пер. нерук. Обр. Посп.	Усієн. гол. Ів. Хр.
30	17	С	Мирона муч.	Рози з Ліми
31	18	Н	Неділя 12. по Зісл. Св. Духа	Нед. 13. по Зел. Св.

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1913. Померла поетка Леся Українка.
1. 1914. Початок першої світової війни.
4. 1687. Вибрано Івана Мазепу гетьманом.
10. 1648. Перемога Богдана Хмельницького під Пилявцями.
14. 988. Хрищення України.
14. 1775. Друге зруйнування Січі москалями.
14. 1649. Перемога Багдана Хмельницького під Зборовом.
15. 1856. Народився Іван Франко.
17. 1772. Прилучення Галичини до Австрії.
20. 1920. Договір у Вевр признав Галичину окремою Державою.

Вересень 1952 September

Н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	П	Серпень. Андрія Стр. муч.	Броніслава
2	20	В	Самуїла прор.	Стефана
3	21	С	Тадея ап.	Ізабелі
4	22	Ч	Агатоніка	Розалії
5	23	П	Луца муч.	Лаврентія
6	24	С	Євтихія свщмуч.	Захарії прор.
7	25	Н	Неділя 13. по Зісл. Св. Духа	Нед. 14. по Зел. Св.
8	26	П	Адріяна і Наталії муч.	Різдво Преч. Д. Марії
9	27	В	Пімена прп.	Петра з Клаверта
10	28	С	Мойсея прп. і Августина	Миколи з Толента
11	29	Ч	† Усієн. голови Ів. Христителя	Прота і Якин.
12	30	П	Олександра, Павла і пр.	Гвідона
13	31	С	† Пол. пояса Пр. Діви	Філіпа
14	1	Н	Вересень. Н. 14. по Зісл. св. Духа	Воздв. Чесн. Хреста
15	2	П	Маманта й Йова патр.	7 муч. Пр. Д. М.
16	3	В	Антима свщмч.	Корнілія
17	4	С	Вавили, Ант. Мойсея прор.	Ламберта
18	5	Ч	Захарії і Єлісавети	Йосифа з К.
19	6	П	Чудо Арх. Михаїла	Януарія
20	7	С	Созонта і Макарія	Євстахія
21	8	Н	Різдво Пресв. Богородиці	Н. 16. по Зел. Св.
22	9	П	Якіма і Анни прав.	Томи з Вилянова
23	10	В	Минодори	Теклі діви
24	11	С	Теодори прп., Серапіона	Герарда
25	12	Ч	Автонома свщмуч.	Гергарда
26	13	П	Корнілія Сотн.	Касопи
27	14	С	Воздвиження Чесного Хреста	Кипріяна
28	15	Н	Неділя 16. по Зісл. Св. Духа	Нед. 17. по Зел. Св.
29	16	П	Никити вмуч.	Михайла архистр.
30	17	В	Євфимії вмуч.	Єроніла

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 2. вересня: День Праці („Лейбор Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1939. Гітлер зі Сталіном напали на Польщу. Початок другої світової війни.
2. 1709. Помер гетьман Іван Мазепа.
3. 1914. Москалі зайняли Львів.
10. 1914. Перший бій УСС з москалями під Сянками.
16. 1668. Гадяцька умова гетьмана Виговського з Польщею.
22. 1918. Відкриття в Києві українського університету.

Жовтень 1952 October

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	С	Вересень. Євменія муч.	Івана з Д.
2	19	Ч	Трофима	Ангелів Хор.
3	20	П	Євстахія, Теоп. Агап.	Терези
4	21	С	Кондрата ап., Дан. Іпат.	Франца з Асиж.
5	22	Н	Неділя 17. по Зісл. св. Духа	Н. 18. по Зел. Св.
6	23	П	Зач. Івана Хр.	Брунона
7	24	В	Теклі првмч.	М. Б. Вервичної
8	25	С	Євфрозини прп., Пафнут.	Бригіди
9	26	Ч	† Пр. Ів. Богосл.	Гюнтера
10	27	П	Калістрата муч.	Франца Боргія
11	28	С	† Харитона прп., Мар. Ол.	Еміліяна
12	29	Н	Неділя 18. по Зісл. Св. Духа	Нед. 19. по Зел. Св.
13	30	П	Григорія свщмч.	Едварда
14	1	В	Жовтень. Покр. Пресв. Богодиці	Калікста
15	2	С	Кипріяна і Юстини муч.	Терези
16	3	Ч	Діонісія печ.	Гергарда
17	4	П	Єротея свщмуч.	Маргарити Алакок
18	5	С	Харитини, Дам'яна, Петра	Луки єв.
19	6	Н	Неділя 19. по Зісл. Св. Духа	Н. 20. по Зел. Св.
20	7	П	Сергія і Вакха муч.	Івана Канта
21	8	В	Пелагії і Таїсії прп.	Уршулі
22	9	С	† Якова Алф. ап.	Кордили
23	10	Ч	Євлампія	Северина
24	11	П	Филипа, Теофана	Рафаїла арх.
25	12	С	Прова, Тараса і Анд., муч.	Хризанта
26	13	Н	Неділя 20. по Зісл. Св. Духа	Н. 21. по Зел. Св.
27	14	П	Параскевії прп.	Ап. Сім. і Тад.
28	15	В	Євтимії, Лукіяна прп.	Симона і Юди
29	16	С	Лонгіна сотн., Леонт.	Нарциза
30	17	Ч	Осії прор.	Альфонса
31	18	П	† Луки єв., Юліяна	Вольфганга

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

Дня 12. жовтня: День Колумба („Колумбос Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 10. 1648. Облога Львова Богданом Хмельницьким.
- 12. 1915. Вої УСС з москалями в Семиківцях.
- 19. 1918. Українські Національні Збори у Львові проголосили на українських землях Австрії Українську Державу.
- 21. 1624. Наскок козаків на Царгород.

Листопад 1952 November

№. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Жовтень. Йоїла прп.	
2	20	Н	Неділя 21. по Зісл. Св. Духа	Нед. 22. по Зел. Св.
3	21	П	Лларіона прп.	Губерта
4	22	В	Авернія єп. і отц. в Е.	Карла Боромея
5	23	С	Якова ап., Ігнатія	Єлісавети
6	24	Ч	Арети	Леонарда
7	25	П	Нестора муч.	Антонія
8	26	С	† Димитрія Вмуч.	Готфрида
9	27	Н	Неділя 22. по Зісл. Св. Д., Стахія	Нед. 23. по Зел. Св.
10	28	П	Параскеви муч.	Андрія з Авел.
11	29	В	Анастазії	Мартина
12	30	С	Зиновія і Зиновії мч.	Станислава
13	31	Ч	Стахія	Християна
14	1	П	Листопад. Козми і Дам'яна.	Йосафата
15	2	С	Акиндина і проч. муч.	Гертруди
16	3	Н	Нед. 23. по З. Св. Д., Єрона і Лаз.	Нед. 24. по Зел. Св.
17	4	П	Йонакія В. прп.	Романа
18	5	В	Галактіона і Елістімії	Оттона
19	6	С	Павла Царг., архиеп.	Єлісавети Угорськ.
20	7	Ч	Єрона муч.	Фелікса з В.
21	8	П	Собор Арх. Михайла	Введ. в хр. Пр. Д. М.
22	9	С	Онисима і Проф. муч.	Цецилії
23	10	Н	Неділя 24. по Зісл. Св. Д., Филипа	Н. 25. по Зел. Св.
24	11	П	Міни, Віктора і Вінк. муч.	Івана від Хреста
25	12	В	Йосафата свщмч.	Катерини
26	13	С	† Івана Золот., архиеп.	Леонарда
27	14	Ч	† Филипа ап.	Валеріяна
28	15	П	Поч. Пилипа, Гурія ісп.	Здислава
29	16	С	† Матея ап. і єв.	Сатурніна
30	17	Н	Неділя 25. по Зісл. Св. Духа	Нед. 26. по Зел. Св.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

Дня 27. листопада: День Подяки („Тенксівінг Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1918. Українці переймають владу в Галичині.
1872. Народився Маркіян Шашкевич.
1912. Помер композитор Микола Лисенко.
1917. Вольшевицький переворот в Росії.
1708. Москалі зруйнували Батурин.
1918. Відкриття Української Академії Наук в Києві.
1918. Повстання проти гетьмана Павла Скоропадського.
1918. Вій Січових Стрільців під Мотовилівкою.
1917. Третій Універсал Центральної Ради проголошує Українську Народню Республіку у федерації з Росією.
1921. Розстріл 359 повстанців під Вазарем.
1918. Українські війська покидають Львів.

Грудень 1952 December

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	П	Листопад. Платона, Романа	Елегія
2	19	В	Григорія Дек., Прокла	Бабіяни
3	20	С	Введення в храм Пресв. Богор.	Франца, Ксавери
4	21	Ч	Филимона ап.	Барвари
5	22	П	Амфілоха і Григир. еп.	Сави
6	23	С	Катерини вмч.	Николая
7	24	Н	Нед. 26. по Зісл. Св. Духа	Нед. 2. Адвенту
8	25	П	Климента і Петра	Неп. Зач. Пр. Д. М.
9	26	В	Алипія прп.	Леокадії
10	27	С	Якова і Паладія прп.	М. Бож. Лор.
11	28	Ч	Стефана првмуч.	Артура
12	29	П	Парамона муч., Неархія	Олександра
13	30	С	† Андрія Первозв., ап.	Лукії
14	1	Н	Грудень. Неділя 27. по Зісл. Св. Д.	Нед. 3. Адвенту
15	2	П	Аввакума, Атап., Миронії	Валеріяна
16	3	В	Софонія прор.	Аделяйди
17	4	С	Барвари вмч., Юліянії	Лазаря
18	5	Ч	† Сави Освящ.	Вунібальда
19	6	П	Св. Миколая Чудотворця	Немедія
20	7	С	Амвросія еп., Івана	Теофіла
21	8	Н	Неділя 28. по Зісл. Св. Духа	Нед. 4. Адвенту
22	9	П	Непор. Зачат. Пресв. Богородиці	Зенона
23	10	В	Мини	Вікторії
24	11	С	Данила Ст., Леонтія	Нав. Р. Хр., Адама і Єви
25	12	Ч	Спиридона еп.	Різдво Христове
26	13	П	† Евстратія муч.	Стефана Первомуч.
27	14	С	Тирса, Левкія, Аріяна	Івана ап.
28	15	Н	Неділя Праотців	Нед. 1. по Р. Хр.
29	16	П	Аггея прор., Теоф., Прома	Томи, Давида
30	17	В	Даниїла прор.	Евгена, Савина
31	18	С	Севастіяна муч.	Сильвестра

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1803. Помер останній запорізьський кошовий отаман І. Кальнишевський, перший український в'язень на Соловках.
1868. Оснування „Просвіти” у Львові.
1918. Війська Директорії Української Народньої Республіки зайняли Київ.
1240. Татари зруйнували Київ.
1761. Царський уряд скасував Гетьманщину.
1873. Оснування Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 25. грудня: Різдво Христове („Кристмас”)

УКРАЇНСЬКЕ ЗАПОМОГОВЕ ТОВАРИСТВО „ДНІСТЕР”

361 ВІДДІЛ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ В МІСТІ НЬЮ ЙОРКУ

було створене із злучених двох малих відділів УНС в місяці листопаді 1926-го року і на своїм початку нараховувало 114 членів. В листопаді 1951-го року Т-во „ДНІСТЕР” обходило свій 25-літній Ювілей і напередодні цього ювілею, з кінцем вересня 1951, воно вже мало 1,865 членів, з того 1,264 дорослих і 563 в молодечому департаменті, а 38 членів тільки своєї бенефісової каси.

Впродовж 25 літ свого існування Т-во „ДНІСТЕР” вплатило до головної каси УНСоюзу \$421,296.00 самих тільки вкладок за своїх членів. З бенефісової каси виплачено \$65,000 допомоги для хворих членів Т-ва і \$20,000 посмертних допомог для родин своїх членів.

Крім цих виплат, Т-во „ДНІСТЕР” видало зі своєї каси або із збірок між своїми членами \$19,000 на народні та допомогіві цілі в Америці і в Старім Краю. Теж сьогодні Т-во „ДНІСТЕР” є активним членом Українського Конгресового Комітету, Злученого Українського Американського Допомогового Комітету та місцевого Об'єднання Українських Національних Організацій в Нью Йорку. Т-во і його члени брали окремо активну участь в акціях допомоги та переселення скитальців.

Кличем Т-ва „ДНІСТЕР” є: СПІЛЬНИМИ СИЛАМИ ДО СПІЛЬНОЇ МЕТИ! Тому кожний свідомий українець повинен стати членом цього Т-ва, бо через нього можна дати найбільший вклад в багатобічний розвиток своєї громади у вільній Америці та успішно допомагати українському народові в його визвольних змаганнях на Рідній Землі.

До Управи Товариства „ДНІСТЕР” в 1951 році входили: **М. Малетич** — голова; **І. Шамен і В. Савицький** — заст. голови; **В. Барагура** — рекорд. секретар; **П. Кучма** — фінанс. секретар; **М. Левкович** — касієр; **І. Собенко** — заст. касієра; **Д. Кольба, В. Хомицький і С. Левко** — радні; **І. Галичин, І. Нанаси і В. Виниваний** — контролери; **М. Сосницька, К. Левко, І. Пригора та П. Трофим'як** — комісія хворих; **Г. Лібович і Н. Василюшин** — прапорщики; **С. Чума** — бібліотекар.

Адреса фінансового секретаря:

P. KUCHMA, 95 E. 7th St., New York City. — Tel. GRamercy 7-1054

БРАТСТВО СВ. СТЕФАНА

221 ВІДДІЛ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

В ШІКАГО, ІЛЛ.

Братство було зорганізоване 25-го грудня 1908 року, в відділом УНСоюзу воно стало 1-го січня 1909 року. Першими урядниками Б-тва були: Михайло Жидовський — голова, Іван Мотлюк — секретар та Андрій Гащак — касієр.

Тепер Б-тво св. Стефана є найбільшим відділом УНСоюзу і з кінцем жовтня 1951 року нараховувало 2,001 членів. Найстаршим членом нашого відділу, який через довгі роки був теж його урядником, є Іван Гайович, все ще — по можності своїх сил — активний в своїй організації.

Основними ідеями при організації нашого Братства були:

1. Матеріальне забезпечення членів на випадок хворіб і нещастя та їх родин на випадок смерті;

2. Освіта і моральна допомога та заходи для збереження українських імігрантів перед існуючою загрозою швидкої денационалізації;

3. Матеріальна і політична допомога українському визвольному рухові та українським національним інституціям під займанщиною на Рідних Землях;

4. Розвиток і розбудова зорганізованого українського національного життя в Злучених Державах, і зокрема в Шікаго;

5. Активна участь в загально-американському громадському житті та зокрема оборона нашої нової, прибраної Батьківщини від всіх зовнішніх і внутрішніх загроз;

6. Виховання та збереження при своїх організаціях і при своїй українській спільноті народженої тут американсько-української молоді.

Ці свої цілі здійснює наше Братство впродовж всіх довгих років свого існування.

Братство св. Стефана відбуває тепер свої збори кожної другої неділі місяця, а крім того кожної неділі урядує від год. 12 до 3-тьої пополудні в Домі Відділів УНСоюзу при 841 Н. Вестерн Евеню, Шікаго, Ілл. Підчас урядування вписується нових членів та полагаджується всі справи, зв'язані з членством в УНСоюзі.

До уряду Братства св. Стефана в році 1951 входили: **Филип Васильовський** — голова; **Теодор Дужанський** — заст. гол.; **Тарас Шпікула** — фінанс. секретар; **Михайло Баран** — рекорд. секретар; **Дмитро Максимюк** — касієр; Контрольна Комісія: **Михайло Канюк**, **Дмитро Німилевич** і **Андрій Стецюк**; Контроля хворих: **Анна Притула** і **Тимко Кривовяз**. Третій член Комісії, **Дмитро Куньо**, помер в тому році. Тростіси: **Іван Карна** і **Михайло Микитин**; Дверник: **Василь Лучків**; Прапорщики: **Дмитро Стравняк** і **Ортеј Дутчак**; Організатор в Шікаго: **Дмитро Білецький**.

Адреса фінансового секретаря:

TARAS SHPIKULA, 1466 W. Haddon Ave., Chicago 51, Ill.

Tel.: AUstin 7-5054.

40-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ
УКРАЇНСЬКИЙ ХОР БОЯН ПРИ ЦЕРКВІ СВ. ЙОСАФАТА
В РАЧЕСТЕР, Н. Й.

Сидять від ліва: о. парох М. Волянський, диригент хору К. Цепенда і о. Лонкевич.

Хор Боян, який впродовж 40 років свого існування служив своїй церкві і цілій громаді, беручи участь в усіх релігійних і національних імпрезах, влаштуваних для своїх і для чужих, щоб звеличати нашу пісню та принести добре ім'я нашій церкві і нашому народові.

Між присутніми на знімці хористами є члени з першого хору з-перед 40 років. Це: пп. Сверида, Кучмій, Головка (голова хору), Гранковський, Кіценко, Тербушка, К. Шевчук та інші, які в міру своїх сил до сьогоднішнього дня є активними членами хору. Хор Боян може похванитися і добрими солістами — напів професійними — як пп. М. Климців, А. Сушко, В. Пєпович. За своєю жертвенну працю хор Боян має заслужене признання в цілій громаді від всіх парафіян, а геловно від їх о. пароха М. Волянського і о. Лонкевича. Це додає всім ще більшєї охоти до праці для нашої церкви і народу.

MOHAWK COACH LINES, INC.

"The Hudson River Scenic Route"
Pleasant one day Scenic Trips visit:

HYDE PARK (Roosevelt Memorial)
WEST POINT (U.S. Military
Academy)

BEAR MOUNTAIN
POUGHKEEPSIE
NEWBURGH

Buses leave daily at convenient times
from

PORT AUTHORITY BUS TERMINAL

41st St. & 8th Ave., New York
TRAVELING IN A GROUP?

Consult our Charter Bus Dept.
Room 2046, Port Authority Bus
Terminal, New York City

Telephone: Longacre 5-0375
149 Liberty Street, Little Ferry, N. J.
Telephone: Hubbard 7-4100

LOWEST RATES —
— FINEST SERVICE

CHARLES POPP LIQUORS

2118-28 West Chicago Avenue

Tel.: Brunswick 8-5265

Chicago 22, Ill.

We deliver for all occasions.
Доставляємо на різні okazії.

Compliments of

Philip Bloom

CASE PAPER COMPANY
NEW YORK, N. Y.

НАЙСТАРШЕ ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ

на ШКАГО і околицю

AIR CONDITIONED CHAPEL FOR YOUR COMFORT

Бідним родинам обслуги не відмовляється

DAY and NIGHT SERVICE

Винаймаємо автомобілі на різні okazії — Каплиця безплатна

New Modern Chapel

Ambulance Service

Basil Muzyka and Son

FUNERAL DIRECTORS

BR 8-7767—8-7768

2157 W. Chicago Avenue
CHICAGO, ILL.

ВСІМ СВОЇМ КЛІЄНТАМ ПОБАЖАННЯ

— пересилає —

Mrs. Poley & N. Hladun

166 AVENUE B

NEW YORK, N. Y.

Wasylik's Food Market

Where Good Food Is an Art

511 E. Carson Street

HE. 1-8865

PITTSBURGH 3, PA.

BOOK OF THE MONTH

Some folks like to read good books; some like television. No matter what you like there is one book you read with interest—your bank book.

If you save something regularly every day your bank book becomes better reading every time you open it. Why not save regularly at one of our nine convenient offices in Jersey City and Bayonne?

COMMERCIAL TRUST CO.

Capital
\$3,400,000

OF NEW JERSEY

Surplus
\$4,000,000

Six Offices in Jersey City

Main: 15 Exchange Place
660 Newark Avenue, at Five Corners
338 Grove Street, near Newark Avenue

729 Bergen Ave., at Fairmount Ave.
186 Newark Ave., near Jersey Ave.
115 Jackson Ave., at Woodlawn Ave.

Three Offices in Bayonne

229 Broadway, at 9th Street
544 Broadway, at 25th Street   875 Broadway, at 41st Street

SAFE DEPOSIT VAULTS

Member Federal Reserve System and Federal Deposit Insurance Corporation

All Offices Except Main Office and Grove Street Office Open Monday Evenings 7 to 8.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ BOOKSTORE W. MAGUN

P. O. Box 361, Cooper Sta.
NEW YORK 3, N. Y.

109 St. Mark's Place (E. 8th St.)

Книжки, журнали, часописи, ноти й інші видання в українській, польській, німецькій, російській мовах.

Постійно купус старі українські книжки, ноти, журнали та цілі книгозбірні і просить їх зголошувати.

В. Володимир Пархучь

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК
Відповідний гідний похорон по уміркованій ціні.

Модерна Каплиця **БЕЗПЛАТНО**

Кличте в день і в ночі:

WOODROW W. PARCHUC
FUNERAL DIRECTOR

Licensed New York & Connecticut
439 E. 5th ST., New York City

Tel.: OREGON 3-2057

S. PARCHUC — Notary Public

JOHN BUNKO

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTOR

DAY & NIGHT SERVICE

Telephone Gramercy 7-7661

437 East 5th Street
NEW YORK 3, N. Y.

PETER JAREMA

Oldest Ukrainian Undertaker

129 EAST 7th STREET

NEW YORK 3, N. Y.

Est. 1906

Orchard 4-2568

AIR CONDITIONED CHAPELS

Kaniuk Funeral Home

2319-21 W. CHICAGO AVE.

ARmitage 6-4575

CHICAGO 22. ILL.

Український Народний Союз

Дорогий Приятелю:

Якщо Ви колинебудь інтересувались життям американських українців, Ви му- сіли зустрітись з назвою Українського Народного Союзу, тої української „за- морської твердині”, яка високо піднесла на цій вільній землі синьо-жовтий укра- їнський прапор та вкрила славою укра- їнське ім'я. Тому, бути членом Українсь- кого Народного Союзу значить належа- ти до понадгрупової та справді соборної української організації, яка об'єднала найсвідоміші і найактивніші українські сили в Злучених Державах Америки і в Канаді в один ідейний моноліт та поста- вила його на службу цим країнам і по- неволеному українському народові.

За дальшими інформаціями в справі членства звертатись до зарядів місцевих відділів У. Н. Союзу, або безпосередньо до Головної Канцелярії:

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
P. O. Box 76, Jersey City 3, N. J.

СВОБОДА
український щоденник

Орган Українського Народного Союзу
вже 60 років без перерви:

Голосить правду про Україну та Україн- ський Народ; Інформує про всі важливі- ші події з українського, американського і міжнародного життя; Піддержує всі благородні зусилля українців в Америці, на Рідній Землі та по всьому світі в зма- ганнях до волі, правди і добробуття; Є виразником української думки і справж- ньою Вільною Трибуною вільного укра- їнського слова! Ці самі завдання ставить собі і виконує тижневий додаток в ан- глійській мові — “Ukrainian Weekly”.
Передплата: річно—\$10; піврічно—\$5.25; чвертьрічно—\$2.75. Члени УНСоюзу пла- тять за „Свободу” тільки по 50 центів місячно!

“S V O B O D A”

81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.

Друкарня „Свободи”, 81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.
Printed in U. S. A.

ВАМ БУДЕ ВЕСЕЛО, ПРИЄМНО А НАВІТЬ СОЛОДКО

коли будете мати в своїй хаті ось ці речі, що є на продаж

В С У Р М І

НОТИ-СПІВАННИКИ:

201 пісень на піано і голос	2.50
ЛІРА, найбільший збірник пісень з нотами і взірцями	2.50
34 пісень на скрипку, Гайворонського	2.00
ЗАПОРОЖЕЦЬ ЗА ДУНАЄМ, партитура з текстом	2.50
НАТАЛКА ПОЛТАВКА, парт. ВЕЧЕРНИЦІ, Ніщинського	3.50
	1.50

ТЕАТРАЛЬНІ ТВОРИ

100 різних театральних творів, кожний інший, — купити по-одиноч коштувало б \$40.00 за	10.00
25 діточих театральних творів, кожний інший, дуже рідкі	5.00

КАРТКИ (ЛИСТІВКИ):

на Різдв'яні або Великодні Свята	
Пачка, 100 карток, книжкових	3.50
Пачка, 50 карт. кращі	3.50
Народні картки, 25 ріжних.....	1.00

СТІННІ КАЛЕНДАРІ:

Один 30¢, з пересилкою	0.35
100 Стінних календарів	18.00

УКРАЇНСЬКІ І АМЕРИКАНСЬКІ МАШИНОК ДО ПИСАННЯ

Американські машинки від	25.00
Українські, нові Роял, Ремінгтон, Ундервуд, Корона від.....	79.50

ПІДРУЧНИКИ ДО АНГЛ. МОВИ:

Словники та Рекорди	
СЛОВНИК укр.-англ. Верб'яного і д-ра Лева	2.85
СЛОВНИК (найбільший) Подвезка вид. в Києві, — 50 тисяч слів	4.50
ГРАМАТИКА англійської мови. Ярославенка	0.25
ПІДРУЧНИК англ. мови, — проф. Лудького	2.00
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА	45.00
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ, видання І. Тиктора	12.00

УКРАЇНСЬКІ ПЛАТІВКИ:

(РЕКОРДИ — найбільший вибір)

Найновіші

СЕТ № 12. Вийшов на 1. січня 1952 р. — Обнімає Рекорди Хору Думка з Києва, під управою Нестора Городовенка, Вандуристів Г. Китастого і Михайлова, з опери Тарас Бульба і з нової опери Гайдамаки. Всіх 12 рекордів	10.00
СЕТ № 11. Рекордовані в Україні і Америці: Гарні соля, серенади, з опери Катерина, Аркаса, З опери Запорожець за Дунаєм і Наталка Полтавка. В тім одна платівка „Гуцульські Танці”, — зарековдована в Жабю. Також для розради нове танго „Над морем”. 12 рекордів.....	10.00
СЕТ № 10. Рекордовані в Києві і Львові. Обнімає пісні: — стрілецькі, Вандуристів, чудові хорові пісні як: „Дівчинонька по гриби ходила” і другі. 12 рекордів	10.00
СЕТ № 9: Святочні Рекорди, — Коляди — виконані хором проф.Звітневича	3.00
СЕТ № 1: Пісні УПА, виконані Ансамблем Вандуристів під управою С. Ганушевського (3 рек., 7 пісень)	3.15

Нові платівки (рекорди) є найкращі, які досі вийшли. Вони повинні бути в кожній хаті!

На складі маємо також платівки різних видань, як Вандуристів під управою Вожика, Китастого і др. — Маємо також великий вибір рекордів Гуменюка, комічних Жуковського, до танцю Снігура і братів Олексинів. Жадайте на це все ПОВНІШОГО КАТАЛОГА.

Щоб було Вам солодко, то замовте в Сурмі т. зв. СВЯТОЧНУ ПАЧКУ, в якій є ПРАВДИВИЙ МІД (5 ф.), ОПИХАНА ПШЕНИЦЯ, МАК, ГРИВИ і ще дещо в додатку.

ВСЕ це з доставою \$5.00

ПРИШЛИТЬ ДО СУРМИ 5 АДРЕС своїх знайомих, а відстанете стінний календар на 1952-ий рік ДАРОМ!

SURMA BOOK & MUSIC Co

11 E 7th STREET — NEW YORK 3, N. Y.

Phone: GRamercy 7-0728